

KAIS.KÖN.HOF BIBLIOTHEK

55.222-B

Alt-

55222-B.

43. N. 490.

A'

KIS GYULA KÖNYVE,

VAGY

FIÚ ÉS LEÁNY GYERMEKEK

SZÁMÁRA ÍRT

ELBESZÉLLÉSEK.

Jelentkei, G.

PESTEN,

WIGAND. OTTÓ TULAJDONA.

MDCCCXXIX.

P E S T E N ,

Nyomt. Petrózai Trattner J. M. és Károlyi I.

EMLEKEZTETÉS.

Olly szándék bocsátja világ eleibe ezen rövid elbeszéléseket, hogy mind együvé véve fiú és leány gyermekek számára afféle olvasókönyvül szolgáljanak, melly által Tanítójik őket magyar olvasásban gyakorolják. De hogy e' közben, a' gyermekek erkölcsi indulatja, emlékező 's ítélő-tehetsége is fel serkentesék, mindenik elbeszéléshöz igyekeztem valami tanúságost vagy oktatólag eléadni, vagy csak enyelgve is belé ejteni, a' mi az említett arányhoz vezetne. Azért vagynak többnyire tárgyaik a' gyermek kor játékos fogla-

latosságaiból véve, mivel az azokról folyó beszéd, annak vágyakodva mozgó elméjét legérzékenyebben érdekli 's az a' közben adott tanítás legmélyebben hat.

Az is valóban, illy elbeszélések közül mindég a' legjobb, mellyről a' gyermek beszélni szeret, mellyet olvasni 's megint olvasni vágyik. Itt ő a' megbiráló 's inkább ő, ki még festett ártatlan világában él, mint a' megélemedett, kiben a' gyermeki elme talán már elfanyarodva. Úgy választja magának a' jobb vérű gyermek' képzelődése némelly elbeszélés vonásait homályosan is vezérül, mint a' hogy' a' nemesebb tűzű ifjú, példájául tüzi-ki a' kiváltabb férfiakat. 'S ezen okból igyekszik a' lélekismerő Nevelő, tartózkodtató komolyságnak szívct-nyitó nyájassággal való elegyítésén, mert érzi, hogy min-

denike külön 's csak egyedül, vagy léhát, vagy magába zárttat és így félszegséget nevel.

Magyarúl, ide tartozó munka, egy kettőt kivéve 's leginkább Superint. Kis Jánoséit, van-é? Zugunk, hogy minden Fő-ház is magyar Hívnek nevelje gyermekét. De, vezérkönyveket tehát Írók! a' gyermekek kezébe magyarúl 's terjesztését az olly munkáknak egész Haza minden tagjai! Igyekezzenek kipótolni magyar Nevelőjink 's az Iskolák Tanítóji, itt lévő hézagainkat, álljanak minden nemü olly munkákkal-elé, mellyek a' gyermeket, komolyabb iskolai tudományokig előre készítgetve léptetgessék. 'S e redetileg álljanak-elé, mert Berquin, Jauffret, Genlis, Campe, Löhre, Glatz 's mások munkájának csak fordításain kevesebb magyar gyermek kap, mivel azokat, nyelvek ta-

nulásakor, melly nélkül ma már nem marad,
olvassa, 's a' gyermek elmét pedig, mint átal-
jában az emberit, ujság ingerli. És ki nem
látja, hogy sokat, Országok 's Nemzetek kü-
lömbfélésegeihez kell alkalmaztatni.

Kevély tudós veti csak meg az efféle mun-
kálkodást. A' mindent megbírálni tudó Okos,
érttében álló kalászra 'a nagy szalmaszálak
vetvén tekintetét, azok magvai elhíntőjire is
köszönettel fut vissza lélekben.

Budán, Augustus 8-dikán 1828.

DÖBRENTAI GÁBOR.

I.
SÁRKÁNY - BOCSÁTÁS.

1.

Rajta , ma sárkányt bocsátunk
Jó szél fú , most felmehet ,
Majd olyan szép tréfát látunk
Jertek fussunk mint lehet.
Trallarum , trallarum.

2.

Ott a' réten meg nem akad
Semmi házon semmi fán ,
Jó a' spárga el nem szakad
Fogjunk hozzá szaporán.
Trallarum , trallarum.

Ezt danolta Hegyfalvinak , egy a' maga gyermekei nevelésére gondosan ügyelő nemes embernek fija , Pali , 's huzta-elé keményen a' sárkányt ágya alól 's mindenféleképp készíteni kezdette. Hamar melléje termett az .

üccse Feri 's mind kettejek játszó-pajtása Misi, ki velek egy faluban lakott 's mingyárt-mingyárt bétékíntett a' két testvérhez, mi-helyt tanulását végezte, ha azok is készen volnának-é már, mert Misi esze inkább járt a' játékon mint a' tanuláson. A' játszás azonban egyiknek se volt megengedve, míg leczkéseket jól el nem mondották. Ez, most úgy lévén, azért adott jelt az eleven Pali a' más kettőnek, kik künn egyezgettek valamelly játékhoz fogáson, 's a' sárkány-bocsátásra hamar kedvek eredett. Öszve állott hát mind a' három 's mindenik akart a' sárkányon valamit igazítani, 's hangos beszédet kezdettek.

Misi. De, tudjátok-é hát annak jó felbocsátása módját?

Pali. Ej, attól semmit se félj. Bocsátottam én már fel huszszor is sárkány uramat 's mindig úgy ment a' hogy' én akartam. Mestere vagyok én annak, hallod-é?

Feri. No, no, csak lassan 's vigyázva, meglássuk mi lesz belőle.

Pali. Már Öcsém Uram, megint okoskodol. Gyertek csak, menjünk, mert a' szél

lecsendesedhetik 's oda van a' sárkány repülése. Rendes madár ez, széllal él.

Öröm kiáltva mentek-ki a' gyermekek a' szobából. Pali, spárgájánál fogva tartotta a' sárkányt, Feri és Misi pedig felczifrázott hosszú farkát emelték 's a' ház mellett lévő rétre siettek. Pali jól kiválasztván az időt, a' sárkánnyal nem kellett sokáig bajlódniok, mert alig kezdett a' sárkány mester futni spárgájával, már a' szél egyszerre felkapta 's úgy vitte hogy a' spárgát vagy zsineget *) szinte nem győzte eresztetni. Felkiáltá most Pali: látjátok hogy' megyen, megmondottam úgy-é?

'S a' felbocsátó már helytt állott 's nagy megelégedéssel nézte fenn a' levegő kiterjedtségében, munkájával szerzett gyönyörűségét. Feri és Misi süvegeket hajigáltak utánna, de koránt sem érhatték-el. Azután ezek kiabálva csudálták a' sárkányra festett veres nagy török főt, annak lószórból csinált hosszú bajuszát, szakállát egymásnak mutogatták

*) Túl a' Dunán a' spárgát zsinegnek mondják.

's majd az oldalain lebegő két szárnya 's czifra farka' mindég hánykolódását kaczagták. Feri fel felkiáltott: Oh bár csak édes Anyámat kihíttam volna! Pali hallgatólag örvendett magában, Ferire Misire pillantott, megint felfelé tévedeztek valamennyire büszke örömet mutató szemei.

Majd egyszer meglódította a' szélnek egy erősebb rohanása a' sárkányt, 's az elfogyott spárga miatt Pali arra volt kénytelen menni, a' merre a' bajszos főt a' szél lebentése hajtogatta. Rá esett mind a' két pajtása, hogy nekik is engedné által a' spárgát, meg is tette, de alig látta a' sárkánynak valamivel alább suhanását, már ismét az ő kezében kellett lenni a' spárgának. Nem tudtok ti hozzá monda 's maga biztában mutogatta nekik hogy kellene tartani. Feri egy kissé sértve érzette magát, de hallgatott. Misi duzzogni kezdett. Most Pali még annál inkább vágyott jeleskedni 's olyan tűzbe jött, hogy lába hova tételére nem is ügyelt, hanem mind csak a' sárkányra nézett. Szeles maga fitogtatása miatt, zupp esék hátra egy gő-

dűrbe. A' spárgát még se bocsátván, elsza-
kadt, 's a' papiros-madár a' levegőben ke-
rengve fordult alá 's keményen ütközvén a'
földhez, abroncsa eltört. Misi mingyárt arra
felé iutott; Feri pedig megijedt Pali elesé-
sén, 's kiáltva kérdezte, ha nem ütötte-é
meg magát. Ez szepegve sántált-elé a' gödör-
ből 's szégyenletében maga megerőltetésével
fojtotta-el térdje fájdalmát. Misi szeme azon-
ban ha látta is ezt, mind csak a' megron-
gyollott sárkányon járt, Feri ujra kérdezte
bátyját részvétellel baja felől, az röviden
csak azt felelte: Semmi, elmulik, csak a' sár-
kány volna meg. Azonban próbálgatott jól
lábára állani 's nagyobb fájdalommal nem sokára
meg is szünt. Ő a' nagyon is, kivált illy
esetben a' világért sem sirt volna, most ezt
hamar számba se vette, hanem az elcsende-
sített Ferivel 's a' különben is a' sárkánnyal
hajlódo Misivel, annak egybe-csinálásához
fogott. Felgombolyították hát a' zsineget 's
egy kis tanakodás után haza indultak. A' há-
rom pajtás most valamivel csendesebben men-
degelt, mint mikor kifutott. Egész beszédjek

a' volt, hogy a' vigyázni szerető Feri egy kiség intette Palit, ki azonban azt nem vette rossz néven, sőt büszkesége mellett is azt mondotta: már ezután csak nem dicsekedem semmivel és, mert ismét ilyen formán járhatnék, mint most. Misi a' maga Szüléji lakhelye felé fordult 's más napra megint ígérte eljövetelét.

Hegyalvi Ur megértvén fijaitól a' történetet, mert Pali és Feri bizodalmasan elszokták beszélleni Atyjoknak minden dolgait, ő is azt mondotta Palinak a' mit maga. 'S a' gyermekeihez nyájas Hegyalvi tréfával vidámítá fijaít, azután azt kérdé, tudnák-e millyen magasságra ment-fel sárkányjok.

Feri. Nem, édes Atyám, de hogy tudhatnók azt?

Könnyen fijam, mond Hegyalvi 's elé vett egy ület, megmérte spárgájokat, hozzája vetett, mennyire fogott lenni a' sárkány hanyatló lineában, 's így szóll: Mintegy 150 ölnyire járt fenn, fijaim, madaratok.

Hegyalvi. 'S kicsinynek tetszett úgy-é?

Gyermekek. Oh kicsinynek, utóljára alig lehetett kivenni a' török főt.

Hegyalvi. A' távolságban, fiai, mindenkor kisebbnek látszik az előttünk lévő tárgy szemünknek. Most alólról felnéztetek a' magasba, 's' ha egy magas toronyba felmennétek, onnét megint alatt a' földön lévők tetszenének természeti nagyságoknál kisebbeknek. — Hegyalvi Ur megígérte fijainak, hogy majd valamivel nagyobb korokban, ennek okát bővebben megmagyarázza nekik, 's' erre Feri Anyjához simult, Pali pedig a' sárkány megújításán jártatta esztét.

Édes kicsiny Olvasóm, tudod-e mennyi egy ül? Hány lábnyi van benne? mennyi egy láb vagy lábnyi? egy sing? egy réf? egy hüvelyknyi? és még mennyi egy marok? 'S mikor van ezek tudására szükség?

II.

A' S E L Y P Á D Á M.

A' nyolcz esztendő Ádám különben folyvást beszélt, de az *r* betűt nem tudta ki-

mondani 's az *s* helyett *sz*, 's megint *sz* helyett *s* betűt mondott.

Egyszer lelkendezve futott az Atyjához 's így kérte : Édesz kedvesz Atyám , jöjjön velem a' kejbe , ott olyan sok sép madajakat láttam jepűlni , kérem fogjon nekem egyet.

Az ártatlan és szívesen kérő gyermek kívánságára hamar hajlott volna az Atya , de szoktatni akarván mosolygva kérdezé : Mit mondasz édes fijam , nem értelek , mondd még egyszer tisztán.

Ádám. A' kejbe szok sép madarak jepdesznek , kérem fogjon nekem egyet.

Atya. Te kicsiny selyp a' kertbe madarat fogni hívsz ? De , miért mondottad most másodszor is hibásan a' betűket , mindig selyp akarsz é maradni. Sokszor intettelek már , szoktatnád-el arról magadat , különben senki sem ért-meg jól 's még találkozhatik egy némelly a' ki csufolódni fog veled.

Valamennyire elpirulva pillantott Ádám az Atyja szemébe , 's hát hogy mondjam , kérdezé. Így é ? Most kényszerítette nyelvét , nem szeleskedett úgy mint máskor , 's három

helyett valamivel jobban ejtette a' betűket
ekképp : édes kedvesz Atyám , jöjjön menjünk
a' keibe , ott olyan sok szép madar-vakat
láttam , kérem fogjon nekem egyet.

Atya. Ládd , az s és sz különbségét
jól ejted-ki nyelveddel , csak vigyázatlan he-
behurgyaságod miatt nem mondod mindeniket
ott a' hol kellene. Most ezen szóban : é d e s
és ebben : s z é p jól mondottad , a' m a d a -
r a k a t is valamivel jobban ejtetted.

Az Atya maga ismét elmondotta előtte ,
miképpen kellessék kimondani , 's Ádám három
próbát tett egymás után. Harmadikszor csak
két helyen hibázott ismét az r betű miatt.
Annak kimondása legbajosabban esett neki.

Atya. Még ezt a' két hibát is igyekez-
zél elhagyni , 's ha jól kimondod az egészet ,
mingyárt megyek veled a' kertbe.

Ádám most még jobban ügyelvén mint
előbb , halkal rendre minden betűt jól ki-
mondott az r betűn kívül , melly most se
hallatszott tökéletesen. Egy kicsinyt meg is
haragudott erre a' betűre , rázta a' fejét , 's
lábával egyet toppantva mondá : Csak ez az

ej — no, megint nem tudom kimondani, csak ez az *r* ne volna, édes Atyám. Kis bohó, szólla az Atyja, az *r* semminek sem oka. Neked kellett volna régi intésemre figyelmezned. Azonban gyere, most megyek veled a' kertbe, minekutánna annyit megtettél a' mennyit csak most lehetett. Ah, édes Atyám, ezükközt örömében Ádám be örülnék ha egyet kapnánk. Azt fogja-meg nekem, a' mellyiknek sárga, veresz ész fekete tolluji vagynak,

Megállá az Atya mentekben 's: fiú! megint selypítettél, monda. Csak nem akarsz vigyázni. Ádám megjede hogy már most egy-félét se kapna, 's hosszan felnyitott szájjal mondá: a' mellyiknek Sárga, vereS és fekete tolluji vagynak.

Az Atya félre nézett 's mosolygott. Ugy fijam monda azután, a' tengeliczet érted-e?

Ádám. Azt, édes Atyám.

Már a' kertnek azon helye körül valának, hol a' kicsi selyp a' madarakat látta volt. Megfogja Atyja kezét, lassan, lassan, mond, ő maga lábúj hegyén kezd járni. A'

madaraknak ott a' kórók 's bokrok között kell lenni.

'S körül néznek 's egy madár sincs! Jaj! kiálta Ádám sajnálkozva, eljepültek.

Atya. Eljepültek bizony fiam a' mint látom, mert te nem mondottad-ki olyan hamar az r betűt, míg el nem repültek volna. Ládd, ha eddig rá szoktassad nyelvedet azon betűk tiszta kimondására, most nem próbáltattam volna azokat veled, 's hívásodra mindigárt menvén veled, talán a' sárga, veres, és fekete tollas madár most kaliczkádban volna.

Hm! ha én ezt tudtam volna, mond Ádám 's csóváltgatta fejét. Tudjad hát ezutánra, felel az Atya, ne hogy, valami egyébbel megint így járj. De Ádám nem látszott a' jövendőről gondolkodni, csak az imént látott madarak voltak fejében, 's nem tehette hogy azok elrepülésén való bánatját még egyszer ki ne jelentse. Atyja pedig megint az elébbemint válaszolta.

Ádám. Igen, édesz Atyám, én akarnék minden betűt jól kimondani, de úgy megsok-

tam már, hogy lehetetlen olyan tisztán 's hamaj kimondanom, a' mint kívánja.

Atya. Veszem észre a' megszokást, mert most megint nem jól beszéllél. Lásd már, magadon tanulhatod-meg jó előre mennyit teszen a' szokás, melly a' mint mondják, második természetté válik. De ne ijedj-meg a' próbától, vigyázván lassanként megszokja nyelved a' jó kimondást, 's akkor ez fog önnként jöni. Hallván azt valakitől, hogy ez vagy amaz szokásunk hibás, nevetséges, azon kell igyekeznünk hogy arról leszokjunk 's magunkat a' jóra szoktassuk. Hallgasd csak, jól volna é mondva, jól hangzanék é, ha e' helyett: répa, retek, mogyoró, síró gyereknek való, így szóllanék: jépa, jetek, mogyojó, síjó gyejeknek való?

Ádám, Atyja beszéde alatt ámbár hallgatott rája, egy bokor ágával babirkált; le-sütvén szemeit, de az utolsó kimondásra Atyjára pillantott 's elkaczagta magát. Látod, nem tetszik, kapá válaszul 's hátha más meg téged kaczag-ki ilyen vagy egyéb hibás szokásodért! Hogy mikor ne kellessék mással

gondolnod, ha cselekedeted 's beszéded ez vagy amaz módjáért kikaczag is, azt nagy korodban választhatod-meg, most csak arra figyelmezz, a' mit én mondok, hogy tégy vagy ne tégy, 's még most nagyon kell őrizkedned attól, a' mit náladnál idősebbek 's okosabbak hibásnak látnak. Vagy nem bánád, ha egész életedre selyp maradnál?

Ádám erre egy kicsit gondolkodni kezdett 's mintha megijedett volna hogy mindig hibás beszédü maradhat, 's Atyjának ezt mondotta: Meg fogja látni édes Atyám, ezután jobban vigyázok.

Atya. Jó feltételednek nagyon örvendek fiam. Csak akarni kell 's a' hibás szokást hamar ellehet hagyni, sőt még a' természet hibáit is egészen helyre hozhatja az ember gyakorlás által, ha igyekszik. Elbeszéltem én neked egyszer egy híres embernek Demosthenesnek példáját, melyből látni fogod mi módon szorgalmaskodott azon, hogy selypítéséről elszokjék.

Ádám. Hát osztán el is hagyta édes Atyám?

Atya. De nem csak selypítését hagyta-
el, hanem még dadogását is, mert gyermek
korában dadogó is volt, 's maga kényszerí-
tése 's igyekezete által utóbb folyvást tisztán
's nagyon ékesen beszélő lett. Elbeszéllem
én azt neked mondom máskor. Most dolgom
van. Ha magad fogsz emlékeztetni, akkor
hiszem, hogy mától fogva te is igazán igye-
kezni akarsz többé nem kejtet és sépet,
hanem kertet és szépet mondani. Úgy osztán
madarakat is fogunk, 's még pedig magam
teszek-ki a' bojtorjánok közé lépvesszőt 's
tengeliczed lesz. Ádám a' tengelicz emlité-
sére elmosolyodott.

Kis Olvasóm! nem vagy é te is selyp?
Kitudod é hamar ezt mondani: Soha se hal-
lottam szebben szólló szép síp szót, mint a'
Szászsebesi szépen szólló szép síp szó.

Még egyet kérdek: Intett-é már téged
is Atyád vagy Tanítód valamelly hibáért 's
igyekeztél-é azt elhagyni?

III.

HÁROM FOGÉRT HÁROM FALU.

A' régi magyar Királyok multság 's fegyverforgatásban való gyakorlás végett vitézi-játékokat szoktak volt tartani, mellyekre sok fő magyar nemes megjelent, 's mint akkor született katonák, vitézi erejeket, 's a' fegyverrel bánásban gyorsaságokat próbálták. A' bajvívás vagy lóháton, vagy gyalog ment véghez kettő kettő között.

Első Károly Királyunk, ki 1308-dik esztendő-től fogva 1342-ig igazgatta az Országot, egy ilyen bajvíváskor Pázmán István nevű fő nemesnek a' viadal közben, nem akarva, három fogát ütötte - ki láncsájával. 'S hogy Pázmán inkább felejtse fogait, mind egyikért egy falut ajándékozott neki, mellyek ezek: Pózsa Somogyi és Som.

Mond-meg kedves Tanítódnak ezen ajándékozásról való vélekedésedet, 's ha kérdezne Tanítód, oda adnád é három faluért három fogadat, mit felelnél?

Mond-meg azt is, hány esztendeig volt
Első Károly a' királyi-széken, 's hány esztendeje halálának?

IV.

NÉMELLY TALÁLmányok.

Ha tudnám jó kis Olvasóm, hogy kedved van hozzá, de ha még azt is tudnám, hogy nem csak örömet olvasod-el, hanem eszedben meg is tartod, én kedvedért némelly nevezetes találmányokat írnék számodra e' könyvbe, mellyek mindenkor nem voltak, hanem egy-egy leleményes eszü ember által isméretesebbé tétettek. Van é hát igazán kedved holmivel való élés kezdetét meg tudnod — hadd lássam, én azt szemedből is megismérem.

1. *A' kalap* olyan úgy nevezett posztóból, mint most szokás legelsőbbbszer Norimbergában készített 1360 táján. Az előtt sapkát sisakot bőrből viseltek az emberek. Franciaországban VI-dik Károly idejében kezdődtek, ki 1380-tól fogva 1422-ig viselte a'

koronát. Eleinte nagyon büszke embernek tartották azt, a' ki kalapot tett fejére, 's különösen a' Papoknak meg is volt tiltva. A' XVI-dik Századig a' kalap színe is többnyire olyan volt mint az egyéb köntösé. Akkor lettek főképpen a' feketék módivá. Formájok pedig nem mindég egy volt. Míg a' kalap a' Magyarok közé is szokásba nem jött, addig csakót, kalpagot viseltek, mint Magyar Országon a' küznép most is viseli sok helyen a' csakót. A' kalpag pedig most is egyik ékessége a' magyar köntösnek.

A' jó kalap készítetik hód, nyúl, tengeri nyúl 's teve szőrből. A' küzönséges, kecske kutya 's bornyúbőr szőreiből.

2. A' *papirost* az Egyiptomiak papyrus nevű nád fajú plántából készítették. Európában mai nap rongyból készül ezen írásra való materia, de hasonlatosságból ez is papirosnak neveztetik, minden Európai nyelven, alkalmaztatva az ők kimondásához. Az Egyiptomiak illy móddal csinálták: a' papyrust szálakra hasogatván, ezen szálakat egyenes táblára hosszába egymás mellé rak-

ták, 's keresztbe ismét más rendet; azután ismét erre hosszába egy rendet 's így tovább, míg eléggé vastag volt. Ezen egymásra rakott szálakat egybe-raggatták, kalapáccsal jól megverték, egybe sajtolták 's kisimították.

Illyen papirossal való élés több Nemzeteknél is szokásba jött.

Az Arabs Nemzet által a' gyapottból készült papiros terjedett-el, melly annál 704-dik esztendőben már ismértetes volt. Európába ennek mestersége mintegy a' XI-dik Században jött. Némellyek azt állítják hogy rongyból Olaszországban készített legelőszür papiros, 's ahhoz való legelső malom, egy Fabriano nevű kastély mellett állítatott volna fel 1340-ben, Anconában. Cornides Daniel, Magyar Történet - vizsgáló azt bizonyította, hogy neki magának volt egy kéziratja, melly rongyból csinált papiroson 1309-ben kült Pozsonyban. A' legelső illyen nemű papirost e' szerint, vagy első Károly Királyunk hozta magával, mikor az Olasz földről Magyar Házunkba jött, vagy Lisérőji közül valamellyik.

Angliában 1320-dikből találtatik rongyból készült papiroson irás, Német Országban 1339-ből; a' Prágai levéltárban pedig 1340-ből.

Ekképpen Olasz Ország után, mingyárt Magyar Ország ismérkedett volna ugyan-még a' rongypapirossal; mindazonáltal egészen 1613-ig mind csak idegen földről hozott papirossal élt. Akkor állította-fel Spillenbergs Samuel egy Lőcsei Orvos-Doctor, a' legelső papiros malmot Teplicskán Szepes Várme gyében. Most, Magyar Országna mintegy negyven papiros-malma van. Erdélynek sokkal elébb volt, mert ott, Brassóban Fuchs János és Benkner János társaságba állva, 1546-dikban csináltatták a' legelső papiros malmot. Most Erdélyben hét van. De mind a' két magyar Hazában eddig-elé csak közönséges író és nyomtató-papiros készül, mihelyt fainabbat akarunk venni, már tudhatjuk hogy azt külföldről hozták, 's mi tehát azért pénzünket idegen Országba küldjük. — Kis olvasóm, vallyon megkérdezed é Tanítódat, mi annak az oka, hogy nálunk csak közönséges

papiros készül? 'S vallyon igyekeznél - é te is azon, ha majd nagy léssz, hogy a' mester-ség gyakorlása 's tökéletesítése a' Magyarok között is jobban elterjedjen?

A' legjobb papiros, mellyel mi is élünk, Helvetziában 's Hollandiában, és Német Országban készül. Jó papirossok van a' Franciaíáknak is.

Anglia törvény által tiltotta-meg, hogy a' holtakkal semmiféle gyolcs vagy vászon némü el ne temettessék. Ezzel akarja az Angol Nemzet elkerülni a' rongynak más országból való hozatását. — Mit gondolsz miért?

A' Chinaiak, Ázsiában, a' bambusz nád második hajából vagy héjából csinálják papirosaikat 's 30 réf hosszáságu árkust vagy ívet is készítenek. Augsburghan 's Kasszelben is üntenek olyan papirosat, mellynek széle hossza három réfnyi. Ez, nagyságáért elefánt papirosnak neveztetik.

Hát a' papirosat üntik, fogod kérdezni, olvasó kis ember, vagy legalább gondolom, hogy kérdezed.

Én készakarva fejeztem így ki magamat, hogy különösnek tessenék előtted a' rongynak folyóvá tétele 's ennél fogva ünthetése, 's osztán észre lehessen rajtad venni, ha figyelmetesen olvasod-é a' papiros készítését vagy csak ímmel-ámmal. Nem akarom ezen ntolsót feltenni felőled, de ha még is úgy volna hagyd félbe olvasásodat 's fogj megint más-kor hozzá. A' mellyiknek pedig olvasójim közül még kedve van, az itt majd egy ugató óráról fog olvasni, annak oktatása végett örömmel beszéllem-el, hogy

3. *A' lúd tolluból vágott pennával* való írás Krisztus születése után a' VI-dik században kezdődött. Az előtt, ezen író-eszköz vasból, nádból készült, azzal rézre vasra véstek, ezzel pergamenre irtak.

4. *A' zsebórát* egy Norimbergai óracsináló találta-fel 1500-ban, kinek neve Hele Péter. Ez, a' láncz helyett még csak hűrt tekert-fel de azt olyan ügyesen nyújtotta vékonyra vasból, vagy aczélból, hogy órája ütött is, és egészen 40 óráig járt. Ak-

kor ezen zsebórákat Norimbergai tojásoknak hívták, mivel tojás formájukak voltak.

Angliában a' Hamptoncourti kastélyban vagyon egy zsebóra, melly 1550-beli készítmény 's 'még most is alkalmasint jól jár.
— Ugyan hány esztendő?

Ahhoz, a' mit egy ember feltalál, a' más, közönségesen ismét valami újat teszen 's a' sok találmányos fők által így lett és lesz az emberek közt minden tökéletesebbé. Erre két példát mondok:

Egy, Helvetziai születésű Bécsi órás, Forrer, olyan zsebórát készített, melly le-tétetve vagy felfüggesztve folyvást 40 óráig jár, ha pedig az ember magával hordozza, akkor felhuzni nem is szükséges, mert mi-helyt lejárt, minden lépésre egy fogacskával vissza huzódik-fel.

A' nagy ütő fali órák a' XIII-dik Szá-zadban találtattak-fel. Tehát mellyik elébb, a' zseb vagy falióra-é?

Ismét egy Helvetziában született órás-mester ilyen nagy fali órát csinált: mutatja az órát, minutumot, secundumot 's a' fer-

tályt. A' számtábla közepében a' planéták a' nap és hold futását lehet látni, 's a' napok, a' hónapok 's ezek égi jegyei egymás után tetszenek-fel, úgy, a' mint következnek. A' közép ponton feljül látszó égboltozatján a' csillagok feljönnek 's elenyésznek. Ütéskor az óra kilencz darabot muzsikál, mellyek közt némellyikben a' viszhang is hallik. Mellette egy leány ül, ki könyvet tart kezében 's taktust ver, 's néhányszor tobákol 's annak a' ki nézi, magát meghajtja. Ezután egy mesterségesen készült kanári 8 muzsikai darabot énekel, 's orrát farkát, sőt egész testét természetesen mozgatja. Mikor ez is elvégezte nótáját, akkor egy juhász kezd a' flautára 's testével magának taktust ad. A' pásztor mellett egy juh legel, melly természetesen béget, ismét e' mellett egy kutya, melly gazdájának hizelkedni látszik mozgásaival. Ez a' kutya, egy gyümölcsökkel megtöltött kosarat őriz, 's ugat, ha valaki kosarából gyümölcsöt veszen-ki 's nem hallgat míg vissza nem teszi. — Ezen órát 450 Lajos aranyon

(Louis d'or) adta-el készítője Spanyol Országba.

Báró Küllmar Jakab János, Német, pedig olyan asztali-órát készített, melly felhuzattatván, egy hétig folyvást jár, órát, minutumot 's secundumot, napot mutat; üt 's repetál vagy ismétel. Az óra tetején egy ezüstműl nagyon természetesen készített kutya ül. Mikor az óra folyamatja az ütéshez közelít, a' kutya szemeit forgatja, billegeti füleit, a' farkát csóválja, feltátja a' száját, 's elefánt csont fogait 's veres nyelvét mutatja, 's osztán annyiszor ugat, a' hányat az órának ütni kell. Az ugatás után kezdi az óra maga az időt kiverni, 's megint ezt floután egy szép nóta követi.

Párisban egy királyi épület tetején egy ágyus óra van, 's az ágyu minden télben, mikor nap süt, elsül, 's dördülése által jelenti-meg a' delet.

A' most isméretes órák fel nem találása előtt vízi 's fűvény órával éltek az emberek. A' vízi óra így mutatta nekik az időt: Egy nap tizenkét egyenlő részekre volt osztva 's

egy edénynek belseje ismét annyira. Ezt vízzel megtöltötték 's hagyták az a' végett csinált lyukon csepegdegelni. Így a' víz csepegése' mennyisége szerint igazították magokat az idő teléséhez.

A' fűvény óra most is szokásban van. Némelly templomokban a' cathedrára van felcsinálva, hogy a' Papok beszédjek tartása idejét ahhoz szabhassák. Millyen a' fűvény óra, úgy hiszem, te is tudod?

Alfred Angol Király, ki 900-dikban holtmeg, nagyon találmányos eszü ember lévén, hat, egy forma hosszúságu 's nehézségü viasz gyertyát égettetett naponként, 's azoknak az egyenlőleg kimért jelig való égése mutatta az órákat.

5. *A' templomi haranggal* élést, arra a' végre, hogy annak hangja az embereknek templomba jövetelre jelt adjon, a' 400-dik esztendő táján kezdette-el, a' Nólai Püspök. Nóla városa Franczia Országban van, Campaniában. 'S Nólában készítetvén a' legelső templomi harang, deákul onuét neveztetett így: nola vagy campana.

Az előtt kengyelfutóval hivatta egybe a' Pap hallgatójit. Majd azután felfüggesztett száraz deszkát vertek kalapáccsal jeladásul, hogy az emberek a' templomba gyűljenek. Azon időből van meg az Oláhoknak ezen deszkát-kalapácsolások, a' következő innep, isteni tisztelet vagy büjtjük jelentésére, ámbár harangjaik is vagynak.

Később a' harangoknak megkeresztelése is szokásba jött, mint Erfurtban vagyon egy, mellynek neve Zsuzsánna.

6. *A' legelső vízimalom* 555-ben állott-fel, a' legelső szélmalom pedig 1299-ben. Az előtt kézi malommal űrlötték gabonájokat az emberek nagy fáradsággal.

Ha most ezen találmányokat rendre el tudnád mondani, akkor volnál derék legény (vagy ügyes leány.) Mit gondolsz, mi jobb, könyvből tudni valamit, vagy könyv nélkül?

V.

HÁROM TRÉFÁS KÉRDÉS.

1. Mond-meg nekem, miként lehet az, hogy a' szarka repül a' Dunán, szalonna függ az állán; ökör fekszik az oldalán, kutya ül a' farkán, még is a' szarka által repül a' Dunán.

2. Láttál-é már kenderből templomot?

3. Pest és Buda közt a' Duna, 's hogy' van, hogy Hatvan hat mértföld oda?

Ha ha, be nevetnék, ha ki ne talál-nád, mert könnyű.

VI.

EGY KEZETLEN FRANCZIA ÜGYESSÉGE.

Német Alföldnek Spa nevű városa vidékében egy gyermek kezek nélkül született 1759-ben. Neve Fahayé volt. Nevekedvén, hogy magán segíthessen mindent lábai segítségével kezdett véghez vinni, 's kezei helyett az azokkal való élést lassanként úgy megszokta, hogy ételét lábaival vitte szájához: lábaival vette-ki az üveg dugóját, magának

*

pohárba azokkal töltötte italát, 's evése után lába-újjai között tartván fogvájóját, azzal vájta fogait; tobákolt, pennát vágott, jól írt, a' czérnát a' többé huzta, azon gömböt kötött, kártyázott, pistolyt töltött 's kilőtte, font, 's — mind a' lábaival. A' botot úgy megszorította ezekkel, mint akárki más ép kézzel, 's negyven lépésnyire hajtotta-el magától, széket vett, kertjében ásott 's művelte.

Fahayé azon faluban mellyben e' világra lett, Iskola-mester volt, 's 50—60 gyermeket tanított. Később magát Párisban pénzért mutatta.

Bécsben is volt egy kezek nélkül született ember 1779-ben, ez lábaival szép mejjképeket tudott festeni. Hol van Páris? Bécs? Mi az a' mejjkép?

VII.

HOGY KELL A' KÖVETKEZŐ SZÁMOKAT
KIMONDANI?

36. 425. 1,142. 5,264. 9,012. 12,369.
542,987. 9,876,543. 83,223,468.

Ezek Arabs számoknak neveztetnek, mivel az Arabs Nemzet hozta őket Európába, 's legelőbbször a' Spanyolok tanulták-el; ezektől később a' Francziák. A' Németek 1250-től fogva élnek velek. A' Magyarok között is 1200-nak közepe táján kezdődtek, 's jobban Hunyadi Mátyás Király idejében terjedtek-el, ki 1458-ban választatott, 's 1464-ben koronáztatott Királynak 's 1490-ben holt - meg. Az ő alatta megújított Budai fő Plébánia temploma tornyán még ma is olvasható ezen esztendő szám 1470, hanem ott az akkori irás szerint így van: 18v0. Ha Buda várába mégis kis olvasó, nézzd-meg. Az Ország czimerét és Mátyásét, is ott látod. Az Arabs számnak közönségesen czifráknak neveztetnek.

Régen az emberek újjaikkal számláltak, mint most is a' parasztok között sokan, kik a' szokásban lévő számokat nem isméri. A' régi Egyiptomiak kövecsekkel számláltak, a' kövecseket tudniillik jobb kézről tették 's egyenként balra huzzák. A' régi Görögöknél is az ilyen számlálás módja volt szokásban,

csak hogy a' kövecseket balról jobbra huzogatták. Később írásaikban a' rendre következő számok kijelentésére betűjüket vették, az α görögösen α tett 1. a' β görögösen β , tett 2, a' γ görögösen írva γ , tett 3.

Szeretném kis olvasóm, ha kedved jönne a' görög nyelv megtanulására, azon a' nyelven sok szép és hasznos munkákat olvashatnál. Vessd-meg eszedet, ha nagyobb léssz, tanulj mindennap 's májd egy idő múlva csak azon vesszed észre magadat, hogy a' görög Írókat szélteben érted. Ezen, javadra célzó kívánságom, ama három görög betű ide írásával támadott, 's tudtadra akartam adni, azt gondolván, hát ha ez téged ébreszteni fog a' mívelt görög nyelv tanulására.

Most térjünk megint a' számokhoz. A' Rómaiak is betűjikkel éltek a' számok kijelentése végett, csak másképen mint a' Görögök. Ide irom a' Rómaiakét, de feljül az Arabs számokat, mellyeket talán jobban ismérsz, 's ezek szerint tanuld-meg a' Rómaiakat:

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.
 I. II. III. IV. V. VI. VII. VIII. IX. X.
 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17.
 XI. XII. XIII. XIV. XV. XVI. XVII.
 18. 19. 20. 30. 40. 50. 60.
 XVIII. XIX. XX. XXX. XL. L. LX.
 70. 80. 90. 100. 200. 300. 400.
 LXX. LXXX. XC. C. CC. CCC. CCCC.
 500. 600. 700. 800. 900. 1000.
 D. DC. DCC. DCCC. DCCCC. M.

Nézd-meg magad, micsoda betűjüket vették a' Rómaiak. Ha valami keveset már tudsz deákul, talán tudod azt, hogy *centum* százat; *mille*, ezeret tesz, 's láthatod hogy azok kijelentésére az első betűt vették, éppen mintha mi Magyarok a' százat így írnök: Sz. 's az ezeret így: E.

Nézz-meg most valamelly könyvet, 's látni fogod, hogy az esztendő-szám, mellyben a' könyvet nyomtatták, némellyben, kivált a' deákban római számmal van írva. Kedvedért ennek címlapjára én is római számokat tétettem.

Próbáld már azon esztendőt, mellyben a' kicsi Gyulának ezen Olvasó-Könyvét forgatod, római számokkal leírni. De ne nézzd-meg előbb, mint leirtad volna, miképpen ir-tam én ide a' római számokat, mert fejedből kell leírni tanulnod. Azt az esztendőt, mellyben születted, hogy' irnád? 's azt, a' hány esztendő most vagy.

Jegyezd-meg, hogy az 1000 nem csak M betűvel írják, hanem így is: CIO, 's az 500 nem csak D betűvel, hanem így is IO.

VIII.

HAT FELE MESTER-EMBER.

1. *A' fazekas.* Miből dolgozik a' fazekas? mi hasznát veszik csinálmányainak? mi módon készíti azokat?

2. *A' kerékgyártó.* Mond-el nekem mind azt a' mit e' készít. Micsoda műszerekre van szüksége? Milyen fákat kell neki választani, hogy az a' mit csinál, tartós legyen. Dolgozhatik-e fűzfából?

3. *Az asztalos.* Miket csinál ez? Milyen fát kell neki venni ehhez vagy amahhoz a' munkához? Ismédred-é műszereit?

4. *A' kötélgyártó.* Miből dolgozik ez 's mit. Tudsz é te ostort fonni?

5. *Az esztergáros.* Láttál - é már esztergáros műhelyt? Miből és mit dolgozik?

6. *A' kőműves.* Mik kellének, hogy ez dolgozhassék? Miben különbözik a' kőművestől az ács?

Ollyan mesterember-é a' képíró, képfaragó is, mint ez a' hat? Ha te azt mondanád, igen, én azt felelem; nem. De már most te felelj, micsoda névvel kezdték némmeltyek a' Magyarok között a' képírókat 's faragókat metszőket a' mesteremberi nevezettől megkülömböztetni?

IX.

KÜLÖMBFÉLE JELEK ÁLTAL VALÓ BESZÉLLÉS.

Laczi Péter és Imre többekkel együtt járták a' Kolozsvári gyermekek-iskoláját, de

ők hárman leginkább együtt tartottak. Nem is távol lakván egymástól Szüléjik, gyakorta mentek majd egyikhez majd másikhoz, 's magokat az idő szerint mulatták. A' játék mellett sokszor pedig kicsiny vetélkedésekbe is elegyedtek, el el mondogatván egymásnak a' mit az iskolában tanultak, vagy mindenik külön a' maga hozzája járó házi-tanítójától. 'S nem kicsiny volt közülök annak öröme, a' ki valamit ollyant tudott a' mit a' más kettő nem. Ez rendre majd egyiken majd másikon történt, 's ebből az származott, hogy mindég kérdezősködtek Tanítójoktól, készen akarván lenni, ha azt nem tudná is valamelyik a' mit a' más, de egyebet tudjon, a' miről megint talán amannak nincs ismérete.

Egy téli estvén, midőn Péter Szüléji' házánál töltötték volna idejeket, elválások előtt azt mondá, kicsinyt hamisan mosolyogva Laczi, úgy készülne Péter és Imre, hogy ő másnap valamit mutatni fogna nekik, a' mit bizonyosan még nem tudnának. 'S mi-lenne az, kérdé hamar Péter, 's hát ha még én is mutatok ollyant, a' min ti, nagyon, nagyon

fogtok csudálkozni. De, barátom, ha így van, monda Imre, úgy én is eléállok valamivel. Ezzel jó éjtszakát kívántak egymásnak 's Laczi és Imre pajtások' Szüléjinek. Másnap esti szürkületkor, még a' kirendelt óra előtt elmene Péterhez Imre, kaczagtak egymásra, 's egyik se tudta a' másikból kivenni, mit akarna mutatni. Várták Laczit, de elűtötte volt már a' kirendelt órát 's még nem jött. A' más kettő nyughatatlankodni is kezdett, mikor Laczi fürkészőleg előre bédugta fejét az ajtón. Hát csak ilyen pontos ember vagy é te, ezzel támadá-meg Péter és Imre, Laczit, ki nagy fürgeséggel levágván kalapját, bizony fűk megengedjete mond, két betűmmel sokáig bajlódtam, addig pedig nem akartam jőni, míg jól el nem készültem arra, a' mit nektek mutatni akarok.

Micsoda betűkkel van neked bajod, kérdezé egyzerre a' más kettő.

Én — én, felele Laczi, olyan jelekkel való beszéllés módját gondoltam-ki, hogy egy szót se szóllok, 's még is megérthet, a' ki jeleimet tudja, de más bizony senki sem.

No's hát ez az ! Ugyan mulatságos leliet, de — Őcsém Uram, monda Péter, úgy tudja meg, hogy engem se talál készületlenül. Imre hallgatva mosolygott magában, 's gondolta, majd akkor áll-elé mikor kell. Laczi pedig állásba teszi magát, 's vigyázatok, kiálta. Ekkor a' keze fején egy Érrre mutatott; a' Derekához nyult; keze fejét egybe-szorította; jobb lába hegyével a' bal lába Sarkát megütötte; azután jobb kezével a' bal keze feje Bőrét megfogta; Ajakát érintette, r be-tűt mondott; Álláához nyult 's Térdjéhez, mutatta lába Ikráját 's kezét a' Mejjére tette.

No, most találjátok-ki, mit mondtam szóllt Laczi, 's örömében egyet szökött.

Imre és Péter egymásra néztek, azután mindenik próbálta utánna csinálni a' jeleket, de mit tegyenek azok, kitalálni tudták.

Ha ha ha kaczaga Laczi, úgy-é, fiúk, ember vagyok én. Nézzétek még egyszer megcsinálom a' jeleket, de a' két pajtás most is csak annyit tudott, mint előbb. Tudom, hogy az én mesterségemet sem tudod, szólla Péter; Imre pedig látszott mé-

ilyen gondolkodni a' jelek mi-oltán. Csak azt magyarázd-meg nekem, monda Laczinak, mit akarsz a' kezéd feje egybe-szorításával? De, Laczi, mingyárt az egésznek megmagyarázásához fogott, megszeppenvén, hogy a' hallgatva gondolkodó Imre kitalálná a' mit akart, mint ez máskor is történt; ő pedig nem örömet nézte volna azt, hogy ne ő neki kellessék a' titkos jelü beszédet felfejteni. Minden jel, monda hát Laczi, egy betűt teszen. Rakjátok egybe a' betűket, 's tudhatjátok mit mondtam. Nézzétek:

a, — ezt a' betűt ki akarván jelenteni,
ajakomhoz nyulok.

á, — ekkor az állomhoz.

b, — kezem fején a' bőrt megfogom;

cz, — czombomat.

d, — a' testem derekához nyulok.

e, — kezem fejét jól egybe-szorítom, ez
úgy é bár erőt jelent.

Megállj, kiálta Imre, csináld most még egyszer elébbeni jeleidet, 's én megmondom, mit szóllottál. De, Laczi az elébbi okból, nem tévé. Már hiszen, kitalálhatod, monda,

de már hadd végezzem - el, 's minthogy Péter kérte is, mivel ő még nem volt éppen tisztában a' jelekkel, Imre hagyta folytatni a' betűk jelei kimutatását. E' szerint tehát magyarázá tovább Laczi, az

f, — fog.

g, — gomb.

gy, — ugy teszek mintha gyurnék.

h, — haj.

i, — ikrája a' lábnak.

j, — a' jobb kezem.

k, — köröm.

l, — láb.

ly, — kimondom.

m, — mejj.

n, — nadrág.

ny, — nyak.

o, — orcza.

ó, — órr.

ö, — ököl.

p, — ugy teszek kezemmel mintha puskát
akarnék kisütöni.

r, — kimondom.

s, — sark.

sz, — szem.

t, — térd.

ty, — ty, kimondom.

u, — ujj.

ü, — kimondom.

z, — kimondom.

v, — váll.

Most már újra megmutatom azon jeleket, mellyekkel kezdettem, szólla Imréhez Laczi, 's az látván azokat, egyszeribe megmondotta, hogy ezt akarta kijelenteni — — de nem írom-ki, olvasómnak, hát ha ő maga is felfejtheti. Ez valóban rendes, szólla Péter, Imre kitalálása után, 's mivel ő inkább hamar utánna tudott csinálni valamit másnak, mint tulajdon magától kitalált volna, új jelekkel próbálta más szavak kiadását.

X.

P É T E R' M E S T E R S É G E.

'S Péter azután elkezdé, már most hadd mutassam-meg én, mit tudok. Ezzel, Anyja szobájába szaladt, 's l'érte azt, hadd vihetné

most a' czintányérát 's a' tört sót, mellyeket már elébb kinyert, pajtásaihoz. Az Anyja mind a' kettőt oda adá, 's azt kérdezé mosolygva, hogy hát ő megnézhetné - é mester-ségét, mellyet elébb titkon elbeszéllett. De ne hogy Laczinak 's Imrének előre valamit mondjon édes Anyám, felelé kedveskedő csin-talankodással, 's ezzel hirtelen lefutott a' grádicson, a' tányérát hóval megtöltötte, is-mét hamar fel, 's béállott eszküzeivel a' mu-tatványos szobába, hova már Anyja is bé-ment, kire hosszú szemeket vetett mintegy kérdezőleg, ha még titokban van é a' mit akar.

Hát neked ugyan mire kell az a' hó, ki-áltának pajtásai. Mingyárt meglátjátok szólla Péter, 's Anyja engedelmével vizet töltött az áztalra, a' havas tányért a' vízbe tette, 's a' hóra sűrűn sót hintett.

Most, monda, minekutánna két három minutumig várakoztatta volna nézőjit, ve-gye-fel valamellyik a' tányérát. Laczi csak hamar hozzá nyúl, de a' tángyér az asztal-hoz fagyott volt.

Látod, látod, monda ürvendezve Péter, a' meleg szobában is megfagylaltam a' vizet. A' tányérát Laczi 's Imre felvevék 's látták az asztalon 's tángyér alján a' jeget, 's csudálkozva ürvendettek. 'S ennél fogva még fenyebben magyarázta Péter, hogy ezt még nyár közepében is meg tudná mutatni, ha akkor hó helyett jó hideg vizet sózna meg.

Péter Anyja gyönyörködött fijában.

XI.

MIT FOG IMRE CSINÁLNI?

Most Imrén volt a' sor. Én pedig monda ez, egész csendességgel egy-két szempillantat alatt egy ezüst garast elolvasztok dióhajban. De, hogy lehetne az, kapta-ki a' szót szájából Péter, hiszen a' dióhaj elég? Imre hallgatott; elévevé a' dió-hajat, ezüst garast, salétromot, bűdöskövet 's fűrészporthoz keverte, 's a' dióhajba három rész salétromot, egy bűdöskövet, ugyan annyi fűrészporthoz tett, erre az ezüst garast, 's ismét mind a' három féleből a' garason feljül annyit hin-

tett, mint a' mennyi már alól volt 's egy kis kanóttal meggyújtotta. A' salétrom sustorogva égett, 's az ezüst hamar egybe-futott — a' dióhaj pedig épen maradt.

No's nézzétek szólla, elégett-é a' dióhaj? Nem, a' mint látom monda bámulással Péter, de már most vége a' garasodnak, nem lehet rajta többé almát vened. Azt nem felele Imre, de az ilyen próba csak megér egy garast. Laczi, felkiáltott hogy ő kérni fog egyet, édes Atyjától, vagy ha nem talál-na is arra a' végre kapni, inkább azt a' pénzét fordítja ezen próbára, a' mit csemegéért adna.

Péter Anyja hamar egy tányér. almát hozatott a' három kis vetélkedőnek 's Imrének 's Laczinak egy-egy ezüst garast adott, éreztetni akarván Péterkéjével, hogy a' maga ezájáért való fűsvény gondoskodását nem hagyja helyben.

Ezen jósnak köszönettel vétele után, vallyon mit csináltak a' nem irigykedőleg vetélkedő pajtások a' tányér almával?

XII.

K É R D É S E K.

1. A' csínosságot szereted-é inkább vagy a' lepcsességet? Ezért az utolsóért nem kell é sokszor megszóllítani?

2. Meg kell é a' gyermeknek a' maga hibáját vallani vagy eltitkolni? 's kell é igyekeznie hogy magát megjobbítsa?

3. Szeretsz - é az ágyban reggel aluvás nélkül heverni? Jó é ez?

4. Miben áll a' mértékletesség? Ki nem mértékletes? Az vagy é te?

5. Sokszor kell é téged meginteni hogy szorgalmasan tanulj?

6. Kit szeretsz inkább, a' ki neked hízelkedik, vagy a' ki az igazat megmondja?

7. Ki háladatos? ki nem?

8. Számot szoktál-é magaddal vetni minden este, mikor lefekszel, hogy a' napot hasznosan vagy csak vesztegetve töltötted?

9. Szoktál-é engedelmet kérni attól, a' kit megbántottál?

10. Kit becsülsz nagyobbra, a' jó szívű és szép eszü szegényt, vagy a' rossz lelkű, tanulatlan döllyfős gazdagot?

XIII.

A' MÁR TÖBBÉ NEM SELYP ÁDÁM MEG-
KÉRDEZI ATYJÁT.

Látja egyszer Ádám, Atyját az ablakban dolog nélkül állani, hozzája megyen, nyájasan meg fogja kezét, 's azt kérdezi: Édes kedves Atyám, mi volt hát az a' híres ember, kiről azt ígérte, hogy elbeszéli nekem miképpen szoktatta magát a' betűk és szavak tiszta kimondására — 's úgy é, hogy én most jól mondottam-ki az s és r betűket?

Az erre megörvendett Atya, megülelte Ádámot, így, így szeretlek fiam, szólla, nem felejtetted-el ezt kérdezni 's ennél fogva, a' mint látom, igyekeztél is hibád letételén. Ez jó jel, már most hiszem, egyebekben is szófogadó léssz. Örömet teljesítem hát én is ígéretemet. De, mond-meg elébb nevét azon híres embernek, mert a' minap, mikor

a' tengeliczek elrepültek, én azt is megmon-
dottam.

Adám, Dem, dem — már ezt elfelejtet-
tem, pedig, mikor édes Atyám említette,
sokáig mondogattam magamban. — Ugy, De-
mostehenes.

Az Atya elmosolyodott. Nem jól mon-
dod fiam, szólla, így kell: Demosthenes.
Ez született a' Krisztus ideje előtt 375 esz-
tendővel, Paeaneum nevű faluban, melly
Attikához tartozott, ez a' tartomány pedig
Görög országnak egy részét tette, 's Demos-
thenes görög volt. Még kicsiny korában ma-
radt árván atyja halálával, kiről reá sok jó-
szág szállott, de a' mellyet rossz lelkű gyám-
atyjai elakartak tőle venni. A' gyermek igen
jól tanult 's igyekezete által annyira ment,
hogy 17 esztendő korában maga vitte a' pert
gyám-atyjai ellen, 's azt szerencsésen meg-
nyervén, jószágait megtartotta. Tanulásával
ezután se hagyott-fel, hanem az ékeesszóllás
és bölcselkedés tudományában Kallistratus,
Isaeus, Isocrates és Plato nevezetes tudósok-
tól vett leczkéket. De természeti erőtlensé-

gei 's hibáji eleinte sokban hátráltatták, mert gyenge mejje volt, 's most mondom a' mi téged közelebből illet, fiam, az r betűt éppen nem tudta kimondani. Mind ezen hibáji azonban, a' mint mondtam csak eleinte voltak, mivel azok meggyőzése végett mindent elkövetett. Egy Szatirus nevű színjászó tanácsára, ugymint, szájába apró kővecseket rakott, 's néhány verset mondott - el egymás után még pedig egyszer másszor meredek és nehéz járatu hegyek oldalain felmászkalva. Hogy gyenge mejjének siket hangját erősítse némellykor a' tenger partjára ment, midőn ott a' hullámok legjobban zúgtak, valami beszédet mondott-el a' lárma között hangosan, erőltetett szózattal akarván a' zúgást feljül haladni. Majd megint pinczébe zárkozott, 's bémenetelekor lenyiratta haját, ne hogy kedve jüjjön a' hamar való kijövetelre, hanem ott üljön, míg az megnő 's feltétele szerint a' tiszta, hangos, értelmes beszédben magát addig gyakorolja 's tanuljon. Olajos mécse mellett írta itt még mostan is híres

beszédeit, mellyeket köz. helyen az Athénei nép előtt elmondott.

Ennyit tudni felőle neked, most elég fijam, szólla tovább az Atya Ádámhoz, milyen nagy lelki tulajdonságai, milyen karakterhibái voltak, azokat te majd nagyobb korodban tudnád jobban megítélni.

Ádám. De hát nagy korabeli hibájit miért nem igyekezett úgy letenni, édes Atyám, mint az *r* hibás kimondását?

Atya. Hogy ezen szép kérdésre legalább röviden feleljek, azt tartom, Demosthenest a' nagy hírre-vágyás elragadván elégnek tartotta, ha eszéért becsülik. — Majd erről megint akkor szólljunk együtt, mikor megfoghatod az emberi természet mivoltát. Most te csak azon légy, hogy egy hibád se legyen semmi félében is, ha pedig ejtenél, azon tanulj. Annak ugyan örvendek, hogy selypítésedet 's rácsogásodat már elhagytad.

Még a' jó Atya megmondá, hogy Demosthenes 62 esztendős korában halt-meg, 's felvettette fijával, hányat írtak akkor Krisztus előtt, valamint azt is mennyi ideje mos-

tanig a' Demosthenes halálának. Most által küldötte egy cselédjét a' szomszédba, titkon. Meglátja azt, egy kaliczkával 's tengelicczel vissza jöni Ádám, 's örömében szökdélve kiáltozott: Né, édes Atyám a' szép tengelicz a' kaliczkában. Az a' tiéd, felele az, számodra tartottam szomszédunknál, hogy neked adjam, midőn igyekezetedet látnám, a' mit most tapasztaltam. 'S Ádám, gondja alá vevé a' szép tollu fürgé madarat.

XIV.

A' MAGYAR HELYESÍRÁS.

Kis olvasóm, én eddig mindenkor kis olvasónak híttalak 's el is hiszem, hogy olvasni jól tudsz, de most azt akarom tudni, ha tudsz - é már jól írni is, az az regulák szerint helyesen, hogy azután kis írónak is nevezhesselek. Én itt néhány regulára tanítalak, mellyekre annak a' ki magyarul helyesen akar írni, figyelmezní kell.

1. Minden betűt úgy írj-le a' mint azt a' tisztán beszélő magyar kimondja. P. o.

soha sem kell a' *d* helyett *t*; a' *b* helyett *p*, a' *k* helyett *g* betűt írni. Mert nem zavarnád-é meg az értelmet, ha a' *bor* helyett azt írnod: *por*, hasonlólag ha azt akarnád írni *bab*, 's azt írnod *pap*, így a' *dudva* is *tudva* lenne, mint ezen könyv 30-dik lapja 18-dik sorába *délben* helyett a' német betűszedő így szedé *télben*!

2. Vigyázz, hogy az ékeztést, deákul accentust, az azt megkívánó szótagról el ne hagyd, mert ezen szavak: *álma*, *báb*, *sás*, *kár*, *érő*, ékezés nélkül mingyárt más értelműek lesznek. Próbáld csak azokat a' nélkül.

3. Minden pont után nagy betű következik. Elől csak nem irsz kicsit ugy é?

4. Országok, nemzetek, városok, faluk, hegyek, tulajdon nevek 's tisztségek vagy hivatalok nevei nagy betűvel irattatnak: p. o. Magyar és Erdély Ország; Franczia, Német; Pest, Kolosvár, Nagy és Kis Czenk, Sibó; Tátra, Fáttra, Mátra; Bálint, Ferencz; Vármegye; Fő-Ispán, Al-Ispán, Fő-Bíró 's a' t.

Hol szükség a' *cs*; a' *ts*; az *nyj*, az *lly*, mint p. o. *csóka*, *barátság*, *anyja*,

atyja, olly; erről Tanítód bővebben fog szólni, valamint egyebekről, mellyeket te kicsiny ember szóbeli magyarázat által könnyebben megfoghatsz. A' magyar nyelv grammatikáját, reményilem külömben is elébb tanulod-meg mint a' deákét, ha csak ugyan deákul is tanulsz. A' helyesírás a' grammatikának egyik része, görögül 's deákul orthographia. A' szépírás kalligraphia. Vallyon te szépen tisztán írsz é, vagy pedig mázolsz, vagy éppen úgy vakarsz mint a' tyukok.

XV.

T É N T A C S I N Á L Á S.

A' szépen író jó fekete téntával örömesebb ír. Végy ehhez 3 unczia gallest; egy unczia berzsenyt; egy unczia római gáliczkövet, 's ezeket fazékba tévén tölts rájok egy kupa vagy másfél icze fejér bort, a' helyett eczetet is lehet, főzzd fél óráig, tégy akkor belé egy unczia arabiai gummit, 's mikor ez kavargatás után jól elolvadt, szűrd a' fekete levét egy szitán keresztül.

Veres, kék, zöld és sárga téntával ugyan nem írsz, de az ezekhez megkívántató részeket is ide írom, 's megcsinálhatod az illy színes téntát is, kicsiny íróm, ha kedved tartja, 's — ha pénzed van.

Végy egy fertály font Fernambuk fát 's ehhez tévén két lat megtört timsót, 's ugyan annyi borkő-felt, ezeket együtt forrald-meg egy icze vagy három fertály kupányi vízben, míg a' víz félig lefő, ekkor vess belé két lat nádmézet, 's két lat arabiai gummit, 's a' veres ténta készen van.

A' kékhez indigó, timsófüld 's gummi kell.

Zöld lesz, ha rézrozsdát 's gummit olvasztasz - fel boreczetben.

Sárgát, safrán, timsó 's gummi vízzel készíthetsz.

A' fekete téntának színét el lehet venni, ha küzibe sálétrom savanyt elegyítesz. De ha ekkor írsz vele, nem lehet addig elolvasni, míg felolvasztott folyó alkalival a' papiros meg nem nedvesítetik. Lehet olyan téntát is készíteni, a' mellyel való irás a' hidegben

elolvashatatlan, 's csak akkor látszanak a' betük, ha a' papiros egy kevésbé megmelegítetik. Alig ha nem kívánnád ezt tudni, miből készül. Vad sáfránt másképp zafferát, 's kobaltlisztet kell választó vízben felolvasztani a' mihez osztán annyi kút-víz jő, a' mennyi szükséges arra, hogy a' papirosat ezen elegyék keresztül ne rágja. Ha ezzel ír az ember, írását nem olvashatja más, hanem a' ki a' papirosat tűzhez tartja; mihelyt a' papiros meghül, az írás is eltűnik. 'S ezen mód által az írást majd olvashatóvá, majd olvashatatlanná többszer is lehet csinálni. De ha igen erősen által melegszik a' papiros, az írás rajta mindenkorra megmarad. Illyen téntával tájékot is lehet rajzolni, melyen a' fák 's a' föld elveszettnek látszó ékeségeikkel telet ábrázolnak, 's midőn a' rajzolat papirosa illendőleg általmelegszik, a' télből tavasz lesz, minthogy a' lassú hevítés a' ténta színét zöldes-kékké változtatja. Azért ezen gondolatot már kemencze-eleibe valóra is alkalmaztatták. Az illyen ténta sympathiai téntának neveztetik. Megcsinálá-

sakor nagyon kell ügyelni, mert ha a' választó víz a' kézre cseppen, azt felrágja, 's a' kobalt maga is mérges tulajdonságu, azért te, édes kis olvasóm, ezen sympathiai téntát csak Tanítód felvigyázata alatt készítsd.

A' Régiek, (kik ezek?) fekete fái eperj' levéből koromból csinálták fekete téntájokat. A' Chinaiakról azt írják, hogy az ő nyelveken bizonyos Mé nevű kőből készítenek, melly név nálak különben is téntát jelentene, 's ez ott még Krisztus előtt 1084 esztendővel isméretes volt. — A' görög Császárok, neveket veres téntával irták alá, melly veres csiga nedvéből készült: éltek arannyal is az írásban.

A' sympathiai téntának feljebb említett módu csinálását, 1705-ben kiadott könyvében egy német asszony tanította.

XVI.

AZ IJEDÉKENY BIRI.

Ki lesz elébb a' kertben, kiálta Jani az udvaron hugának Birinek. Nem bánom, pró-

báljuk-meg, felele ez, de várj egy kisség, hadd hozzam-ki előbb szalma-kalapomat, mert a' nap hevet süt, 's majd mind elbarnulok. Igen hát, csintalanokodék Jani, arra nagyon is kell ügyelni, miért nem tudtok ti leányok is úgy járni mint én, kalap 's nyakravaló nélkül szabad mejjel. Hideget meleget egyaránt meg kell szokni, ezt mondja Uram Atyám. De már ennek végét nem hallotta Biri, a' szobában lévén. Sokáig keresgeté ott szalma-kalapját, mert nem igen szokta portékájit bizonyos helyen tartani. Jani kétszer is békiált utánna, de Biri nem jó. Megállj, gondolá a' fiú magában, rá szedlek én most téged, szalad egyenesen a' kertnek, körül néz ott, ha nem látja-é valaki, ne hogy az majd elárulja Birinek 's mivel senkit se vett észre, bé egyenesen, — Biri kijő kötözgetve állán kalapja piros pántlikáját, körül néz, kiált, de a' versenyfutás ajánlója sehol sincs. Ahá monda, ő kegyelme bizonyosan megváltoztatta szándékát 's előre elsuhan, 's most Biri még kosara után ment bé. Jani már a' veres szőlő bokrok mellé

huzta magát, hivén hogy Biri oda jó, mert az eperj ágyak azok mellett voltak. Fel fel-
dugta onnan fejét, 's vizsga szemekkel nézett körül leselkedve, ha a' leány jó é? Ez egyet fordul az udvaron, Jani, Jani kiált, de annak se híre se hamva nem lévén, Biri is egyenesen megyen a' kertbe, danolgatva 's kosárkáját hintáztatva. Jani, Jani, kiáltoz ott is, de nem felel senki, körül néz, nem lát senkit. Már ő lássa monda, én eprészek. 'S mikor az eperjágyn volt, Jani majd megpukkant, hogy nevetését tartóztatnia kellett, de meg nem mert volna mozdulni, ne hogy észre vegye Biri. A' leányka nyugalmasan legugol szedi az epret kezében tartott kosárkájába. 'S most Jani — kukurú kikirikó! kiálta fenn hangon. Huga megijed, elejté kosarát 's futni kezd. Felszökik az elrajtezett fiú, ni a' nyúl, ni a' nyúl kiáltoz, 's tapsolva mondja, bizony még is nagyon ijedékenyek vagytok ti leányok. Biri megáll, vissza néz, látja testvérét, 's dobogó szíve csendesedik. Várj te ravasz róka, szóll, feléje küzeledve, így kellett engem megijeszteni? Hú-

gocskám, felele Jani, tréfás nevetkezéssel, azt tudtam hogy félénk vagy, de hogy ilyen hamar futásnak eredj azt csakugyan nem gondoltam. Hát így meg kell ijedni egy kukurikótól? Igen, visszonozá, Biri, kinek arczát még most is elképedés színe halaványította, mikor én ott csendesen ültem, gyaníthattam hogy valaki meg akarjon ijesztetni? Most, egy kis szégyen miatt szemrehányások következtek. Tőled meg ugyan szép volt, szólla Biri, valamennyire dűzzogó pillantatokkal, még ő hív futásra engemet, 's osztán meg se vár. Miért késtél olyan soká, volt a' felelet. Sokáig kellett kalapomat keresnem, vala Birié. Tedd mindenedet bizonyos helyre 's megkapod még a' setétben is, így leczkézódott Jani. Ti leányok mindig rakosgattok 's még sincsen semmitek is rendbe. Osztán minek az a' sok készülődés, ha csak a' kertbe akartok is menni kalap kell 's ide pántlika, oda egy tő, 's ezer mindenféle. Legyetek olyan hamar készen, mint én. Igen, mentegetődzék Biri, de a' leánynak csínosnak kell lenni azt mondja Asszony Anyám, 's meg azt, hogy

nem is szép ha köntöse fityeg rajta. Csínosnak, csínosnak, hányá Jani, hisz a' jó; legyetek azok, de annyi csak igaz, hogy cifrázkodni is szerettek 's e' mire való? A' ki tiszta, az csínos is azt mondja Uram Atyám. De az elevenkedő Jani, véget akarván vetni ezen vetélkedésnek, megüléle Birit, felfordult kosarát kezébe adva 's a' kihullott epret beléje rakta. Gyere mond, szedjük tele 's vigyük-bé Anyánknak. Megegyeztek, hogy az egyik szemet, a' mit külön mindenik szed, maga megeheti, de a' második a' kosárba megyen. Illy eprézések között a' kertelésre repült kakas is egyet kukorikola, utánna a' többiek a' faluban, 's Biri elmosolyodott. No, ládd, mond Jani, hát elébb miért kellett meglíjned? Az én kukorikolásomra, monda az egyik szem epret szorgalmatosan szájába hányván, te elfutottál; ama kakasokra pedig eső lesz. Hm, az időpróféta, szólta Biri, fejét rázogatva.

Tele lévén a' kosár 's magok is megelégelvén az eperj evést, béindultak. Menttekben azt kérdezi most Jani, mit csináljanak, hogy

Anyjok híre nélkül jöttek a' kertbe, holott tudták a' mindenkorra szóló parancsolatot. Te hittál engemet, így kezdé mentségét Biri. Híttalak nem híttalak, mond Jani, elég az hogy utánnam jöttél te is. Én tizenkilencz, te pedig egy híján husz vagy. Biri előre furta bé magát az ajtón, 's ugyan sietett egyik kezében levett kalapját alá, másikkban a' kosarat jól feltartván. Anyjához, ki a' kanapén ült 's kötött. Édes Anyám, mond, egy kosár epret szedtünk 's béhoztuk Asszony Anyámnak. Jani állott.

Any. Köszönöm, de ki engedte - meg nektek a' kertbe való menetet?

Biri. Jani — Jani hívott. 'S Biri erre nagy szemeket vetett, mellyek engedelemszerű kéréséyyel édes Anyjára estek vissza.

Jani. Igen — édes Asszony Anyám. — 'S babirkálni kezdett fején. Igen, édes Anyám, — engedelmet kérek.

Biri. 'S Jani engemet meg is ijesztett, hogy elfutottam. — Jani erre nem tartóztathatta magát, kaczagásra fakadt. Fiú! monda az Anyjok, első a' megszegett parancsolatért

való engedelmem, azután a' tréfa. Neked Biri leányom, nem kell mással mentegtetned magadat, ha már, valaminek cselekvésébe a' mit magad is tudtál nem szabadnak önnkéntesen megegyeztél. Te pedig Jani, nagyobb vagy, még neked kellett volna emlékeztetned testvéredet. Mivel azonban látom hogy magatok is érzitek gondatlanságból ejtett hibákat elfelejtem, de a' mint legelső, úgy legutolsó is legyen. Az intés szelíd tekintettel lévén adva, a' gyermekek arcza megmaradt elébbeni játszi vonásaiban, annál is inkább, mert Anyjoknak hozzájuk való kedves módja bizodalmas ártatlankodást táplált bennük. Kérdésére tehát, miből állott volna a' megijesztés, Jani a' maga csintalankodását bátran beszéllette-elé. Biri, a' kanapéra ült Anyja mellé, 's mikor Jani kaczagva elvégezte, Anyja eleibe hajolva nézett-fel annak szemek közé, oh, édes Anyám, most jut eszembe, szól, bizony a' minap Jani is félt, mikor a' setét szobán ment keresztül, tudom én, jól hallottam, füttyült, pedig azt mondják, hogy a' ki a' setétben füttyül, az fél. Leá-

nyom , leányom , monda az Anyja , már te megint mással akarod magadat menteni , hi-jába , csak ijedékeny vagy te , a' mint látom. Jani alig várta , hogy Anyjok elvégezzé szavát , ímingyárt bizonyítgatta bátor lételét. Osztán mitől félnék , ugymond , hiszen senki se bánt ; vagy egy kis nesztől ijedjek-é meg , ha talán egy egér fut keresztül a' házon ? Én a' dörgéstől se félek. Vakmerőnek nem kell lenni , de a' fiú bátornak nevedjék , azt mondja Uram Atyám. Nekem meg , szólla Biri , a' minap Éva Asszony egy régi omlott várról azt beszéltte , hogy abban éjjelenként ürdögök szakállas kísértetek jártak hosszú fejeér küntüsben 's attól fogva félek.

Oh te kis bohó ! kiálta Jani.

Az Anya ekkor megmagyarázta Birinek , millyen magával 's másokkal jót tehetetlen lesz , eléjühető veszedelmes körülállásokban , mellyekben lélek jelenvalósága kell , ha az ijedékenységtől megmenekedni nem igyekszik. Ne hidd , folytatá a' kísérteteket , az azokról való szó csak haszontalan mese. Éva Asszonyt pedig békiáltá , 's megparancsolta

neki a' gyermekek jelenlétében, hogy többé olyan ijesztő oktalap mendemondákat ne beszéljen, hanem, ha mond valamit, mondjon olyant, mellyben bátrító példa legyen, 's ha nem tud illyent, hallgasson.

Jani. Beszéllhet nekem Éva tündérek-ről, bagoly huhogásról, nem hiszem én neki a' mit mesél. Tudom én, mit mondott Uram Atyám, 's ő okosabb Éva Asszonyomnál! Má-tól fogva pedig nem fütyülök a' setétben.

Ezzel Birire pillantott 's Anyja előtt meghajtván magát, a' más szobába Atyjához ment. Majd meglássuk kiálta; utánna Biri.

Az öreg asszony ezeket pironkodva hallgatta 's vissza vette minden kísérteti beszédét, nem igazaknak mondván maga is, a' miket mesélt. — Az okos Anya pedig még az nap este, fejtegette megfoghatólag, miért nem lehetnek azok igazak, a' miket Biri hallott, 's magokat hirtelen féltaláló bátor emberekről beszélt. Biri figyelmetesen hallgatta Anyját, míg annak ülére hajta fejét — 's elszunnyadott.

XVII.

MIÉRT KELL EZEN ELBESZÉLLÉSEKET OLVASNI?

Az ilyen apró történetek 's egyéb tanítások elődbe terjesztése, édes kis olvasóm, elbeszéléssnek neveztetik. Korodhoz vagynak ezek alkalmaztatva, hogy tartalmokat könnyen megfoghassd.

Ezék ha olvasod haszonnal kell olvasnod, tehát nem csak egyedül azért hogy olvasásbeli leckéd elteljék, 's rajtok könnyeden keresztül fuss. Mindenikből szükség valamit tanulnod, 's bizonyosan tanulsz ha figyelmezel. Egyik eszedet fejtheti, másik ítéletedet élesítheti, harmadik gazdagíthatja emlékező tehetségedet; ez, érzésednek adhat nemességet, megtanítván a' hibák kikerülésére, az külső csinos maga viseletre oktathat. Ha megkérdezed magadat, mi van ez vagy amaz elbeszéléssben a' mit az említettekre nézve, meg kell tartanod, ugy okosan olvasnál. Erre is szoktasd magadat minden könnyv olvasásában. Igen jó lenne, ha esténként, mi-

nekelőtte lefekszel, mindég elgondolnád, mi-
ket olvastál az nap 's melly haszonnal. Val-
lyon többet tudsz é már, miolta ezen elbe-
széllések kezedben forognak, mint tudtál,
mikor még nem ismerted őket? Vagy kifűtta
a' szél fejedből mind a' mit eddig tanultál?
Majd exament fogunk tartani.

XVIII.

DÉNES EGÉSZEN UJ KÖNTÖST KAP.

Dénes Atyja Sándorházy Ur, Szegedi Or-
vos-Doktor volt, olyan ember a' ki fijának
jól nevelésére nagyon ügyelt, 's ennél fogva
maga is sokakra oktatta. Leginkább szeretett
neki alkalmatosság eléadódása szerint hasz-
nos dolgokról beszélleni.

Egyszer Pünköst innepe első napján reg-
gel béáll édes Atyjához Dénes tetétől fogva
talpig uj köntösbe öltözve 's az ujnak ürven-
dő pillantásokkal nézegetve magát, közönte
az uj sapkát, selyem mellényt, kék dolmányt
és nadrágot 's kordovány csizmáját. Ládd,

fijam monda Sándorházy Ur, azon feljül, hogy jó magadviseleteden belsőképpen te is nyugott lehetsz, ígéretem szerint köntösödet is megkaptad, 's ennek is örvendhetsz. De nagyon szeretném, ha rendbe el tudnád mondani miből és miképpen készült az az egész köntösöd, a' mi rajtad van.

A' csizmát meg tudom mondani, miből és miképpen készítk, felele Dénes, de a' posztót 's a' mellényhez vagy lajblihoz való se-lyem materiát nem tudom.

Mond - el hát a' mit tudsz, szólla Sándorházy Ur, azután a' többire megtanítlak.

Jól van édes Atyám, kezdé a' kicsiny dolmányos. Csizmám kordoványból van, erre a' minap így tanított: a' kos bőrért előszer néhány napig közönséges fa lugban áztatja a' timár, azután mészbe teszi, meg a' szőrét levakarja 's megint mészbe teszi. Abból kivévén, megmossa vízben 's megkallózza. Ekkor kutya ganéjjal főtt lugba teszi, melly a' bőrnek puhaságot ad 's a' meszet még jobban kiveszi. Azt hallám, hogy a' legtartósabb kordovány Török Országból jó, 's mivel Eu-

rópában eleinte Spanyol Országnak — ejnye, micsoda városában csak —

Itt megakadott Dénes, nem jutott eszébe a' város neve. Corduba, monda az Atyja, 's igen, igen folytatá a' dolmányos, — Spanyol Országnak Corduba nevü városában csinálták, arról kordoványnak neveztetett, 's hogy ezt így rendben el tudta mondani Dénes, mintegy könnyen emlité, hogy a' csizma talp, vastag ökör, ló, bihaly, vad disznó vagy tehén bőréből készül.

Emberül van, fiam, szólla Sándorházy Ur, emberül Cordubán kívül. Gyere most elmondom a' többit. Az ilyenek, élethez tartozó dolgok 's ezeket nagyon szükséges tudni. Sándorházy Ur leült 's maga eleibe állította fiját.

A' posztót, édes Dénesem, monda gyapjuból csinálják, 's ugyan csak sok kézen megyen keresztül, míg amúgy könnyen a' nyaka közé ültheti az ember, mint te a' dolmányodat. Először, a' gyapjut, minekutánna nyáron a' juhokról lenyirték, jól meg kell mosni, hogy arról minden mocsok vagy zsír

lemenjen. Láthattad itt e' tájunkon, a' juhászok azért usztatják-meg az egész juh se-reget nyírés ideje előtt is, hogy a' gyapju minél tisztábban jusson a' jó angol nyíró olló alá. 'S ha a' már lenyirt, sőt már meg is mosott gyapjú még se lett volna egészen tiszta; vizellett, sóval vagy hamuzsírral elegy vízben áztatják-meg csakhogy minden zsírosságából és tisztátalanságból kivegyék. A' melly rakásból osztán fejr posztót akar a' posztócsináló készíteni, azt rudakra teríti-fel, megkénkövezi, alája vas vagy cserép edénybe eleven szent rak, erre ismét kénkövet hint. Füst kerekedik ekkor a' gyapjura a' kénköből 's ez a' gőz a' már külömben is fejr gyapjut még fejrrebbé változtatja. A' mellyből pedig színes posztó akar készülni, azt előre a' kiválasztott színre megfestik. Né-melly posztó, ha az ember kezéhez döröli, fog, az annak a' jele, hogy nem gyapjában festették-meg 's az ilyen posztó felette al-kalmatlan, mert kezét fejr némüt - öszve mocskol.

A' kis dolmányos ezt hallván, végig huzta karján keze fejét megpróbálni akarva, ha az ő posztaja fog é vagy nem 's úgy találta, hogy semmi szín se maradott a' kezén.

Én, vételkor monda Sándorházy Ur, vigyáztam fiam, hogy jó posztóra tegyek szert, mivel egyszer megcsala a' posztóáros, magam nagyon bízván beszédében, 's az ember csak szeret vigyázni, mikor már rászédtek, hogy másodszor ismét úgy ne járjon 's ugyan vigyázzon is.

De hiszen csalni nem szép, azt mondta Uram Atyám, szólla közbe Dénes.

Bizony nem, úgy mond Sándorházy Ur, 's te soha soha se is cselekedd azt fiam, mert az rossz lelkiség, 's a' kereskedőnek is a' ki vevőjével azt teszi, se tiszta szíve, se okos esze nincs, mert ha többnek ad-el rossz portékát jó helyett, híre fut 's ott hagyják. De gyere csak hadd végezzem már a' posztócsinálás elbeszélését.

A' megfestett gyapjút olyan hordóba rakja a' posztó-készítő, melynek belső oldalán vas kampók vagynak. Ezt a' hordót

forгатván forgattatván gyapjúja porhanyóbbá vagy lágyabbá lesz, 's hogy még inkább ilyené váljék, fa és mák olajjal is megkeni. Még ezután sok dolog van vele, de neked csak a' főbbeket mondom-el, hogy könnyebben felfogd, mert tulajdonképpen ha az ember minden csínját binyját a' mint mondják, meg akarja tanulni valamelly kézi-mesterségnek, legjobb ha műhelyébe megy a' mesterembernek, 's ott sorra nézegeti egymásután következő fogásait. Az említett munkák után meggyaratják a' gyapjút, melly által a' gyapju szálai olyan gyéren össze álló borzas csomók lesznek mint a' len, vagy a' virágos kender cseppüje, a' mit te is láttál már, midőn édes Anyád fonó asszonyaival ezen házi dologát eligazítatja. A' gyaratás vagy a' mint másképp is mondják héhelyezésre következik a' fonás, 's minél vékonyabban fonják sodorják pedrintik a' szálát, annál simább tapintásu posztó válik belőle. A' szálakat most takács módra veszik-elé, orsóra tekerik 's úgy hányják keresztül csusztatva a' vetéllőt vele a' szövőszékben, hogy szintúgy dong

belé a' borda 's lassanként csak űszve áll a' posztó, — kallóba megyen osztán, hogy ott a' kallódás által tömüttebb legyen, megnyírik, megsajtolják végre, hogy lágy fogásuvá válják 's fényt kapjon, ekkor a' posztó-csináló, kalmárnak adja-el végszámra, a' kalmár pedig réfenként. Így vettem én is a' tiédet, szabónak adtam, az tudod, mértéket vett 's megvarta, 's — most adja Isten fijam, hogy egészséggel viselhessd 's nagyot nőjj benne.

Köszönöm édes kedves jó Atyám, szólla Dénes, de ugyan kerül munkába a' posztó, míg az ember viselheti.

Csak megtartsd a' fejedben, monda Sándorházy Ur a' miket mondtam, majd más-kor a' kalap készülése módját beszéllem-el, mert talán a' bőr és posztó históriát már meguntad.

Elmosolyodék erre Dénes, és mind azt bizonyítgatta Atyjának, hogy nagy figyelem-mel hallotta beszédeit, 's csak végezze-el már a' kalap készülése módját is, de sőt még selyem mellénye eredetéről is kívánna hallani.

Bravo fijam, szólla erre Sándorházy Ur, így szeretlek én téged ládd, mikor helytt marad eszed, 's a' miről mint együvé tartozóról elkezdettél tanulni azt végezni akarod.

Kalap is készül gyapjuból, de inkább csak a' durvábbja. A' fainabbhoz mezei és házi nyúl vagy hód szőrét és az angórai kecskéét 's lámáét veszi a' kalapos. Az ahhoz való gyapjút vagy szőrt legelsőbbbszer is különválogatja, cserényen botocskákkal jól megveregeti, hogy szélytt menjen. Ekkor öszveelegyíti ahhoz képest, a' mint símább vagy durvább tapintásu kalapot akar csinálni, 's bizonyos polczán megint jól kiveri, azon külön mintegy hasábokba szeli, ezeket öszve lapítja csirizzel és bőrrel 's réztábláján, mellyet meg megmelegít, közbe közben víz-zel többszer meglocsolván kalap-posztóvá vagy darócczá öszvekeményít. Most ezen darócczát kallóba teszi. Vízet forral ugymint egy üstben, abba eczetet 's bűdöskősavanyt tölt, 's a' daróczot vagy kalap posztóját úgy főzi-meg benne. Azon melegen és áztatlan huzza mostan sámfájára, mellyen kalap-

formát vált, ekkor pedig tajtékkővel és halbőrrel megsurolja 's megfesti. Fekete festékéhez rendszerint kék berzsenyt, gubacsot és rézvizet vesz. 'S mikor már meg van festve kiszárasztva, vizahólyaggal arabiai gummival keményebbé teszi, végre hogy fényt adjon neki, kiteglázza meleg vassal. Van szalma, halcsont és bársony kalap is, a' tiéd fiam nyúlászorból való, elég takaros a' mint látod, szép csattal és selyem pántlikával, azt óhajtom hogy olyan fejecskét fedezzen, mellyben ész legyen 's kedv a' tanulásra, érted-é?

A' kis Dénes erre megint elmosolyodott 's neki buzdult arra kérni édes Atyját, hogy vigye-el, a' mikor ideje engedi, egy kalapos műhelybe, sőt más mesteremberek műhelyeibe is, mert azt mondá, igen nagy kedve jött arra hogy ez és ama portéka készítése módját megtanulhassa.

Van é neked is ehhez kedved, édes kis olvasóm? Ha van, úgy örömetest akarsz még megtudni Dénes mellénye materiájának ugyanint a' selyemnek is miből és miképp való

elékerekedését, de ha nincs — úgy aligha savanyú ábrázatot nem vágsz azért, hogy ezen elbeszélésnek már miért nincsen vége.

Dénes Atyja megint nagyon örvendett fija kérésén 's megígérte neki, hogy a' hány mesterember van Szegeden, mindenikhez elviszi, sőt ha majd Pestre utazik oda is magával utaztatja 's ott neki még többet mutat. A' kis selyem mellényes hát most megint ugyan csak ügyelt.

A' selyembogár nyújtja azon szálakat, melyekből a' selyem materia készül, folytatá beszédét Sándorházy Ur. Egész minémüisége 's munkája ezen nevezetes állatocskának íme ez: akkora tojásból kél-ki, mint egy köles kása 's akkor olly kicsiny, hogy alig lehet látni, de lassanként ollyan nagyra megnő mint a' kis újjod.

Hiszen én láttam illyen hernyócskákat, így szólla közbe nagy elevenen Dénes, ez előtt két héttel láttam Vasas Pistánál, tudja Uram Atyám, a' ki velem jár iskolába, eperjfa levelet adott éppen nekik enni. — Annál jobb ha láttál fiam, szólla Sándor-

házy Ur, elevenebben képzelheted magadnak ezen csudálatos mesterségü fonókat. Többszeri vedléseik után mindég más más szí-
nűekké válnak, 's mikor már annyira meg-
nőttek, hogy nagyobbakká nem lesznek,
béfonják akkor magokat lassanként olyan
körül kerengő szállal, mellyet szájakból ki-
eresztenek 's úgy bé van a' bogár egy kis
hosszúkö, madár tojásnyi nagyságu gombo-
lyagba burkolva mintha egészen megholt
volna, mert ha felvágja az ember a' gom-
bolyagot, belőle csak egy élet nélkül lenni
látszó réteges valami fordul - ki. Azonban,
ez a' mozdulatlanúl heverő portéka, néhány
nap mulva rágni kezdi koporsójának egyik
csuccsát, 's a' maga csináltta lyukon egy
vidám fejér hamvu pillangó buvik - ki, melly
párosodik, 's a' nőténye 400—500 tojást
lerakosgat, minekutánna mind a' ketteje vég-
képp elenyész. Hanem már azoknál, mellyek-
nek gombolyagát selyem készítésére akarja
az ember használni, nem kell megvárni,
míg azon lyukat kirágják, mert annak azután
hasznát venni nem lehet. Szaporítás végett

néhányat tehát külön tesz a' velek bánó, a' többit pedig meleg vízbe hánýja, vagy a' gombolyagok közé terpentín olajjal megkent papirosat vet, melly két mód által benn elvesznek, 's akkor a' gombolyag szálát elé kell keresni, a' gombolyagot meleg vízben usztatni 's úgy egy kis matóllára legombolyítani. Lehet ezt úgy is intézni, hogy egyszerre több gombolyagnak is lesodródják a' szála, mellyek osztán orsókon üszve fogva, egybe - fonattatnak, hogy egy-egy szál vastagabb legyen. Bezzeg, ezt a' sok orsó forgását látnád fíjam a' selyem fabrikában, hogy peregne! Csupa mulatság, mert egy kerék néhány száz orsót peregtet egyszerre, melly machinát egy Olasz találta-ki még 1282-ben. Azután azt a' vastagabbra sodrott selymet szép fejr szappannal megfőzik, hogy a' festéket jobban magába vegye, 's az is meglévén, akkor a' fabrikában a' selyem-szövők veszik kezekbe 's a' sok szép tafotát, bársonyt, 's czifrábhnál czifrább darabokat szövik belőle. Még ez megyen igazán sok kézen keresztül.

Végre édes fiam, még azt tartsd meg eszedben monda Sándorházy Ur, hogy ezen nevezetes bogarakat két európai Szerzetes-barát, a' VI-dik században először Konstantinápolyba Chínából hozta, hol azok a' jó meleg ég kedvezetéből egészen szabad levegőn élnek künn a' fákon, mert a' meleget ugyan szeretik. Konstantinápolyból a' XII-dik században vitték őket által Olasz országba, melly föld hasonlóképpen jó meleg 's annál fogva nekik kedvező. Velek együtt terjedett mindenütt, a' hova vitetődtek a' selyem tenyésztése is, mint Franciaországban 's József Császár alatt Hazánkban Magyar országon is. A' legjobb selyem most is a' chinai, utánna a' napkeleti, azután az olasz, francia. A' magyar ezeknél keményebb tapintásu, de még is sokfélére nagyon hasznavehető.

Hátha én is tenyészténék olyan selyembogarakat monda Dénes, kapnék-é fonalaikért pénzt édes Uram Atyám, mert ha kapnék és eleget, úgy bizony tartok engedelem-

mel 's árrokon kordovány osizmámra mingyárt sarkantyút veretnék.

‘Csak rajta fiam szólla Sándorházy, nevelj, 's add-el — de mivel az még olly sokára esnék-meg, hogy te addig három más párt is elszaggatsz, én magam veretek erre egy pár szép aczél sarkantyút, azzal a' két feltétellel; hogy az téged mindég ruhádat tisztán és rendben való tartásra 's engedelmességre, és jól tanulásra sarkantyúzzon, és soha *fejedbe ne menjen* hanem csak a' lábod sarkán maradjon. Érted?

Nekem az a' gyanúm kis olvasóm, hogy ezen elbeszéléásban eléfordult némelly szavakat 's dolgokat aligha fogod érteni, gyere csak hát, hadd kérdezzelek-ki: Millyen az a' hód, angorai kecske? mi az a' bűdöskösavany, tajtékkő, halbőr? Hol az a' Chína? Mit értesz ez alatt VI-dik, XII-dik század? Hányadik században élsz te?

XIX.

SZÁMVETÉS NÉGY NEME.

1.

ÖSZVEADÁS.

Számos kérdéssel végződven az elébbi czikkely, vessünk egy kisség számot is, jó kis olvasóm, és már helyes írócskám is. Azt csak hiszem, hogy a' számvetés elejit vagy négy alap-nemeit papiroson tudod, de én szeretném megpróbálni ha jól tudsz-é csak eszedből, minden hosszas írás nélkül is számot vetni, mert erre nagy szükség van az életben. Kezdjük az öszveadáson.

15 meg 37 mennyi?

83 meg 96 mennyi?

259 meg 317 mennyi?

342 meg 69 mennyi?

Hátha, teszem négy testvér, dióveréskor
a' kertjekben, diót szedett volna 's egyik
gyűjtött volna 2358
a' másik 689
a' harmadik 467
a' negyedik 1828

vallyon mind a' négy testvér mind öszve
hány diót szedett volna? Vagy ezt nagyon
nehéz csak a' fejedben felvetned? Ha úgy
van, vessed öszve hát csak e' könyvből, de
azután ismét csak a' fejedből add e' követ-
kező számokat öszve:

21	59	47	36	761
16	68	18	54	18

XX.

T Í Z K É R D É S.

1. Hány nehezék van egy latban?
2. Hány lat vagyon egy fontban?
3. Hány font egy mázsában?
4. Mennyi föld teszen egy magyar mért-
földet?
5. Mennyi egy geografiát vagy németet?
6. Mennyiből áll csak egy lábnyi?

Ezen könyv 13-dik lapján ezen kérdés már
eléfordult, de hadd lássuk tudod-e még —

7. Hány lábnyi van egy ülben?
8. Hány lábnyi egy réf vagy sing?
9. Mennyi egy angol mértföld? Hány

angol mértföld tesz egy geografiait?

Mennyi egy werstnyi?

10. Millyen az a' négyszegű mértföld,
vagy az a' négyszegű ül?
-

XXI.

A' NYILAZÓ BÉLA,

A' kis Béla mindég furt faragott mi-
helyt szerét ejthette, kivált minekutánna
leczkéjét már jól megtanulta 's azon kis
munkákat, mellyeket neki Tanítója feladott,
elvégezte. Volt is mindenféle szerszáma, ugy-
mint kisebb 's nagyobb furója, fűrész, u-
gyaluja, szekerczéje, kalapácsa, 's magának
vagy valamellyik pajtása számára majd lineát
gyalult, majd Ilka hugának zsámol széket
szegezett üszve.

Bélát erre az Atyja maga taníttatta, a'
ki Küküllő Vármegyének Fő - Birája volt 's
falusi lakhelyén jó nagy házának egyik ré-
szét ujítatván - meg, ott midőn rajta a' kő-
művesek, ácsok, és egy asztalos dolgoztak
észre vette fiján, hogy mingyárt-mingyárt

annak műhelyébe serült 's munkájához nagy kedve van; a' minél fogva műszereket vett neki Maros-Vásárhelyen. Csak tanuld-meg fiam, mondá, mellékesleg az asztalos mesterséget, mert ha majdan iskolai tanulásaidat elvégezted, 's úgy mint én hivatalod mellett gazdálkodó ember is léssz, jól eshetik még valaha tudnod, mivel, Isten segedelme után ámbár nem abból kell is megélned, de a' mesterember munkáját jobban megítélheted, 's átaljában a' ki valamelly mesterséghez ért, annak többféle életre valóságokhoz megnyilik a' szeme, arra pedig nagy szükség van az életben, hogy az ember körülötte lévő dolgait ismérje, — úgy megfontolással teszi rendeléseit 's az okos elrendelésnek hasznos következései vagynak.

A' többek között egy tegzet 's abba nyilat csinála faragcsála magának Béla ekképpen: Elékeresett egy mogyorófa vastagabbacska vesszőt, azt a' bélénél ketté hasította, ezen ketté hasadt egyik felét tűznél távolról megperkelte, hogy szívósabb legyen, azt úgy meghajtotta mint egy fél abroncsot,

vagy mint a' C betű a' hogy' félkerék szokott lenni, 's most a' két végére jó sűrűn öszvefont ● megviaszozott zsineget kötött, vagy a' mikor hozzá fért jó erős vastag húrt. Metsze azután egy lábnyi hosszaságu nádszálat, ennek egyik végébe viaszat tömött vagy sarat, hogy súlya legyen, a' másik végét pedig ék formára metszette-bé, 's így készen lévén mindennel, kapta a' nádszálat, belé tette ék formára szelt végét a' zsinogbe 's ezt és a' nádat hüvelyke és mutató ujjá közé szorítván balkezevel feltartotta magától távolabb az abroncs-vesszőt, jobb kezevel pedig hátra felé félre húzta-meg jól a' zsineget vagy húrt, 's csak hirtelenébe előre felé azután neki bocsátá 's repült süvöltve susogva a' nád.

Néha pedig Bélácska, a' viasz közepébe a' nád végére hegyes vas szeget, vagy jó vastag hegyes tűt is szúrt, 's ekkor örömet mind addig leszelődött, míg asztag vagy istálló körül egy sereg verebet kapott együtt 's mikor azok legjobban csiripeltek, akkor patantotta közükbe nyilát, 's nem ritkán tör-

tént-meg, hogy egyet-egyet le is sóza közülük. Semmit se is sajnálotta a' verebeket fogyasztani, mert ez a' madár ha férget hernyót megeszen is, és azzal plántát gyümölcsöt mentté tesz tőle, de ha nagyon elszaporodik, gabonába veteménybe felette sok kárt okoz. Azért tehát vagynak olyan tartományok, mellyekben a' Felsőbbség ezen kártékony csiripelők kiirtására vagy legalább fogyasztása végett, minden földmivelő paraszt-emberre bizonyos számmal veréb fejet vet; különösen pedig Erdélyben is Segesvár Szász Székben tíz veréb 's tíz varjú fejet kelle még ez előtt nem sokkal a' közebb embernek Birája előtt bemutatni, vagy ha verebes tájékának verebetlenebbé tételén iparkodni rest volt, minden főt 10 krajczárral kellett megváltani esztendőnként.

Ha azt a' 10 krajczárt minden veréb főért Béla kapta volna, talán kiirtotta volna az egész falu határából a' verebeket. Ő azonban pénz gyűjtése helyett, szépen megevegette ezen szárnyas két lábu nyulait, mert ha ötöt-

hatot összekevert, megkérte Anyját 's az neki szakácsnéjával jó izüleg megkészítette.

De Béla, még másképpen is tudta összeállítani nyilát. Véknyabb mogyoró vesszőt, egy zsendelyen huzott, annak egyik végére előbb lyukat furván keresztül, a' zsendely válus hasítékját keresztbe, másik végén bevágta, abba a' zsineget vagy húrt beléfojtotta, 's eleibe tévén szeges nádját, úgy lőtte-ki. Hanem akár így, akár amúgy mulatta magát, mindég körül nézett előbb, minnekelőtte nyilazott volna, ha nincs é valaki más ott valahol, ne hogy nyila annak orcájába repüljön 's megsértse, mert igen jól eszében tartotta azon intését Tanítójának, hogy az ember soha se keresse abban mulatóságát, a' mivel más felebarátjának kárt okozhatna.

Hadd beszéljem-el neked most itt, kis olvasóm, hogy a' mint néhol verebet igyekszene kevesíteni az emberek, úgy estek neki régenten Angliában a' farkasok kiirtásának, és valójában úgy ki is fogyasztották, hogy mai nap azon országban egy sincs.

Nem akara ugymint az egyik Wallisi Herczeg engedelmeskedni az Angol Királynak, hanem független kívánt maradni a' maga tartományában, melly a' mai Angliának keleti része. Sereggel állá tehát ki a' Herczeg a' Király ellen, de ez meggyőzte amazt, 's büntetéséül feltámadásának azt vetette reá, hogy minden esztendőben neki bizonyos számú farkas bőrt küldjön, a' mi által ezen ragadozó állatot éppen ki akarta pusztítani országából. A' Herczeg küldözgeté tehát neki a' bőrt 's eleinte mind Wallis határában lőttekét, mivel annak hegyes völgyes erdejiben igen sok volt, végre pedig kénytelen lett Angliának felsőbb tájaiba is küldeni vadászait, még utóljára már egyet se kaptak 's mivel Angliát és Skótzsiát tenger veszi körül, azolta farkas oda másunnan se futhatott vagy tévedhetett.

Vas Vármegyének 1805 körül volt rendelésénél fogva, egy paraszt ember tudom hogy egyszer 12 farkas kölyket vitt-bé Szombathelyre egy zsákba 's a' Nemes Vármegye határozása szerint mindenikért 2 forintot ka-

pott, mivel minden kölyökre annyi vala kitéve jutalomul. Ha több Vármegyék is folyamatban tartanak az illy farkas kiirtást, ott a' hol elszaporodottságok éppen megkívánja, ezek miatt a' juhot csemegézni szeretők miatt nem esnék annyi kár.

XXII.

NÉMELLY GYERMEKEK KARAKTERE.

Most némelly fiú 's leány gyermek belső indulatját, erkölcsi tulajdonságait adom elődbe, kis olvasó. Szeretném tudni mit ítélsz felőlek. De, érted - é mit tesz ez a' szó: *karakter*?

I. JÁNOS KARAKTERE.

János igen gazdag nagy Uri szülék gyermeke, azokkal ő mindég czifra hintókban jár, legény körülötte este reggel, a' ki őtet mindég így szólítja: Nagyságos urfi, 's neki ez annyira is tetszik; hogy ha a' legény csak egyszer hagyja is el, mingyárt nagy szemeket vág reá!

János 11 esztendő. Jól tudja már, kik az ő szüléji rangjából valók, kik nem, 's a' hetyke pöttön, már nagy különbséget teszen a' gazdag urí származat és a' között, a' kinek véletlen születése sok vagyont nem adott 's pedig olly különbséget, hogy ha az ilyen is nem nagyságos urfizza, alig felel neki. Azt is gondolja néha, hogy csak ő érte vannak más szegény emberek a' világon, 's igen szereti, ha a' szegény gyermekek előtte kalapjokat lerántják.

Esze van. Tanulása dicséretes. De — ámbár hamar megfog mindent, hamar el is felejt, 's ha mondják is neki hogy eszét úgy gyakorolhatja a' dolog felvételében és megtartásában, ha többszer elolvassa a' mit elfelejtett, azt nem teszi. János urfi rest.

Öltözni vetkezni nem szeret maga, nem tud. Minden ruháját legénye adja rá, legénye veszi-le róla, 's ha azt elé nem hívhatja, inkább sokáig vár esténként minekelőtte lefekünnék, úgy hogy néha inkább kűntűsében aluszik-el, mintsem maga hirtelenében csizmáját lerugná 's egyéb ruháját levetné!

Oh, mikor száját mossza, még azt is legényével téteti! .

Szíve kemény. Hónapos pénze jár szülétől. Azt ő ha szerét ejtheti szereti czukros süteményekre, ámbár eleget kap szüléi asztalánál, kiadni's rajta cifraságokat venni. 'S csakhogy e' nyalánkságát és fény után kezdődő kapiságát kielégítse, nem ad a' szegény kérőnek.

János veszi észre előre hogy neki egykor sok pénze lesz, azért nem tanul huzomostt, azért veszen mást olly kevésbé számba.

2. JULI KARAKTERE.

Juli 9 esztendőös. Ireg forog mind szüntelen, csacsog, petyeg, és már hír csengtyü — hogy majd ha megnő, hírharang vagy éppen hírkolomp legyen.

Viszi az Anyja magával más Asszonyhoz, a' kinek ollyan kis leánya van, azzal Juli egyszeribe megbarátkozik, mingyárt rákezdi elmondani miket hallott Ersiről, Mancziról, Luizról; és néha ollyan jókat fillent, hogy hazugságai nagyobbak magánál. Öszve-

jön azután Ersivel, Manczival 's akkor ezeknek meg aina más leánykáról mondogat költeményeket.

Kütni, varrni Juli alkalmasint jól már. Lábtyujit mind maga köti magának 's keszkenőjit maga szegi-bé, egy kis vápkos-hajat is vart már fejceskéje alá, sőt még hímvarráshoz is kezdett, mert a' leányi munkákban nagy ügyessége látszik.

De szélyel van mindene. Itt egy gombolyagja, ott egy tűtartója, a' szugolyban a' kalapja, egyik kesztyücskéjét soha se kapja, nyakkendője mindég ferdén csügg-le, egyik cipőjét minduntalan félre nyomja, mert támbáskodva jár — csak, mondtam a' nyelvecskéje van mindég helyén.

3. BÁLINT KARAKTERE.

Bálint Atyja, középszerű birtokos nemes ember a' Tisza mellékén. Városra van béadva tanulni 's íme így tölti ott idejét.

Alig ébred, kiugrik hamar ágyából, tisztán felöltözködik, orcáját fejét mindennap hideg vízzel megmossa, télen pedig hóval is

megmosogatja magát. Készen lévén, reggeli imádságát mondja-el. Egyet fordul, ha az idő engedi künn a' szabad levegőn, azután leczkéje tanulásához fog. Értelmesen mondja-el azt magában, kikérdezi önnön magát, és így jól elkészülve megyen bátran nyugalommal az iskolába. Ott szintűgy ég hogy felmondhassa leczkéjét, 's ha felmondta, míg a' többiek utánna mondják, szintűgy üszve méregeti magát, hogy mellyik tanuló pajtása jobb vagy csekélyebb nálánál. Haza menttében kinek-kinek emberségesen köszön a' kit elé talál. Most szabad. Pihen és játszik.

Ebéd felett hallgat, vigyázva eszik, hogy gyomrát meg ne terhelje. Itala tiszta víz.

Minekelőtte délután is elmenne jókor az iskolába, leczkéjét magában elébb megint felmondogatja próbára ha tudja-é 's így bátran várja-bé, már többi pajtásai között ülve Tanítóját. — A' délutáni leczke után rendszerint némelly gyermek társaival, kiket inkább szeret, ha az idő engedi játszik, este pedig megint a' feladott munkát végezi-el elébb 's azután holmi olyan könyveket is

olvasgat, mellyek az ő idejéhez valók inkább. Az ifjabb Robinzon p. o. igen kedves könyve, nagyon sajnálgatja sokszor a' szegény egyedül lakó ifjút, néha bámulja ügyességét és visszálkodó eseteit. Különösen szeretne pedig ő is egy kis lámát magának. A' magyar históriából leginkább kedves ember előtte Nagy Lajos, mikor Olasz országban Szeredai Ferencz nevü lovas legényét a' folyó víz örvényéből, mivel maga küldé belé megmenti; magát a' Királyt, nyaka körül elterült köpönyege tartván fenn a' vizen; kedveltje Hunyadi János, kiért csak nem könnyei hullanak, mikor Ulrik üldözi 's a' Rigó mezejéről és Várnától győzödelem nélkül jó; szereti Mátyás Királyt a' Čzinkotai mesterrel, a' Török küvettel; Dobó Istvánt az Egri Hőst, Bethlen Gábort, Zrínyi Miklóst, mert ezekről már maga is olvasgatott. Eszének még mintegy bizonyos világosodó homályából tiszteli Gróf Festetics Györgyöt és GrófSzéchenyi Ferenczet is, a' kikről Atyjától hallotta azt, hogy a' magyar hazának hasznára 's dísére éltek.

Bálint valóban eleven eszü gyermek. Forr, ha valami jót hall 's hogy hallhasson, tudhasson, kérdezőskedni szeret. 'S illendően bátor, szemtelenség nélkül; víg 's néha csintalan is, betyár pajkosság nélkül. Egészséges lévén, szintúgy magában erőt érezve danol vagy füttyürész és veri üszve bokáját néha. Ennél fogva szünnepeken, vagy a' mint mondják mikor szabadság van, tavaszon ő az egyik legjobb laptaverő, télen örömet sikonkázik vagy csuszkál, hóból ember formákat rak, még hóval mosdik is, mert Atyja jó előre keményen szoktatta 's azolta a' szugolyba búvást, bágyadozó restelkedést unja más ollyas pajtásában.

'S a' kis ügyes legény Bálint, rendet is millyen jót tart! Az ő könyve mindenik a' maga helyén mindég, ruhája soha se pelyhes, csizmája, kalapja, nyakravalója akár mikor is tiszta.

De van is öröme Bálintban az Atyjának! Ennek ő minden hónapban egyszer ír levelet, mellyben hogy'létéről tudósítja. Az Atyja pedig minden sokodalomra bémegy a'

városba 's akkor vásárfiát vesz neki, examenéről pedig éppen el nem maradna, akkor haza viszi kedves Anyjához, a' mikor Bálint a' gazdaság körül is forgolódik, minden eszközt megtanul ismerni a' mi ahhoz tartozik.

4. A' SZERETETRE MÉLTÓ RÓSI KARAKTERE.

Talán csak akarnád előre is tudni kis olvasóm, miért nevezem Rósit szeretetre méltónak. A' kis 10 esztendőös Rósi íme ilyen:

Rósi fürge de szelíd, kék szemü szőke leányka. Kassai születés, az Atyja a' városnak egyik Szenátora. Édes Anyja testvérének leánykájával Miczivel és Tiukával együtt tanulja otthon a' helyesírást, földleírását, természet-hisztóriáját egy hozzájuk járó derék Tanítótól, varrni, kötni pedig többekkel együtt varró-iskolába jár. Igen csinosan tisztán lévén felöltözve mindég, oda is úgy megy módosan, koránt sem czanczékázva a' mi leányhoz nem is illik, kis szalma kalapján jól egybe-kötve a' kék pántlika, kosárkája 's abban minden eszköze bal karján, 's olly nyájasan köszön olly szelíden tekint,

hogy egész gyönyörűség nézni a' kis fürge szőke leánykát. 'S mikor onnan megint illy móddal megyen haza, a' mit kötött a' mit varrt azt mindég mingyárt megmutatja édes Anyjának. Tudván pedig, hogy haladása mutatásával szüleinek örömet szerez, nem mulik-el egyiknek is neve vagy születése napja, Rósika mingyárt-mingyárt egy kis párnácskával, zacskóval lepi-meg majd Atyját majd Anyját, még pedig virágot, madarat, kutyát hímezve azokra, mert már mind ezen nehezebb hínvarrásokba is jól belékapott. Hanem azt akkor hogy' tudja dugni! csakhogy a' napja előtt senki észre ne vegye. Ha pedig ilyen varrásaival mi készen van már, egyéb munkát kér Anyjától, az pedig mindég megüledi mindég megdicséri kicsiny kis gazdasszonykodni akaró leánykáját. Néha bíz is reá holmit, 's ekkor az Anyja apró kulcsait oldalára csatolja, 's ha nyitni kell valamit, csiregve-csürögve 's magát illegetve megyen a' kis Rósi kulcsaival. Ezen gondoskodásaiból származik az is, hogy midőn valaminek hí-

jával van az asztal ebéd felett mĩngyárt észre veszi 's int a' cselédnek.

Rósinak a' szíve is igen jó. Kolduson más szegényen hamar megesik, egyszeribe oda adja neki akármijét úgy hogy inkább arra kell figyelmeztetni, hogy megválassza kinn segítsen, mintsem segedelmezésre szoktatni. Egyszer kilelte édes Anyját a' hideg, 's csak azzal egyedül lévén oda haza, szörnyen megijedett. Anyám, édes kedves Anyám! zokogta annak ágya mellett, nem tudott magán segíteni, mert félt hogy mĩngyárt meghal, Anyja pedig nem tudhatta vigasztalni eléggé, forrósa miatt. Mikor az Atyja bélépett általkócsolta annak térdeit, úgy könyörgött hogy csak hamar segítsen édes kedves Anyján. Az orvos nem sokára vissza állítá annak egészségét 's hogy örvende Rósi! Néhány napig szűnetlen az Anyja körül állott.

Illy érzékeny jó szívvel tüstént kész Rósi az engedelmességre, midőn szülei neki valamit parancsolnak.

Egy fiú testvére van ennek a' szorgalmatos, gondos, jó szívű, csinos, fürge szőke leánykának. Hogy szereti azt is! De annak a' fiúnak is ritka párja, olyan jó derék gyerek.

5. D A N I K A R A K T E R E.

Dani olyan mint egy kis medve bocs. Zömök, vállas, pofók. Elnyekegi valahogy leczkéjét, de azután bizony keveset gondol a' tanulásra, hanem kiczammog az utszára 's ha valamelly gyereket kap azzal mind addig ingerkedik míg végre egymás hajába ke-rekednek. *Dani* rendszerint győz, mert fortélyokat szerzett magának a' birkózásban, gáncsot vet lábával, 's kezével egyet taszít ellenkezőjén 's az a' földre nyekken.

Dani szeret csufolódni is, néha ugyan tréfásan de tréfái többnyire gorombasággal végződnek, azt pedig nem örömetst tűri, ha más ő neki jól vissza mondogatja.

Három testvére van *Daninak*, azok közül is a' két idősebbel gyakran marakodik. Ha valamellyiknek olyan uj köntöst csinál-

tatnak szüléji a' millyen neki inkább tetszett volna, haragszik, dürmög, mikor gyümölcsöt kapnak együtt ozsonnára, mint a' sólyom úgy kap az alma - körtvély közé 's elragadja a' javát előlek.

'S még mit tesz a' vásott Dani? Ostort fon, utsza közepére áll-ki azzal, durrogat, ökörre, lóra, emberre a' ki előtte elmegyen kurjongat; 's ha valami hintó halad-el előtte, csak szerét ejthesse, felkuporodik hátul a' bakra, azután leszökik 's jót nevet.

Ki fija Dani? talán ez a' kérdés. Dani igen emberséges falusi Birtokos fija, a' ki mindent elkövetne hogy ne ilyen vadon nevednék-fel, de a' gyerek Anyám-Asszony beczéje, az sokszor pártját fogja, mikor nem kellene. Ha Atyja otthon van, akkor csakugyan jobban is foly a' tanulás, csendesebben a' magaviselet, de mikor azt a' háznál nem érzi, akkor az említetteken kívül még lajtorja jó - elé, szelemen fákig mász-fel a' csűrbe Dani, szedi a' veréb fijakat, foly a' kulcs puskával való veszedelmes lövöldözés.

Egyszer illyesen rajta kapta az Atyja. Fiú! verést kapsz, ha a' szép szó nem használ — így riasztotta-meg. Mert az Atyja különben azt tartván, hogy szép szóval intéssel kell eleinte a' szófogadatlan gyermeket is észére téríteni, háromszor is megintette.

Mit gondolsz olvasócskám, engedett-e Dani ezen utolsó szép szóbeli intésnek vagy nem? Mi a' te indulatod? Tán csak neked még a' pillantás is elé g.

Dani nem engedett. Mind addig ostromozott, míg egy falusi gyereknek ollyat talált húzni az inára, hogy szintúgy megrepedett belé a' bőre. 'S most a' szilaj medve Danit kalodába tétette az Atyja. Reggeltől délig volt benne a' lába 's 24 óráig csak kenyeret vizet kapott.

Bizony jobb a' szép szónak engedni, gyermekek!

6. KATI KARAKTERE.

Kati nagyon szeleburdi kis teremtés. Csak kereng mint a' szélmalom Kecskemét határán. Ez a' barna leányka ugymint mindig

foglalatoskodik, szünetlen tesz vesz valamit kezébe, de semmibe se halad, mert napjába harminczféléhez is fog és semmit se végez, úgy hogy ezen szokása által nem egyéb, hanem foglalatoskodó rest. Beszédiben is mindent elszapornyáz, néimelly szót csak félig mond-ki sietségében a' többbit pedig elhappja, mivel elébb jár a' nyelve az eszénél. Gyakorta meginti az Anyja, 's Kati vigyáz is akkor magára úgy hogy minden megszólíttatása után vagy két óráig éppen nem szeleskedik, de azután megkapja megint a' szesz 's nyargal és vágat keze lába, esze nyelve.

Egyszer az Anyja készakárva magára hagyta, 's csak úgy nézte hogy ugyan mit csinál négy öt nap, ha meg nem szólítja. Kati délelőtti idejét valóban folyvást egy munkája mellett maradván töltötte, mert Anyja intése frissében volt nála, de már dél után nagy buzgósága miatt, hogy ezt is tegye amazt se hagyja-el, kalandozni kezdett gondolkodása. Így a' többi napokon. Varrni kezdett, 's eszébe jutott valami szép a' mit olvasott, félre a' varrójával, könyvet elé, de megije-

dett olvasása alatt hogy nem lesz készen varrásával, ahhoz akart nyulni, azonban a' könyve vissza tettekor látja, hogy kis könyvtára rendetlenségben van, fogja magát, azt szedi rendbe; meglát ott egy képes könyvet, kírántja hamar, végig nézegeti, annak utolsó levelén egy megszáradt rózsát talál, melyet emez előkkel maga tett oda, fut ezzel az Anyjához, annak dicsekedik vele, visszateszi, kifut a' kertbe (éppen tavasszal lévén az idő) liliumot szakaszt, hogy azt is úgy megszáráltsa, 's a' mint visszajő, megpillantja az útsz'ajtón keresztül a' szomszédék Ersikéjét, ahhoz fut, vele fél óráig elteréssel, végre a' szobába térvén ott bubája akad szemébe 's egy darabig azt vetkezteti ültözteti, 's mind efféle nebelgések között egyszer csak eltelik az Isten áldotta nap a' nélkül, hogy Kati nyomosan mondhatná érezhetné hasznát örökké meg örökké változtatott tevéseinek vevésének.

És az Anyjától szabadjára eresztett napokon Kati mind ekképp ügylgett.

•

Kati Asszony! így szóllítá - meg édes Anyja a' hatodik napon , ma holnap vége Istennek hálá egy hétnek , vallyon mit csináltál , adj számot , hadd lássam. De Kati Asszony csak hímezett-hámozott. Izé — édes Anyám, ezt mondá, izé — olvastam a' gyermekek bibliothekájából — izé, elkezdtem varrni a' — izé — osztán meg — 's mind csak így izézett, mivel belső érzése nem nyujta neki elegendő bátorságot, hogy valamelly tökéletesen elvégzett munkájával eléálljon.

Édes leányom, szólla az Anyja, így te belőled csak olyan léha lajhár lesz, a' ki majd senkinek se kell. Illyen leánykának már mint te vagy fijam, hetenként egy-egy ingecskét meg kellene varrni tudni a' maga számára, vagy legalább fél harisnyával eléállani, de az én leánykám engem nem szeret a' mint látom, mert ha szeretne, megtartotta volna eszében minapi intésemet, 's annál fogva ezt az egész hetet nem töltötte volna haszontalan ide 's tova kapdosással.

Erre most a' kis Katinak megeredének barna szemecskéjiből könnyei, mert nagyon

érzékeny és szemérmes. Anyjának az a' szava fájt neki leginkább, hogy őt nem szeretné. De az Anyja csak folytatta a' feddést. Látod mondá, benned az a' hiba, hogy ha mingyárt sirsz is, és megbánod tetteted, de meg egyszer kétszer körül tekintesz és már mindennek vége, mosolygasz, tánczolsz, szeleskedel: a' mi hibás hajlandóságot pedig az ember észre vesz magában, azt el kell fojtani.

Kati most igen erősen fogadta-fel, hogy a' következő hetet huzamos szorgalmatossággal fogja tölteni, 's ha az elmúlt szelező hét volt, emez most ülő hét lesz.

És valóban harmad nap nagy komolyan üle munkájához, Anyjára félig meddig elmosolyodva. Te láb, így szólla tréfásan lábához, ha vesztég nem maradhatsz, az asztal lábához kötlek, hogy fel ne kelhess, és egyéb dologhoz ne illanhass, míg ezt itt el nem végezem.

Csak szeretnék némelly kis olvasómnak vagy olvasónémnek a' szívébe pillantani, hogy tudnám igazán mit érez ezen karakte-

rek olvasása után. Mi jó van benne mi hibás ezekből? Jobb indulatu olvasóm bizonyosan meg fogja magát bírálni 's mustrájául a' jobbat választja.

XXIII.

K I V O N Á S.

Fennebb az őszveadáshoz kezdtünk, most a' kivonást próbáljuk-meg. A' ki tudná is már legalább gyakorolja magát, a' számvetést, nyelvet musikát csak gyakorlás tartja esziünkben.

Ha 96 almád volt 's 34-et szépen megettél belőlek, hány van még?

Ha 135 krajczárod volt 's 98-czon képet 's hogy azt színnel kifesd, festéket vettél, mennyi van még az erszénykében?

Ha szüleidnek 1349 pozsonyi küből buzajok termett 's abból Atyád 113 küblöt újra elvettetett, 498 küblöt pedig eladott, mennyi van még a' hámbárban vagy veremben?

Ha, midőn e' könyvet olvasod nyolcz esztendő vagy, mellyik esztendőben kellett születned? Hát ha tíz vagy?

Hány esztendeje miolta a' magyar nemzet Európában lakik? Hány miolta Királyai vagynak? Hány miolta Árpád vére kiholt? Hány miolta a' Habsburg-Lotharingiai házból vagynak Királyai? Vagy ezek felvetései nehezek? mivel még elébb a' kezdő esztendőket kell megtudnod. Tudd-meg kedves Tanítódtól.

Mennyi ideje hogy a' könyvnyomtatás fel van találva?

Ird-le mind ezt 's könnyebben kikapod, valamint ezeket, mond-el e' könyvből:

3495	1689	46721
2603	897	38965
<hr/>	<hr/>	<hr/>

Ugyan lehetne - é még azt a' számot is levonni, mellyben az alsó rend nagyobb a' felsőnél?

Mikor veszi az ember hasznát a' kívonásnak?

XXIV.

PÉLDABESZÉDEK.

Példabeszéd olly mondás, mellyet valamely eset világosítására, ahhoz hasonlatos példában adunk-elő. Mint,

1. *Addig jár a' korsó a' kutra míg eltörik.* Ezt azon gyermekre alkalmaztatva lehet mondani, melly mind addig hazud, míg utoljára rajta kapják 's akkor becsületének vége, akkor az eltört, többé neki akkor se igen hisznek, mikor igazat mond. A' hasonlatosság onnan vagyon véve, mivel korsókban szoktak a' kutról vizet hozni 's azt addig jártatja a' szolgáló vagy szolga a' kutra míg utoljára kőbe akad 's eltörik.

2. *A' borsót falra hányni.* Az az valakit p. o. hijába inteni, midőn az hibájában még is megmarad. A' borsót is akárhogy hánnya az ember a' falra, vissza pattan, a' szófogadatlan, túnya, doncs gyereket is akárhányszor kívánja Atyja Anyja Tanítója jobbra szoktatni csak makacs, rest, piszkos marad. De ha megjobbul, nem illik rá.

3. *A' ki másnak vermet ás, maga esik belé.* Megtörténik gyakran, hogy éppen az az ember károsodik a' ki más ellen tör, 's éppen az által bukik a' mivel mást akara alattomban megnyomorítani. Erről azt lehetne mondani, jól esik neki mert az olyan rossz indulatut a' ki felebarátját megcsalni törbe ejteni vágyik alig lehet sajnállani. Az olyan verem ásás alattomosan történik, nemes lelkű gyermek azt soha se követi.

4. *Ebet szőréről, madarat tolláról, embert barátjáról lehet megismérni.* Az az, a' ki millyen gondolkodásu indulatu emberrel társalkodik, az olyan. A' melly gyermek p. o. szorgalmatos, engedelmes, az inkább fogja keresni a' hasonlólag olyan gyermek barátságát mint sem a' kerengőét 's veszekedőét.

5. *Minden embernek maga felé hajlanak ujjai.* Az az, önnön magát többnyire minden ember leginkább szereti. Ha. p. o. három gyermek negyven almán osztoznék-meg 's egymás után venné-el mindenik a' maga részét, ugy-é bár mindenik azon volna,

hogy a' legszebbeket válassza - ki magának ,
ugy hogy a' második már nem kapna olyan
szépeket mint az első 's a' harmadiknak meg
olyan épek se jutnának mint a' millyeneket
még a' második kapott. Az ünnszeretet min-
den emberrel vele születik , de már gyermek
korban kell vigyázni hogy az kapsisággá ne
válják 's midőn annál fogva magunkról gon-
doskodunk is , mással a' miatt igazságtalanúl
ne bánjunk. Hogy kellene tehát a' negyven
almát három között egyenességgel felosztani ?

6. *A' mit Pörke megszokott , Ersi
el nem felejtí.*

7. *Kitetszik a' vas szeg a' zsákból.*

8. *Lementtével dicsérd a' napot.*

9. *Szene sincsen még is lakatos.*

10. *Kenyere sincs még is kalácsra vá-
gyódik. — Magyarázd-meg ez öt utolsót ma-
gad. — Íme most versben lévő három.*

11. *Bocskorban keresni*

Csizmában költeni

Esik becsületedre.

Papucsban kezdeni

Mezítaláb végezni

Leszen nehézségedre ;

Mert keserves inség

Az utolsó szükség

Ha talál vénségedre.

12. A' gonoszért jóval

'S haragért szép szóval

Tanulj eleget tenni ;

Bosszuság tételért

És kárszenvedésért

Ne kívánj kardoskodni ;

Ha kinek árthatnál

Kit kárba hozhatnál,

Tudj annak megengedni.

13. Nem méltó az élni

A' ki csak henyélni

Szokott mint a' méh here ;

Mert az hazájának

'S közönségés jónak

Nem néz előmenttére ;

Nyárfban csak árnyékot

Télben csak lasnákot

Keres könnyebbégre.

Ezen versben lévők, Beniczky Péternek
ilyen czímtű könyvecskéjéből : *magyar rith-*

musok és példabeszédek vagynak kivéve, de visgáld-meg, ha szorosan példabeszédek-e ezek, vagy inkább erkölcsi mondások. Mi különbség a' kettő között? Minél többet tudsz a' kétféléből, annál jobb, hanem alkalmaztatnod is kell osztán magadat azokhoz, de azoknak értelmét nem mindenkor magadra, kedves ücsém.

XXV.

A' PIROS TOJÁSOK.

Küzeledék Husvét innepe. Szokás akkorra tojásokat pirosra festeni, azokkal túrkolni vagy rájuk czifraságokat vakarni. Árpásiné Asszony is e' szokás szerint meg akarván ürvendeztetni Anti, Czili, Susa gyermekeit, huszon - nyolczat festett-meg az innep szombatján. Vett t. i. veres berzsenyt, mellyet Brazíliából hoznak, a' közé timsót elegyített, egy fazék vízbe öntötte's a' tűzhez tévén addig hagyta ott míg a' veres berzsenyfa forgácsai a' vizet meg nem festették. Ekkor belé rakta a' tojásokat, addig hagyta azokat

benne a' míg, a' hogy' ő már tudta, megfőttek 's azon idő alatt egyszer'smind szép pirosra is festődtek. ' Feste pedig ezek közül ötöt tarkásan is, ki tudná miképpen? A' tojást elébb azon fejéren turbolya levéllel kötözgette körül czérnával 's ugy ereszté a' veres berzsenybe, a' hol ennél fogva turbolya levél volt, ott a' tojás fejéresen maradt 's másutt csipkésen pirosodott-meg.

Czili és Susa mind Anyjok körül forgolódtak míg a' festéssel bajlódott, Anti pedig csak távolról leste 's mindenik hivé, hogy még az nap kikapják részeket. Azonban Árpásiné, a' mint kiszedegeté a' fazékból a' piros almákat bé is fedte azokat asztalkeskenővel egy tányéron. A' három várakozó 's tojást mind csak nem kapó gyerek egymásra mereszté szemeit, míg végre a' pergő nyelvű Czili kérni kezdé édes Asszony Anyját. De Árpásiné ezt felelvén félig nyájasan, a' példabeszéd járásaként: *a' ki nem tud tűrni nem fog tojást kapni* leányom - asszony, észre vevék, hogy az nap nem tojásznak, szépen tehát el is hallgatának, ámbár került

nekik valamibe nyughatatlanságok meggyőzése, de már ismerték Anyjokat, hogy az némellykor megpróbálja őket türéshez való szoktatással.

De, a' mint másnap reggelre kelve szemeket felnyitották, egyszerre mindeniknek eszében volt a' piros tojás's már az azokkal leendő játszás. Kaptak is belőle minekutánna tisztán felültöztek, imádságokat buzgón elmondották's mind a' hárman kedves szüleik eleibe állottak's Anti mind a' maga mind a' két leány testvére nevében eléadta mint beszéllő vagy orator azon szíves kívánságokat, hogy a' jó Isten Atyjokat és Anyjokat több szerencsés Husvétii napokra virrassza még fel,'s a' mostaniáknak pedig nekik békességes eltöltését engedje. Anyjok t.i. most maga hozta-elé ezen szavakkal, itt van édes gyermekeim mindeniteknek három tojás, fogjátok.

Anti és Susa megelégedének, de Czili ezt kérdé: hát a' többivel mit csinál édes Anyám, adjon még legalább kettőt nekem.

Ej, ej, Czili leányom felelé azonban Árpásiné, hogy te mindég többet kívánsz mint a' mennyit adok 's másoknak van, örök-ké telhetetlenkedel. Ha mégis legalább azt mondtad volna, hogy tennék-el legalább ket-tőt Szegvári Viczának a' ki hozzád majd min-dennap által jó, vagy ha azt kérdezted vol-na, nem hagyom-é a' többit magamnak 's másoknak a' kik bennünket ma holnap meg-látogatnak.

Czili erre egy kisség elszompolyodva serült-ki a' más szobába, hová Anti és Susa is követték magokban örülve hogy ők nem telhetetlenek, és Anyjoknak, ki hozzájuk kü-lömben is olyan jó, nem szerzetek alkal-matlanságot.

A' három testvér most tüркöl-ni kezdett tojásaival, 's leginkább Anti katonáskodott azt hányva vetve, hogy ő, az ő tojásával mind a' két leányét öszvezuzza. Czili azon-ban jobban értvén a' tüркölés csínját ő veré-bé amazokénak a' végét, mivel az öszveü-tést ő sebesebben tevé. Utóbb a' tojással való

verekedést mindenik, egynek megevésével reszté-bé.

Az alatt bé is harangozának a' templomba 's intést kapván Czili Anti Susa Atyjoktól, hogy ott magokat illendően viseljék, azzal együtt oda mentek. Eltelvén annak ideje, 's el a' dél is és ebéd, még délest következék a' nagyobb multság a' piros tojásokkal, midőn mindenik megint kettőt kapott. A' két leány, Atyját kérte, hogy metzene valami figurákat tojásaikra 's meg is tévé, Anti pedig maga is nagy mesternek tartván magát abban, félre lopódzott, hogy majd valamelly csinos véséssel álljon-elé. Árpási Ur Cziliére egy rósát egy kis leányt vakart 's nevét is, Susáéra hasonlóképpen nevét azonkívül egy tulipánt egy kis kunyhót 's az esztendő számot; 's midőn a' két leány megint egy-egy más tojást nyujta Atyjának, hogy arra is valamit véssen, mindenikéére egy-egy versecskét kerekített. Czilién hamar ez leve:

Munkásság, szemérem, szívnek nemessége,
Ez a' lyánnak, Czilim, igazibb szépsége.

Susa pedig ezt olvasá - le a' magáéról:

Ugy szép a' lyán hogyha fürge

'S csinos, szemes mint az ürge,

a' mire mindnyájan elnevelték magokat.

'S csak jöve most szugolyájából elé
Anti 's mutatá mit csinált. Az övén egy ma-
gyar granatéros lőtt a' puskájával, ha ámbár
nem a' legbiztosabb rajzolat szerint is, de
csakugyan kitetszőleg, előtte nyult-el a' ha-
jonéto puska előre 's fejében magas medve
süvege 's alatta ez a' vers vitézkedett, a' kis
karczoló nevével együtt:

Rajta, hajtsd, lödd a' Törököt,

Aprítsd mint a' kerti tököt.

Árpási Antal.

Hohó, fiú, kiálta hirtelen erre Árpási
Ur, te mintha granatérosnak készülnél, a' mire
Anti nagy komolyan felelé, hogy igen is an-
nak. A' leányok nem akarák ugyan ezt hin-
ni, kivált a' kis Susa, ki még eddig inkább
csak hallgatott, de most Anti granatérossá
leendőségén egész hahotával ezt mondá: édes
Atyám, az én bácsim csak akkor lesz kato-

nává, mikor gombóczokkal vagy piros tojásokkal lövöldöznek 's jó kolbásszal vagdaloznak. Anti azonban fel se vevé ezt az ő bátortalanságáról való beszédet 's csak olyan leány csiri-csárinak mondá, a mit mindazonáltal Susa nem vett volna éppen csak tréfának, mert hallgató de tüzes indulatu volt, hanem Árpási Ur közbe szóllott, 's Antinak azt felelé, hogy minekutánna nagyobb testvére, Mihály már B... gyalog Ezeredében úgy is katona, ötet ő egyébnek szánta a' mivé, ha megmondaná majd neki bizonyosan inkább szeretne lenni, azonban Szegvári Vicza jöve látogatóba Anyjával 's jöttek mások is, és így most a' piros tojással való mulatozás abban maradt.

XXVI.

NESTERSÉGEK 'S TALÁLMÁNYOK A' MAGYAROK KÖZÖTT.

Egyik nemzetbeli ezt a' hasznos mesterséget, másik amaszt szokta kitalálni, 's az ahhoz való értés elterjedez országokról or-

szágokra. A' melly nemzetből pedig több ügyesen és csínosan dolgozni tudó mesterember válik-ki, az elébb való eszére, gazdagságára nézve, 's neki a' mesterségekhez nem értő nép mindég csak szolgája marad és majma.

A' magyar Királyok csak hamar eleje körül az ország kezdetének, hívtak-bé a' külföldről Németeket, hogy azok itt a' mesterségeket űzzék, tőlek a' Magyarok azokat megtanulják. Mindazonáltal már azzal a' serreggel, melly Ásiából ide Európába 's e' mostani magyar laktta földre békültözködött, többféle magyar mesterember jött, mert a' kik akkor köntüseit, sátoraikat, lovaikhoz való szerszámaikat készítették, bizonyosan mind Magyarok voltak. A' mint pedig időről időre mind többfélét találtatott-fel az emberekkel részszerint a' szükség, részszerint az a' vágyakodás, hogy majd azon uj nemű munka több pénzt fog behajtani, a' magyar földön is állottak-elé mind a' született magyarok mind az ide honnosodott magyar-németek közül jeles találmányosok, úgy hogy némelly-

féle elébb jöve a' Magyarok között divatba mint más olyan nemzetnél, mellynek hazájában régebben kezdettek az emberek a' mesterségekhez nyulni. Néhány féléről itt szó lészen.

1. *Irha*, egészen magyar találmány, a' minél fogva azt a' bőrt is a' Német így nevezi: magyar bőr. Irhások vagy ma inkább úgy nevezett fejer timárok Magyar és Erdély országban sokkal elébb voltak mint a' német földéken. Sz. István első magyar Király 1015-ben kült levelében tesz említést magyar irhásokról.

2. *Szűcsök* is az Országnak mingyárt kezdetében voltak a' Magyarok közül, mert az igaz, egyik legszükségesebb mesterség is vala az övék itt, mivel munkájok a' magyar köntöshez elkerülhetetlen volt. A' XIII-dik században még jól elkészített bőrtöket magyar szűcsök küldöttek Francia országba.

3. *Aranymivesekről* a' magyar hisztóriában 1015-ről vagy on említes.

4. *A' magyar nyereg készítését*, mellyről most Tisza-Füred híres, bizonyosan

nem külföldről tanulták a' magyar nyereggyártók.

5. A' legelső *késcsindló* vagy *késes* Erdélyben 1263 körül volt. De ennek késeiről Angliában semmit se tudtak, mivel ott a' legelső kés 1563-ban készült. Villáról Olaszországban 1379-ben van emlékezet, 's midőn az azzal való élés Német országban elterjedt, azt a' ki villával evett, mások kik még nem szokták, lágynak kényesnek csufolták 's Barátoknak klastromokban nem is szabad volt azzal enniük. — Most minek hívónók azt, a' ki üt körmével a' tálba nyulna?

6. Hogy az *üveget* Magyar országon templomok és házak ablakaira alkalmaztatták annak 1329-ből van nyoma. Bécsben 1358-ban még nem volt minden házban üveg ablak. Posonyban 1439-ben már általjában minden háznak volt. Svétziában a' legelső üveg-csűr csak 1641-ben állott-fel. — Vallyon elébb mivel bocsátottak világosságot szobájikba az emberek?

7. *Posztócsindlók* Magyar országon már 1019-ben voltak, még pedig a' kik igen csi-

nos posztót készítettek. Sokkal előbb tehát itt mint Angliában, azonban később a' Magyar egészen külföldi posztóra szorult. Most Gácson, Nógrád Vármegyében igen jó posztó-fabrika van divatban. Vallyon az a' posztó, mellyből a' te rajtad lévő ruhád készült, hazai vagy külföldi?

8. A' *zsebbeli óra* feltalálójáról e' könyvnek 27-dik lapján volt szó. Egy erdélyi órás újjra való gyűrűbe készített egy ismétlő - vagy verő órát, mellyet Zápolya 1566-ban a' Török Császárnak ajándékozott. Mátyás Király idejében pedig már a' magyar városok tornyaiban több helyen voltak ütő órák.

9. A' legelső *könyvnyomtató műhely* Budán Mátyás Király alatt 1472-ben állott-fel Geréb László eszközlése által, ki a' Királynak atyjafija 's Titoknoka volt, utóbb Kalocsai Érsek. A' legelső nyomtatót Hessz Andrásnak hítták 's Budára Olasz országból jött. A' legeslegelső ott nyomtatásban megjelent munka pedig egy magyar krónika deákul 1473-ból.

10. *Magyar Királyné vize.* Ezt Ersébet királyné Róbert Károly magyar királynak hitvесе, Nagy Lajosnak Anyja, rozmarin virágából készítette borsszessel 's úgy tartják, hogy kőszvény és más nyavalyák ellen nagyon hasznos.

11. *A' puskaapor* Magyar országon 1358-ban lett ismérетessé. Ennek feltalálását, (mellesleg legyen mondva) Schwarz Bertalan nevű Barátnak tulajdonították ez előtt némellyek, ki Mainczban 1290 és 1320 körül élt, de az mesévé kezdett válni. Az Arabsok 1085-ben egy tengeri csatájokban: 1250-ben Damiatánál valami ahhoz hasonló elegyítéssel éltek, 1331-ben pedig Alicante 's 1342-ben Algesiras előtt bizonyosan e' ma ismérетes puskaporral lövöldöztek. Hol van Damiata, Alicante, Algesiras? 's miből készül a' puskaapor, ki tudja?

12. *A' kocsi* magyar találmány. Ezt megmutatta Cornides Daniel. De Kocson készült Komárom Vármegyében, nem Kitseen vagy Küpcsenyben, a' mint Cornides állította.

13. *Kempelen Farkas*, Posonyi születésű magyar 's 1804-ben ott is holt-meg, a' híres sakmachinát gondolta - ki, valamint egy beszélőt is. Az elsőbb egy fából faragott, természeti nagyságu, törekösen ültötetett emberből áll, a' ki egy asztal mellett ül, mellyen saktábla van. Hogy ezen asztalt, könnyen lehessen helyéről mozdítani 's gyanú ne támadhasson, mintha az alatt valaki el volna bujtatva, lábai forgó karikákon állanak. A' machina vagy magyarul műverő akárkivel is játszott sakkot 's többnyire az nyert. Kempelen, Mária Thereziának 1769-ben mutatta-meg legelőször, 1785-ben Párisba 's Londonba utazott vele. Ezen sakmachina most Párisban vagyon, a' beszélő pedig Bécsben.

14. *Szakácsi István* Sáros-Pataki ácsmester 1817-ben olyan egyszerű 's olcsó kezimalmot készített a' maga fejétől, mellyen két óra alatt, egy 10—12 esztendő gyermek is megőrlhet fél posonyi mérő.

15. *Szabó Pál* egy olyan új nemű fecskendőt vagy vízipuskát gondolt - ki, melly-

ből a' víz még egyszer olly magasra fellövídik mint a' közönségesekből , és szakadatlanúl omlik - ki a' csőből.

16. *Makay Károly* a' kocsik eleje készítését olly módulag adta-elé a' maga esze szerint, hogy , ha a' lovak elkapnák is a' kocsit, semmi veszedelem nem történhetik. Miért? Gondolkodjék a' kis olvasó , ha rá nem akad , meg-mondja majd Tanítója.

17. *Pethe Ferencz* egy vető-machinát és uj formájú szántó ekét talált-ki.

18. *Furkas Ferencz* pedig egy bűvár műverőt, mellyel bátran a' tenger fenekére lehet leszállani 's annál fogva annak akkor lehetne leginkább hasznát venni midőn hajótörés van 's holmik arról a' tengerbe hullanak.

Nem gondolkodott-é még a' kis olvasók közül valamellyik 'ez vagy ama szernek mi-képpen lévő készítésén? vagy nem faragcsált - é maga is eddig már valamit?

XXVII.

LAJOSNAK NÉMELLY SZAVAKAT MEG- MAGYARÁZ NEVELŐJE.

Van olyan gyermek, mellyet mindig kell nógatni a' tanulásra (te bizonyosan nem olyan vagy úgy - é kis olvasóm?) de a' 9 esztendő Lajost ugyan nem kellett. Ez alig végezte leczkéjét, egy kis játszás, künn járás után megint mingyárt könyvet veve elő 's olvasgatott. Leginkább szerette pedig forgatni Mikes Kelemennek Török országi leveleit 's annak azokban nénjéhez intézett tréfájin sokat kaczagott; szerette Fáy András meséjit és — még Bersenyi Dániel verseibe is belé belé tekintett, sőt azok közül a' Jámborság és Középszer czimü, 's a' Magyarokhoz irt ódát könyv nélkül is tudta, és néha olly tüzzel mondotta-el, hogy azt lehetett felőle hinni, hogy több helyeit érti is.

Nevelője látván ezen dicséretes hajlandóságát, az olvasásai között eléfordult olyan szavaknak, mellyekről talán tiszta képzeete nem volna, vele való megmagyaráztatására

szoktatta, és így ahhoz is, hogy csak szeliskedve semmin se fusson által a' mit meg nem fog, hanem inkább keveset és jól értelmébe véve tanuljon, mint sokat szajkó vagy papagáj módjára.

Édes Bácsi, így szállítá-meg egyszer annál fogva Nevelőjét, kit mindég úgy szokott hívni, megint jegyzettem - ki magamnak néhány szót, ne sajnálja kérem azok értelmét felvilágosítani, mert ha vetek is hozzájuk, bizonyosabban akarnám Bácsitól megtudni jelentéseiket. A' szavak íme ezek valának 's édes Bácsi örömet elmondá magyarázatjokat.

1. *Tisztelet.* Az a' jelesebb érzés, szólott Lajos Nevelője, az emberben, melly bennünk azon ember iránt gerjed, a' kiben vagy nagy ést, vagy kiváló erkölcsi karaktert találunk, egy szóval minden jobb és nemesebb tulajdonság iránt való hódolás. Úgy bizonyítjuk pedig azt meg, ha az azzal bíró ember iránt különösebb figyelmet is mutatunk, mint máshoz, a' kit egyedül csak olyan evő ivó aluvó jócska embernek, vagy éppen restnek, csalárdnak, balgatagnak találunk.

*

Ha a' nagy ész együtt jár a' jószívűséggel 's nyájas magaviselettel is, akkor a' tiszteletet szeretet is szokta követni. Ha az eszeség csak egyedül van, jó szív helyét pedig irálység, más kárára való törekedés foglalja - el, olyankor az iránt bizonyos hideg érzésünk támad 's azt mondjuk imígy amúgy: midőn t. i. magunkat igazán jobbnak érezhetjük amannál: tisztelem az eszt, de az embert magát nem szerethetem, nem becsülhetem. Ezen becsülhetésből pedig az is kitetszik, hogy csak azt lehet tisztán szeretni a' ki becsülésre is méltó. Inkább vonzódik tehát a' szív a' nem annyira nagy eszü mint igaz lelkü emberhez. Ez, ha nevezetesen hasznos változást nem okoz is, legalább nem ront. A' nagy eszü gazember csak zavar — a' maga hasznára.

2. *Büszkeség, hiúság, kevélység.* Közel van ez a' három indulat egymáshoz, és csak általmenetelek 's nagy okosság vagy igen kényes érzés kíváztatik ahhoz, hogy az első jobb létét a' más kettőnek színével meg ne futtassuk, és így amannak némelly fényét el

ne homályosítsuk. *A' büszkeség* az az érzés, melly valami felsőbbet díszesebbet tapasztaltat az emberrel magában, mintsem rossz társaságba elegyedni alacsony cselekedetre vetemedni tudna, 's belső érdemben keresi megnyugvását, ennél fogva valamelly nemesebb indulatnak önnön magában lévő felforrása, és ha szerénység vezeti tiszteletet gerjeszt. *A' hiúság* a' képzelgetésnek olyan önnmagával folytatott játéka, melly inkább csak külső piperékben, czímben, 's hízelkedő hangban leli gyönyörködéseit. P. o. Taplódý Urnak — ismerjük mind a' ketten, — nem azért van ütő zsebbeli órája, hogy annak hasznát vegye, nem azért ültözködik csínosan, mert azt a' külső illendőség is megkívánja, hanem ő óráját köntösét fitogtatja is, 's boldogságát cifránál cifrább szeke-
rében cselédeiben találja; Lengődyné Asszony-
ság csak azért forgatja szüntelen gyűrűkkel rakott kerek kezefejét, hogy brilliantjainak tündöklését, ujjainak fejérségét szemléltesse 's a' t. *A' hiúság* többnyire csak üres főből ered, 's az embert könnyen nevetségessé

teszi. *A' kevélység* olly felfuvalkodás, olly maga nagyzás, melly mást megvet, alánéz; az az ember a' kit ez feldagaszt, csak önnön magát szereti, szegény embertársa iránt annak se szíve se lelke, hidegen ül pompájában, feszesen méltóztatik másra nagy garral tekinteni, azt akarná hogy minden más, előtte meghajoljon. Bolond ember tulajdona ez csak, édes Lajosom, megvetést érdemel.

3. *Hazaszeretet*. Azon országot mellyben születünk, és a' mellynek népéhez szítleink is tartoznak, vagy a' mellynek későbbben is tagjává lettünk, 's törvényeivel élünk, mondjuk hazának; mivel ott vagyunk e' föld kerekiségén honn, ott — oda haza. A' hol pedig az ember otthon van, oda leginkább is vágyik, szokásnál, atyjafijaihoz, vagy javaihoz való vonszódásnál fogva. Ezen szó tehát: *Hazaszeretete*, magában foglalja értelmét. Ki hogy' mutatja-meg azt, ott válik-el, kiben miképp van. Némelly ember csak úgy nézi azt mint a' barom a' legelőjét, töltözködik benne, csak emészti, de szebb virítatásához nincsen indúlatja. Valóban csak

igába nőtt nyaku állat. Némelly örömet él-
mozdít benne minden jót; t. i. vagy, mint
polgári hivatalbeli törekedik kötelességének
emberül megfelelni 's a' hol ott helyesebb
igazításokat eszközölhet felfedi 's véghez
viszi, vagy mint nagy gazda mindent elpró-
bál a' mit Hazája megteremhet, 's azzal má-
sokat is serkent és így ezen egyik legegyszerű-
sebb úton pénzt gyarapít az országban, a'
maga nagy jövedelmeiből pedig tudományt,
művészséget virágoztat, vagy mint katona
becsületére vagyon vitézségével hazájának,
Királya szolgálatjában, a' kinek mint a'
haza fejének szeretetét minden igaz lelkű 's
akár melly állapotú hazafi tisztán egybe-köti
hazája szeretetével; vagy mint tudós hasznos
isméreteket terjeszt a' haza nemzeti nyelvén
's kitkit a' maga kötelességei hív véghez vite-
lére felvilágosít, új igasságok és találmányok
köz hasznosságára figyelmetessé teszen. — A'
hazaszeretetre a' jobb indúlatú embert a'
természetnek vele születő ösztöne maga inti.
Ugy-é bár azoknak elébb akarjuk javát, a'
kik házunknak köréhez tartoznak, mint szom-

szédunkét, mind a' mellett hogy ennek kárát semmi legkisebbee nem eszközöljük sőt nem is óhajtjuk; azért a' ki más országban épít, olly nevetséges dolgot tesz, mint a' ki a' helyett hogy a' maga kertjét ültetné-bé gyümölcsfákkal, a' máséban izzad. De mikor ama természeti ösztön intését az ember, kisebb házi köréből a' milliókból álló nagy ház tájára kerületére árasztja-ki, az az, egész hazája nemzete javára díszére dolgozik; akkor egy országban se maradnak hátra durva állapotban az emberek, hanem minden éghajlat külömb meg külömb virágzatokat mutogat.

4. *Takarékosság.* Ez a' fűsvényesség és vesztegetés között lévő okos út. A' ki azt követi, meg szokta gondolni mennyi jövedelme van 's mennyi lehet ahhoz képest kiadása is, és így az a' szerencsés állapotú ember, a' ki másra, vagy éppen nem szorul, vagy legalább ritkábban, ennél fogva független, semmiféle hízelkedésre, sőt valamelly alacsony vétekre is, soha ingerleni az a' kívánság, hogy magának élelmet szerezzen nem fogja. De még a' gazdagabb is megtartja, ha

előre látó, a' takarékoságot. A' vesztegetésnek vagy pazérlásnak sokszor kinevettetés, gyakran nyomorúság és gyalázat a' következtése, a' fűsvénység mindég szennyes lelki embernek szokott lenni tulajdonsága.

5. *Lelki-isméret.* Jónak és rossznak az ember lelke belsejében való megismerése. Ez a' megismerés örömet gerjeszt bennünk, ha kötelességünket teljesítettük, szavunkat meg nem szegtük; pirít, ha hibáztunk.

6. *Háladatosság.* Az a' szép indulat az emberben, midőn azt a' jót, szívességet, mellyet vele más tett, nem csak el nem felejt, sőt inkább igyekezik ő is visszaszolgálni, vagy ha nem tehetné azt, jóltétője segítője iránt mindenkor tisztelettel viseltetik. A' gyermek azzal bizonyítja-meg leginkább Szülőji 's Nevelője iránt háladatosságát, ha azoknak becsületére él, ekkor bizonyosan tisztelni is fogja őket. Háladatlan mindenkor csak a' gyáva, semmire kellő szokott lenni.

És így nyere Lajos több egyéb szavakra is magyarázatot mint p. o. okosság, elné-

kedés, emberiség, becsületérzés, egyenes-szívűség. Tudod - é te, ezeknek kis olvasó valóságos értelmét? Ugyan mondanád - el! Vagy talán már neheztelsz is, hogy ezen könyvecskében annyit feleltetlek? De, valamint a' küszörrű kövön húzomosabb surlás által leszen, tolluvágód élessé, úgy feni csinosítja bővíti eszedet a' kérdések által való tréfás megfirtatás, 's akkor tanultál haszonnal, midőn okoskodásodnak kifejlését érzed és magadon lassanként mind inkább azt tapasztalod, hogy életre valóbbá lettél. Mert az emlékező tehetségnek csak szavakkal megtömése bizony keveset ér, de, magadtól eléadni a' mit olvastál 's érzeni szíved nemese-dését, ez az igaz 's egyetlen egyedül hasznos tanulás. Vigyázz, közeledik a' kis Gyula könyvének vége, nagy exament fogunk tartani.

XXVIII.

S O K S Z O R O Z Á S.

A' kis Nelli alkalmasint jól tanulgatott, csak a' kétszer kettő nem igen fért a' fejébe, 's mikor még is ügyel-bajjal belé olvasá és

számolá Tanítója, akkor az Anyja egy hirtelen hírré magával kíváná vinni idősebb Nénjéhez, ki tíz mértfüldnyire vala tőlük férjnél. Nelli, mondá Tanítója, meglátom hogy jó vissza a' kétszer-kettő, ne hogy egyszer semmi legyen belőle. Nellike még a' szekérre ültében is bizonyolta, hogy el nem felejtí sőt a' sokszorozásban oda léte alatt is gyakorolni fogja magát 's ebbéli bíz-tában szakasztatá vele Anyja is könnyebben tanulását félbe. Azonban már negyed nap Néném Asszony nál játékot sokszorozott inkább nem számot 's a' sok vendég közt annyira egyéb dolgokon kezdett kalandozni esze, hogy a' Tanító előtt tett fogadásra az maga emlékezzék 's nem Nelli.

Haza érkezik megint Anyjával, más nap elkezdi Tanítója ismét leczkéjit, fel akarja vele mondatni a' kétszer kettőt 's Nelli nem tudja tovább a' háromszor hétnél. Itt van né, szólla a' Tanító egy kisség haragosan, meginti: nem tudod a' mit már jól tudtál. Ilyen formán mihelyt Tanítód nem lesz, mindent elfelejtesz, 's majd szépen felneveled

és semmit se tudsz. Szégyenelhedd majd magadat.

Nelli elszomorodott sőt duzzogott is. — Mert úgy tesznek a' 8—9—10 esztendőös emberek, fiúk és leányzók együtt, ők magok a' hibások, 's mikor Tanítójok elveszti már türelelmét és őket hangosabban megint, még ők haragusznak! Nelli leeresztette ajakát, csuful félre huzta orcáját 's pityeregni kezdett.

Vége legyen a' sirásnak, monda Tanítója, itt leirom elődbe a' sokszorozó táblát, ezt tartsd mindig kötő-zacskódban 's ismételd belőle néha néha, végre osztán csak ugyan emlékezetedbe ragad. A' tábla ilyen volt:

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2	4	6	8	10	12	14	16	18
3	6	9	12	15	18	21	24	27
4	8	12	16	20	24	28	32	36
5	10	15	20	25	30	35	40	45
6	12	18	24	30	36	42	48	54
7	14	21	28	35	42	49	56	63
8	16	24	32	40	48	56	64	72
9	18	27	36	45	54	63	72	81

Sőt mondá tovább Nelli Tanítója, egy más módra is megtanítalak, mellyel a' felsőbb számok mennyiségét tudhatod-meg igen könnyen 's hamarjában a' sokszorozó tábla nélkül is. Leírom ugymint a' kérdező számot, 's az alá egyenes lineában a' kérdezett, a' kérdező számnál ismét azt kérdem mennyi híja van annak tízig 's azt azzal egy lineába teszem, így teszek a' kérdezettel is, 's akkor a' kisebbé lett jobb kézről álló számokat könnyebben tudván sokszorozni, megtudom a' nagyobbak mennyiségét is. P. o. 7-szer 9 mennyi? A' hetet és kilenczet leírom így:

7. a' 7-hez hogy 10 legyen kell 3

||

9 a' 9-hez hogy 10 legyen 1

most mondom 1-szer 3 az 3. Hármát pedig 9-ből keresztbe levonván vagy 1-et 7-ből marad 6, és így 7-szer 9 tesz 63-at. Ezzel együtt íme több példa:

$$\begin{array}{r} 7 \quad 3 \\ || \times || \\ 9 \quad 1 \\ \hline 6 \quad 3 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 8 \quad 2 \\ || \times || \\ 8 \quad 2 \\ \hline 6 \quad 4 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 6 \quad 4 \\ || \times || \\ 9 \quad 1 \\ \hline 5 \quad 4 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 9 \quad 1 \\ || \times || \\ 9 \quad 1 \\ \hline 8 \quad 1 \end{array}$$

Most: ezen gyakorlások által lehetetlen emlékezetedbe nem vened a' sokszorozást, mert a' mint látom te' azt csak sok gyakorlás által érheted-el, mivel heves-képzeleted van 's az rendszerint nem tudja híven megtartani a' számokat, hanem a' gyakorlás hihetetlen dolgokat meggyőz.

Most a' kis olvasó mondja-meg nekem
1. Küntüséhez vett az édes Atyja 3 réf posztót, 's réfét 11 forinton 's 42 krron, mennyi kellett már azért? 2. Eladott az édes Anyja 2159 köből búzát, köblét 6 forinton, mennyit kapott értte? 3. 509 darab körmücsi arany hány magyar, hány német forintot teszen? hány tallért? 4. Egy közönséges esztendőben 365 nap, egy szökőben 366 lévén, 10 esztendőben hány nap van? A' kis olvasó hány esztendő, hány napot élt tehát már?
5. 17 fontban hány lat van?

A' sokszorozásnak is készakarva nem kérdezem próbáját, valamint az összeadásnak, kivonásnak nem kérdém, ez a' kis olvasó Tanítójára marad. Ezen kérdések itt

csak mulattató faggatások. Bővebb tanulás a' számvetésben külön leczkékre marad. És így kérdést még egyet: Nyolcz ívnyi könyvecskének hány lapja van 8-czad rétbén, hány 12-ted rétbén?

XXIX.

A' KIS DÉNES PESTRE UTAZIK SZEGED- RÓL ATYJÁVAL.

Dénes fiam, mondá Dr. Sándorházy Ur, az ezen könyvben feljebb eléjűtt kis dolmányosnak, tudtodra adom, hogy én negyed nap mulva Pestre utazom-fel a' Medárdi vásárra 's mivel mind eddig jól viselted magadat, téged is elviszlek igéretem szerint. Pestre! kiálta Dénes, ugrált örömében, futott az Anyjához megmondani néki, hogy ő messze messze megyen Szegedről Pestre, tökéletesen híven hogy édes Anyja se marad-el a' társaságból, de midőn megértette attól, édes Atyjával még elébb történt meg-egyezésénél fogva annak Dénes két kisebb hugával leendő otthonmaradását, csendesedni

látszott jó kedve, mivel Anyja mellől még soha se volt el távol 's nagyon anyás érzékeny gyermek lévén különösen dübbene-meg azon, hogy ő az nélkül valahová mehetnie.

Azonban pedig otthonn sem akarván maradni, csak utnak szánta magát. Atyja sokat beszélt hogy millyen sokfélét látna majd a' mi előtte még ismételten, Anyja mind csak készítgetett holmi útra valót, 's nem felejtet el Déneskéje számára igen szépen sült pogácsákat egy tiszta asztalkendőbe békütni 's illy készítgetés között egyszer csak felvirrada az indulás napja, eléröbben a' négy lovas félfedelű kocsi 's Dénes fiam, kiálta az Atyja, indulunk. Künn áll a Dénes a' tornáczon édes Anyja mellett a' két hugával, Ersivel és Kátival együtt. Bucsuzik ottan bucsuzik 's a' kis utazónak csak megerednek könnyei. De az Anyja így bátorítá: menj fiam menj, te férjfi vagy, a' férjfinak járni kelni kell, látni szükség ő neki a' világot, menj 's beszélj-el majd nekem mikor visszajössz mindent a' mit láttál. Dénes neki vidámodék megint félig, Sándorházy Ur mosolygva inté előre

a' kocsi felé 's lsten oltalmába ajánlván ez feleségét és leánykáját, ki az utsza-kapun dobogva a' négy ló, vele és Dénessel együtt. Jó egészséget édes kedves Anyám kiálta még egyszer vissza Dénes, 's feláltában Atyjához támaszkodva, kalapkáját lebegtette vissza a' honn maradó kedvesekhez.

Öt óra vala reggel, midőn Dénes így kiindula Szeged városából, gyönyörű szép reggeli idő. Hívesecske volt ugyan még 's Dénes jól belé buvék köpönyegébe, de az eleven sugárokkal tündöklő nap igen kedves időt ígére. Körül vetvén szemét Sándorházy Ur a' jó illatu levegőjü harmatos mezőken, Kisfaludy Sándortól lebegett elméjében a' Reggel leírása, Dénes a' körülbelől legelő szarvas marhákat, lovakat 's leginkább ezek ficzkándoó csikajit nézegette, 's az Atyja mondogatta neki mellyik másik csapat kié 's illy beszélgetés közben csak maradozának Szegednek tornyai, itt vala a' Szatymázi pusztá, sebesen sebesen haladának a' lovak 's Dénes annyira neki melegedék az utnak, hogy szintúgy haragudni kezdett a' homokra,

melly ezen tájat néhol nagyon elünté 's miatta sok helyen csak lassan lassan leheté eviczkélni. Így már Kis-Telek felé a' mély homokban lomhán forgó és csiszolódó kerék lassuságát unva, köröskörül néz 's egy tengert lát; benne egy torony, benne egy erdő. Volt Dénes már Szeged körében Hód-Mező-Vásárhelyen, ebben a' nagy mezővárosban, mellyben 24,000 ember is lakik 's mind magyar, volt Mező-Hegyesen, Csanád Vármegyében, hol az a' magyar királyi nagy nagy ménes van 's a' hol villámhárítót is láttott, volt Szabadkán és Kis-Kanisán a' Bácskában, de ő ezen levegői tüneményt sehol se vette ott észre, pedig azon tájakon is láthatta volna, mert az nem tenger, hanem a' rezgő meleg levegő felveszi a' mint mondják a' falut és erdőt 's igazán úgy tünneti-elé, mintha azok egy nagy tóban uszkálnának. Azta' Magyar, déli-bábának hívja. Az Atyja megmagyarázá neki hozzá tévén, hogy illően tünemény nagy tereken látható csak 's Muszka országnak térségein is. Dénesnek az tetszék most különösnek, 's most leg-

előbb, hogy volna ország, melly nem egészen olyan tér, mint Szeged környéke, mert ő még hegyeket jó formán képzelni nem tudott. Ho fiam, mondá az Atyja, mingyárt a' szomszéd Erdély is, mind csupa hegyvölgy, azért is hívja azt az alföldi Magyar girbe - görbe országnak; ottan két három órányira keresztbe vagy hosszába nyuló térség csak a' gyönyörű Három Széken 's a' rengeteges Gyergyó Székben, hol mindenütt Székelyek laknak, és a' Szamos, Aranyos, Körös, Olt 's Maros folyó-vizek menttében van, melly utolsó tudod, itt nálunk Szegednél szakad a' Tiszába 's Erdélynek legnagyobb folyója, azért is jár-ki hozzánk rajta könnyen a' sok sós hajó 's usznak-ki szép vizén a' talpakon vagy tutalyokon zsendelyel deszkával a' Székely atyafiak, vagy a' mint ők mondják *doczkával*. Majd csak fiam holnap, holnap után előtted fog állani a' Szent Gellért hegye csillagnéző épületével, feljebb Visegrádnak jobbra a' Nógrádi hegyek, még jobbra pedig Hevesnek a' híres Mátra, 's mennénk csak ezeken is túl, lát-

nád hogy Morváig, és Szileziáig és Lengyel országig magyar édes hazánkuk az a' része többnyire hegy-völgy, a' Kárpát sor-hegyei magas magas tetőkkel fijam hogy a' sütő nyár közepében se olvad-el mindenikről a' hó, arra a' Tátra, Fáttra, amaz vagy 30 nyulánk csúppal 's körüskörül 8 mértföldnyire fenyvessel, kősziklával, havasi tiszta patakokkal terjedve-el. Hah, egészen más világ van ott mint Szegeden, ottan a' magas erdős hegyek között, mellyeknek sokszor alattabb felhő futja-meg oldalait 's fenn az égnek csupasz száraz kőszálak meredeznek. — Eimerre balra fijam pedig Dunán túl, térrel és hegyekkel elegy az ország, ott a' jó bor termő Somlyó, az egyenes tetejü kerek Ság hegye, ott van a' több mértföldnyire elnyuló Bakony hegyes erdeje, arra a' Balaton fekttében Badacson 's e' mellett több jó szőlőt érlelő hegyek, úgy hogy bár az egyik nálunk domborodott volna fel, ott a' Virág Benedek által úgy nevezett magyar tengernek közepében a' Füredi savanyú vízhez nem messze Tihany félsziget, — oh, az a' legszebb része, fijam,

Magyar országnak; közel a' faluk, több várasok, teren is gyönyörű erdők 's távolban mindég kékellő hegyek kecsegtetik a' szemet.

Dénes mind ezen csudálkozott. Azonban bémászásának Kis-Telekre a' homokban a' hol az Atyja kifogatott. 'S mi juta most itt a' kis utazónak eszébe? Egy szép kis tarka kutya kölyket látván-meg Dénes a' Notárius barua leánykája ülében, hüvelykével egyet pattintva monda erre: édes Atyám! mit felejtettem én el? A' kis kakas mopszim oda haza maradt, oh Istenem, pedig megengedte Uram Atyám tegnap, hogy magammal elhozzam. Szegény kis kakas! mit csinálsz te majd nálam nélkül, de csak ugyan ugy hiszem, Fanni hugomnak gondja lesz reád. 'S Ekkor Dénes emlékezete, hugáról megint édes Anyjára olvadt által 's gondolkodásba merüle. Az Atyja nem elegyedék kakassa dolgába, csak hallgatott, mert éppen nem báná otthon maradását, mivel az olyan kis czenk hamar kerék alá akad, az általtjárja 's vége szegény párának.

Dél után megint sokféléről beszélt Sándorházy. Ur a' kocsiban, míg Dénes ez 's ama kérdésével eléáalogata. Azonban a' kis kérdezgető egyszer csak lassudni kezdett 's szépen béhunyták szemei. Szegény gyermeket elbágyasztotta a' rekkenő meleg, 's biz' azután az Atyja is bólogatott. Hát mire vetik-fel szemeket! R - r - r ropp! reccs! leütött az Isten nyila hozzájuk mintegy öt száz lépésnyire. Dénes! kiálta Sándorházy, kitörölvén szemeit, ne aludjál, szörnyű zűrzavar zápor jó, melly abból a' kis fejér felhőből, mellyet elébb is láttunk kerekedett az alatt míg szundikáltunk. Te is Gyuri, vagy kend Mihály gazda miért nem tudják az embert felébreszteni, mikor ilyen nagy idő jó, monda Sándorházy Ur legényének 's kocsisának. Su, su, suhoga - le az eső nagy cseppekben, reccs, rupp hangzék szélyt a' széles kerek teren végig az uj bömbülés dörgés. Fel most hamar Sándorházy Ur a' koci fedelével, mert ő inkább szeretvén lebecsáttott fedéllel utazni, még a' melegben is leereszteté, azonban a' záport szemközt ver-

vén a' vele jött forgó szél, Dénes úgy megázott előlről, hogy szinte olyan vizes lucskos latyokos lett mint a' gödréből kiöntött kis csónos ürge. No, van mit beszélleni fiam az esőről, mondá e' küztt még is tréfásan Sándorházy Ur, de hagyjuk csak azt most annyiba, ki gondolta volna ma reggel ezt a' záport, dürgést, hanem a' világon mindég csak a' sok nem gondoltam volnaval találkozik az ember. Katona dolog! fiam, majd megazáradunk. És igazán, vagy fél óra vártatva úgy feltisztula megint az ég fejek felett és hosszában előttek, mintha semmi se lett volna rajta, 's a' hátba került felhőken gyönyörű szírvány színeskedett, a' midőn csak hamar a' Péteri posta ereszéhez érkeztek, de erre Dénes, *eső után köpönyeg*, mondá. Mire pedig innen Félegyházára már a' Kis-Kunságba béhajtottak, Dénes korántse hasonlítá többé a' lucskos ürge fiúhoz.

XXX.

DÉNES FÉLEGYHÁZÁN TOBORZÓT LÁT.

Toborzó régi magyar szó, annyi mint vitézi táncz, talán ebből: táborozó vagy táboros vígasság. Azon néhány közlegényből álló kis katona csapatot is így hívja a' Magyar, melly többnyire egy Fő-Hadnagytól való függéssel, egykét altiszttel együtt, ez vagy ama helyre van küldve ország-gyűlési törvénytől fogva, hogy a' midőn fogdozás által nem adnak a' Vármegyék ezereként is ujjonczt a' magyar lovas és gyalog Ezerekhez a' mit az Ország Rendjeivel a' Király ország-gyűlésen határoz-meg, akkor békeség idejében is az Ezerek hiányai pótlására legénységet gyűjtsön. Csínosan fel van öltözve az ilyen toborzó csapat ugyan csak huszárosan, a' legjobb tánczu és legszebb növésű legények vagynak természet szerint az Ezerekből közibe válogatva, délczegen járnak az ébresztő magyar musika mellett a' toborzót, peng a' sarkantyú nagy taréja bokájokon, pattogva verik üszve kezeket tenye-

reket 's hivják ingerlik a' legényt vásárokon és csapszékben katonának. Pengetik is a' végett néha czintányéron a' szép két forintos tallérokat 's eldanolják, hogy:

A' ki felüt nyolcz tallért kap
Melly mind olyan mint a' téjhab.

Illyen toborzó vala éppen Félegyházán a' fogadóban 's musikája még az udvaron üté-meg Sándorházy Ur és Dénes fülét, midőn a' kocsiból szállottak és Sándorházy a' pinczéssel szobát nyitattott. Fenn vala még a' nap, de még is téregetének-bé utasok, kik hasonlóképpen Pestre szándékoztak, 's azok között néhány tenyeres vállas alföldi legény, a' kikre a' toborzók szeme nagyon reá szokott esni. Dénes nem hagyta békét az Atyjának, oda kelle neki vele menni 's mikor éppen az ajtóhoz állottak együtt, akkor kezdé egyik toborzó huszár ezt dallani:

Gyere legény katonának
Vitéz kell Magyar országnak,
Légy védője Királyának
'S büszkesége hatalmának;

Szép csákóján bokrétával
Ugrat a' huszár lovával;
Ezerede mint a' napfény
Gyere üss-fel szép kún legény.

No 's fijam, szólla Sándorházy Ur, itt van né, ez tégedet hív, már most el kell menned. Dénes elkaczagta magát, azonban helyette egy igazán annak való legény ütefel, kinek a' fejére a' toborzók egyszeribe reá nyomák a' tollas csákót 's azzal erede velek táncznak. No 's most fijam, ingerkedik Sándorházy Ur megint Dénessel, a' mire ez most, fogta magát, sarkantyuját megpendítve mondá; hogy ő bizony huszár is lesz mihelyt nagy leszen, hanem a' midőn erre még az Atyja azt ejté, hát édes Anyád hol marad? a' fiú érzékenyedetten hallgata-el. Sándorházy Ur azonban szobájokba tértte után is elérőzta fijának a' katona élelet 's azt mondá, hogy ő ugyan ellenzeni nem fogja nagy korában az arra való lépést, mert a' közép rendbeli mint Dénes leszen szólla, többféle környülállások miatt bajosabban 's ritkábban verekedhetik feljebb, ha még olyan szorgalma-

tos ha még olyan szép eszü is, de a' katonának, kivált háború idején, ha Istene megtartja, közlegénytől fogva mennyi mező nyílik a' főbb vezérségig, azért csak tanulj fijam folytatá, 's emberséges ember légy, mível ész és nemes szív be nagyon illik a' katonának is — ma már nem tatár az igazi vitéz. 'S illyesekről folya a' beszéd vacsora felett is, mellyet Sándorházy Ur a' toborzóval lévő Fő-Hadnagy Urral külte - el, a' kit igen megszeretett, mert nagyon szép tapasztalásu derék ember volt 's a' mellett nyájas és tréfás, úgy hogy Déneskével is sokat enyelgett.

Más nap reggel még bédugá fejét Dénes a' toborzók szobája ajtaján minekelőtte kocsira ült, de azok sokáig tombolván és tobzódván fenn, nyilván még aluttak akkor. A' Fő-Hadnagy bácsitól azonban igen szépen elbúcsúzott.

XXXI.

DÉNES AZ ESŐRŐL, SZIVÁRVÁNYRÓL,
VILLÁMRÓL HALL AZ ATYJÁTÓL
HQLMIT.

Hamar kiragadák ezután az új nyugodt kis lovak Dénest Atyjával együtt Félegyházáról Kecskemétnek, mert Félegyházán és Örkényen ismerős lovas-gazdája volt Sándorházy Urnak, kiket előre szokott tudósítani 's Pestre járttában mindég azok vitték. Sok ideig hallgatott künn a' mezőn mind Dénes, mind az Atyja. Végre elkezdé az utolsóbb: fijam, ma se lennének néma Barátok, beszéllj valamit, vagy elmondom én a' tegnapi záporra hogy az eső miből származik. Dénes erre, inkább a' szivárványt emlité, de Sándorházy Ur az esőn kezdette.

Az eső szólla, a' mitől ma talán még se tarthatunk, hogy megint megcsapjon bennünket, a' földről 's vizekből mint a' tavakból, folyókból mind untalan felpárolgó gőzekből áll oda fenn a' magasban űszve, és így a' mi tegnap lecsorgott már többszer hul-

lott-le 's megint felgőzülőgvén hányszor fog még lesuhogni? Örök forgásban vagyon enyészve és ujja formálódva, a' földben és levegőben ezen szélytt folyó nedvesség, mellynek gőze alkotja a' felhőket 's ha a' sok milliónyi millió buborék forma gőz folyóvá gom-bolyodik üszve, akkor víz - cseppé változik 's nehezebbé lévén már most mintsem hogy a' levegőben fenn kovályoghatna, leesik a' földre és minél több olyan apró gőzbuborékot csapkod a' levegőnek megindult haj-longása ugymint a' szél üszve vissza, annál nagyobb csepp poccsan - le. Nagy forgó szél vagy dürgés hajtván sűrűen egymásra a' felhőket, zápor lesz belőlek, mint a' tegnapi volt; lassanként terjedezvén-el a' felhők annyira, hogy az egész láthatárt mind elfogják, akkor mindenfelé esik, vagy a' mint Erdélyben mondják és az eső, 's akkor a' neve országos eső; ha egy-egy neki zudult szél szakaszban hajtogatja a' felhőket, akkor pászmánként esik, mikor a' nap hevet süt egy felől 's még is eső cseppek hullanak, az ragya, 's miatta vetemény és szőlő le-

vele a' hova cseppen, elasz, akkor azt is mondja a' Magyar tréfából: *az ördög veri a' feleségét*. Nálunk a' mi Hazánkban 's egész Európában igen apró cseppekben esik-le az említett gőz-víz, de Afrikában 's Amerikában az egyenlítő vagy æquator alatt, a' hol a' nap is az embernek délben a' feje felett áll, egész egy hüvelyknyi szélességű cseppek kopognak - le. Bezzeg fijam, ha tegnap ilyen porozta volna ki ruhánkat! De még a' nálunk hulló sűrűbb cseppek súlyát is jól megéreznők, mikor teszem, vagy 6,000 lábnyi magasságról suhognak-le, hanem a' levegőnek neheze, mellyen keresztül kell vágniok, tartóztatja őket, külföldben ágyu golyóbis sebességével lövődnének alá, és robbanások kivált gyenge veteményt mind ősze szaggatna.

A' szívárvány a' nap kerekének képe az azzal általellenben lévő esős felhőben, azon színekkel u. m. viola, piros, kék, zöld, sárga, narancs, veres színnel, mellyeket a' nap egy több szegeletű üvegre, tulajdonképp *prismára* is vet. Ugyan ezen színek játézasát látja az

ember a' reggeli harmat cseppekben is a' réteken. A' tengeren fijam, mikor az hánykodik 's hullámain tornyoskodása sok ezer apró cseppekbe tördeli, a' nap sugárai egyszerre 20—30 szívárványt is tüntetnek-elé, de azok meg vannak fordítva. Formál néha még a' hold is éjtszaka a' vele általellenben lévő esős felhőben, hanem az nagyon halvány 's rendszerint csak fejér és sárga színű.

Most még a' villámról és dörgésről is hallj egy-két szót. A' villám olly hirtelen gyúlt erős electrumi szikra, melly egyik gyuló levegőjü felhőből egy más olyanba, mellyben hasonlóképpen a' fellobbanásra már kész electrumi materia van, sebesen áltpattan 's vagy ott fenn csak fényelve mint villámlás elenyészik, vagy pedig a' földre is lecsap, a' mit villámnak hívunk. Ez a' gyors öszveütközés pattanásban oszlik szélytt, melly a' dörgés, a' mi sokszor iszonyatosan visszahangzik 's dörümből, kivált hegyek között, és ablakot reszkettet, mint az ágyu eldördülése is. A' villám lefelé, érczhez vagy bányásznához, akármiféle nedvességhez és víz-

hez huzódik leginkább. Azért is kap hát előbb a' torony keresztjébe mint a' körül egyébbe, mert az bányásznából van; azért hasítja-le inkább a' zöld élő fának nyirkos haját, mintsem talán a' mellette álló rakás ülfába csapna, ezen okból siet hamarább a' vizenyős mocsáros rétre, mint a' kővel poronddal meghordott ország-újtára. Ha embert talál, soha se szaggatja űszve annak belsejét, csak kül-részt sűti-el, űszve sem is égeti, hanem annak azon nyomban következő halála hihetőleg az idegek és az agyvelő hirtelen meg-roncsolása miatt származik. A' jó barometrum, melly szer a' levegő nehézségét 's ennél fogva eső, vagy száraz idő jöttét voltát mutatja, — tudod fiam nekem is van oda háza, mint thermometrumom is, vagy magyarul hévmérőm, legbiztosabban rá igazít, ha a' villámos zivatar távol van é vagy közel? Minél inkább hág a' kéneső, annál közelebb a' veszély az azt nézőhez 's csak oldja akkor a' kereket, ha ércz, mocsár, élő fa van körülötte; mihelyt száll, vagy esik a' kéneső, már ne féljen. De hiszen félni reszketni,

mint némelly nyúlszívűk, vagy tán gazemberek, nem is kell olly nagyon, előre vigyázni okosság. Csakhogy barometrum nincs az emberrel az úton!

Azon természetéből a' villámnak, mellynél fogva a' mint említém magasan lévő, érczből készült holmit hamar meglátogat, valamint azon tapasztalásból, hogy egy meghegyezett érczdrót, ha azt electrizált valamihez tartjuk, ennek lassanként minden electricitását vagy tűz szikrás perczeit elveszi, 's még szikrát se pattant többé, Franklin, az az Amerikai igazi nagy ember, a' kit fíjam, megismerj és szeress valaha, úgy okoskodott, hogy a' villám gyújtó erejét el lehetne venni, ha egy meghegyezett vas rúdat az ember valamely épület legmagasabb és így külön álló csuccsára tűzne 's arról megint egész a' földig szolgáltatna-le egy vas drótot, mert a' felső csúcs magához kerítené a' villámot, a' drót pedig szépen levezetné, és így electricitását vagy tüzes gyújtó erejét csínnyán sikkasztaná-el, 's kárt nem tevővé változtatná. Próbára is tevő ezt Franklin,

's meglevé az úgy nevezett villámhárító, a' millyent te fiam Mező-Hegyesen láttál. Az ilyen villámhárító épületet azolta soha se kell féltetni a' megégéstől, mert ha valamelyik részébe vagy küzeletén le akarna is ütni, az úgy nevezett menykő, a' vas hegye magához huzza 's onnan a' veszedelem a' földre sutorog - le. Az eddigi tapasztalások szerint legjobb az ollyan villámhárító, mellynek vas rúdja egy egész hüvelyknyi vastagságú, a' csuccsa felé 8—9 hüvelyknyi része réz, és ez ne hogy rozsdá fogja-meg, tűzben van megaranyozva. Az épület tetején feljül a' rúd külön mägára 5—6 lábnyira nyulik-fel, ahhoz vagyon továbbá a' 3—4 hüvelyknyi vastagságú jól kerekben egybe-vert réz rúd csatolva, melly alatt a' földbe bé egy lábnyig ereszkedik, 's az a' vezető rúd fedélhez és falhoz van szegezve. A' legelsőt, úgy tudom, Doctor Watson állította-fel Angliában Payneshillben 1762-ben, egész Német országon a' legelső Hamburgban a' Jakab temploma tornyára készült 1769-ben, 's Erdélyben is tudom, hogy 1795-ben dugták-

fel, úgy tetszik Gyula vagy Károly - Fejérváratt a' legelsőt, de a' Magyar országának kezdete nem jut hirtelen eszembe. Királyi épületeken Hazánkban többnyire mindenütt van, mint puska poros tornyakon, tárlházakon, kaszárnyákon is, mellyekben gyalog, lovas katonák — 's huszárok is laknak.

A' huszárok házán is van, szállala-fel Dénes mihelyt az ő megkedvelt katonáját hallá, a' mit pedig Sándorházy Ur is inkább csak azért ragasztá beszédéhez, hogy azok említése nem perditené meg nyelvét, mivel, annyira hallgatásba merültnék látszék. Édes Atyám, a' huszárok házán is van, kérdé valóban még egyszer, hol van a' huszároknak olyan háza? Ejnye, tűzkő huszár fija, felele Sándorházy Ur mosolyogva, hát a' te eszed már annyira csak a' szép huszárokon jár é? talán bizony nem is igen figyelmeztél az esőről, szívárványról; villámról, és annak elhárítójáról folytatott beszédemre? Igaz ugyan, hogy olyan szavakat ejtettem - el, mellyeket eddig még nem igen hallottál, 's talán nem is értesz, de lépcsőnként mind így

kell bővebbre kiterjeszteni a' gyermek isméreteit. Melly sokat el is hagytam még a' miről bizonyosan tudom, hogy az igazán csak akkorra lesz neked hallani 's érteni való, mikor majd Physicát és Chemiát tanulsz 's még akkor is ugyan fel kell tekerni az eszedet. Dénes vígan mondá, hogy mindenre figyelmezett 's alkalmasint jól is beszéllette el a' miket hallott, — mire Kecskemét ásiái fekvésű városa előtték terjede-el.

XXXII.

DENES KECSKEMÉTEN MAJMOT, TEVÉT,
ÉS MEDVÉT LÁT.

Meglátik egy teve, meglátik két szép májot, és feteke medve, gyere ember nézzd-meg, kiáltozá egy Olasz éppen azon háznak ablaka alatt, mellyben Dénes édes Atyjával, még délelőtti tíz óra után bészáll a egy kis rövid jókori ebédre, ennek t. i. régi jó barátjánál Karvandy Urnál, kinek hasonlóképpen egy 8 esztendő s fijasckája volt, Kálmán, 's azzal a' kis utazó már megbarát-

kozott. Hujja, neki a' két gyerek, a' mint megpillanták az állatokat 's a' velek és utánnak szájangó sok embert, egyszeribe - ki engedelemmel az utsza-ajtón 's bámulkodtak, az Olaszt pedig mivel nem jól mondá - ki magyarul a' mit mondott, kaczagták. Az Olasz, ki Debreczenből tére vissza Kecskemét felé Pestnek nyilván hasonlóképpen a' Medárdi vásárra, alig látá-meg, hogy vele szembe az ablakból két úri-ember néz-ki egy Asszony-sággal együtt, ki Kálmán Anyja volt, tüstént megállítá tevéjét medvéjét, körbe kezdé jártatni 's a' nézők is azzal szélytt hajtódván egész kerek abroncsot formáltak. A' teve néhányszor járván körül a' száz tő hosszát, gazdája letérdepeltette, levevé róla az egyik majmot 's most ezt bohóskodtatá. Pálczát ada u. m. két első lábába, 's az úgy járt ugrált körül, nevetséges fürgeségével a' körül álló félvárosi asszonyoknak lába fejéig is hengeredett, megint keresztbe másuvá futott 's minthogy egy kis veres frakk vala nyakába ültve, fejére pedig egy kopott túri sapka kötve, tarka figurázása nagy hahotát

okozott. Ez után az Olasz gazda a' kis sántánt — úgy nevezé-el az egyik körül álló póre legény — megint tevéje hátára penderrité, a' honnan az a' nézőkre üszveverve vi-csorgatta fogait. Meg is kinála azután három négy gyereket az Olasz, a' kiknek szeméből legtöbbször pajkosságot néze-ki, hogy kapna-fel valamellyik a' tevéje hátára 's az *eredj-te*, *eredj-te* biztatgatások után egy Bangó Marczi nevű zömök fiú fel is kuporodott. Még most leve nagy nevetség. Közbe vette a' két majom a' gyereket, lehajtotta az egyik a' kalapját, a' másik a' fejébe kezdett keresni babirkálni, az alatt pedig a' tevét mindég körül kerengtette gazdája 's hogy vígahban járja otromba táncza lépéseit, czimborássával élesebben sipoltatott 's jobban vevette a' kis siket cifra dobját mint előbb. Bangó Marczi látszólag megszeppene oda fenn a' levegőben olyan szőrös gyerekek közt jártában, a' hol még addig Ketskeméti termés nem igen szellőztette magát, de az Olasz intett neki, hogy ne féljen 's Marczi annyira is neki keményedett, hogy jobb kezét egy

szép pofon ütésre kerítette a' majomra, ha még egyszer bántaná. Azonban az Olasz látván hogy gyerekei oda fenn a' türedelmes teve hátán éppen nem maradnak türedelmesek, hanem még igazán véresen öszve verekedhetnek, Bangó Marczit szép csendesen leszállította 's bezzeg, majomról tevéről és medvéről hirtelenében minden nézőnek a' megint a' földön álló busa Marczira fordultak szemei, a' ki ujra a' földön bátorságban szívhatván a' levegőt szintúgy magasodott örömében, hogy lesz majd mit beszélhetnie a' pusztákon.

Következők a' medve táncz. Morogva, lassan, haragos szemet vetve czammogott ez elé; pedig egész tudománya mestersége csak abból állta, hogy hátulsó czombjaira üle 's felemelvén derekát, úgy egyenestt felállva, egy bunkót tartva keresztbe két első lábai körme között, 's minduntalan morgott. Olyan mint némelly rest-dög ember, a' ki alig tud valamivel többet bendője megtöltésénél 's más becsületes felebarátjára még is mindig dünnyög és mormog.

Az Olasz elvégezvén tanítványaival examenét lerántá rongyos kalapját 's iskolája népét czimborására bízva körüljára krajczárt garast 's a' kitől telnék, huszast is kéregetni. Dénes annyira gyönyörködött a' majmokban, hogy egy tizest vete a' szegény tevés' kalapjába a' minél többje nem is volt se dolmánya se semmiféle ruhája zsebében. Sándorházy és Karvandy Ur pedig, mindenike három három huszast küldé-ki, Kálmánnak meg öt garas kongót adott az Anyja, hogy e' háromféle állat látásáért, ő se eressze velek kóborló gazdájokat éppen szárazan. Találkozáék még olyan uri ember is az által-ellenben lévő soron, a' ki Bangó Marczit ablaka alá kiáltá, 's neki bátor voltaért egy új huszast ajándékoza. — Kálmán és Dénes egymás mellé ülván az ebéd felett, vége hossza alig vala tevés majmos medvés marczi beszédjeknek.

XXXIII.

DÉNES TOVÁBB UTAZÁSA 'S ATYJA TANÍTÁSAI.

No 's most Örkényen váltanánk lovat, fijam, szólla Sándorházy Ur a' mint Kecskemét ákáczos utszájin az országutiba kanyarodék a' kocsis, és Karvandy Ur barátságos jó háza szem elől eltűnék, Örkényen, de bár még ma Ócsára is bekaphatnánk, mert eddig ugyan pihenve jövének, ámbár elég mulatságosan úgy-é bár? lesz mit elbeszéllened édes Anyádnak. O az a' medvés Olasz, mondá Dénes és rákezde: *meglátik egy teve, meglátik két majom*, 's csufolódva kaczagta. Már ezt nem tenném, édes majom látott fijam, esék közbe hamar szívesen intőleg Sándorházy Ur, ki tudja millyen kopár földön született az az Olasz felebarátunk, hazájának valamellyik terméketlenebb szeletén, a' millyen kivált az Olasz tenger-partokon elég van, 's csakhogy élelmét tehát másutt kereshesse, üszve vett két-három efféle állatot, azokat országról országra vezeti 's meg

nem tanulhatván járttában költtében minden népnek, melly közt megfordúl gyökeresen nyelvét, legalább a' szükségesebb kifejezéseket kapkodja-fel a' mikből még is nagyjában megértik. Így tesz ládd a' mi Hazánkban is a' Liptai, Trencsényi, Zólyomi Tót, nézi faluja határát, hijába szántaná, nem fogná az eke, hijába kapálná sok helyen, benn tűrnék kapája, mert kösziklás mindenfelé, koránt sem az az áldott termékeny föld, mint a' millyen felénk és körülöttünk a' Bácskában és Bánátban. Részenként varr t. i. elosztva a' világon minden, egyik táj gabonából lát pénzt, másik bort - barmot ad el azért, hogy rajta egyébbszükségest megvehessen; a' Tótok közül is hát onnan feljülről honyjából egyik gyolccsal, másik pokróccsal, harmadik kárpáti fenyő olajok nemeivel indul szélyel mindenfelé, mellyek közül a' henyefenyő olajat Hortis Kerestely nevű Orvos-Doktor találta-fel Késmárkon 1640-ben, egy másfélét pedig, mellynek neve: oleum libani, Buchholz György hasonlóképpen Késmárki Professzor készített legelőszer

1644-ben. Nevezetesebben ezek az olajkárok, kik leginkább Bélán, Blatniczán, Mossóczon, Vriczkón laknak Turócban, csak ez előtt nem sokkal egész Német országot, Hollandiát, Svétziát, Muszka országot bécsatagolták. 'S mindenike bizony a' hozzánk lefáradó Tót közül se ejti éppen olyan tisztán a' magyar hangot mint a' lenmag olajjával Buda várát bójáró 's békiáltozó Komárom Vármegyei Magyar, de azért kikaczagjuk-é? Hát majd mikor te németül fogsz tanulni, jól esnék-é, midőn a' Német kinevetne, 's ha olaszul annyit petyegnél mint amaz Olaszunk magyarul 's csak úgy darálnád nyelvét mint ő a' miénket, és ő csufolódnék veled, mit mondanál? A' magyarban igen rendesen esik ugyan mikor az idegen nem úgy mondja ki a' szót, a' hogy' azt a' Magyar füle megszokta 's hamar más értelem gerjedvén az által kaczagásra is hirtelen lehetne fakadni, sőt nyilván azért is terjedett-el úgy a' Magyarok között az idegennek, midőn valamit magyarul hibásan ejt kikaczagása, de az a' szokás, fiam, illetlen, azt jó nevelésü em-

ber nem követi. Azzal ládd, midőn Olasz-
nak, Tótnak, vagy akármelly nemzetbelinek
hibáját mintegy észre sem igen látszom ven-
ni, hanem azt csinnyán annak folyamatjába
belé igazítom, magamat és nyelveimet teszem
előtte kedvesebbé, ha pedig szembe kacza-
gom, vagy háta megett csúfolom 's azt meg-
tudja, engemet durvának mond, nyelvemre
pedig megharagszik 's csak azért se kívánja
helyesebben megtanulni, mert a' kikaczagta-
tás, akár miféle sorsu embert is felette mé-
lyen szokott sérteni. Ha tehát teszem, hogy
egy kisség magamban ártatlanul elmosolyo-
dom is az Olasz gazda rendes szórakásán,
hamar elfelejtem azt 's inkább csudálom fá-
radságos élete nemét, és ha még olyan sze-
gény is becsülöm az embert, mert nem lopja
nem koldulja henyélkedve kenyerét, nem
csalja-ki mástól, hanem mozog fárad, 's azon
egy két forintért a' mit napjában kap, mutat
valamit, még pedig olyat a' minek nézése
gyermeknek szép is hasznos is. A' természet'
ugy nevezett országa édes fiam, a' hová min-
den állat, minden növény, minden ásvány,

egy szóval az egész szép kerek földön kívül és belől lévő minden minden tartozik, igen tanúságos, igen mulattató.

Dénes belső jobb érzése sokkal helyesebbnek találta, Atyja beszédét, mint Kálmán példáját, ki tulajdonképpen a' kaczagást indította 's addig űzte fűzte az utszán, míg Dénesre is egészen reá ragadott, a' mit Atyjának meg is monda, kitől arra ezen világosítást nyeré: Tudom fíjam, hogy a' példa, gyermekekre de még nagyokra is felette nagyon hat, mert sok jámbor indulatut merít feslett társaság, ostoba rábeszélés örvénybe, de tudod mihez szoktasd te magadat? Fejlődiki az embernek még gyermek korában egy bizonyos javalló és tiltó érzése, a' mi neki belőlről azt szokta sugni: ez illendő ez illetlen; ez jó ez rossz, kövesd mindég azt a' kényesebb intést, 's kezd-el csak már most szoktatni magadat rá, kemény léssz a' nemesb viseletben, le nem ütnek hamar a' lábodról.

Dénes elkomolyodva forgatá e' mondásokat kis elméjében. Ugy látszék, megillették,

mert valóban Atyjának sokszor játszilag oda vetett intései szívét már jól megindíták a' kiformalódásra. Felejté hát a' Kálmánnal volt bohóskodó kikaczagást, 's Atyjától azt kérdezé, hogy vallyon az az Olasz honnan szedhette össze állatait?

Tevéjét szólla Sándorházy Ur, alkalmasint csak Olasz országban vevé, 's koránt sem Afrikának északi részéből, vagy Egyiptomból 's Persiából és déli Tatar országból vagy éppen északi Indiából kapta, a' melly helyeken sergesen vannak. De azt mond-meg, fiam, hány pupja volt, egy é vagy kettő? így akará próbára tenni Sándorházy Ur Dénest arra nézve, ha igazán jól meg-nézte-é?

Bizonyosan kettő volt a' hátán, mondá Dénes.

Ugy hát igazi teve szólla Sándorházy Ur, mert ha csak egy pupja van az efféle állatnak, akkor a' neve dromedár, hanem mind a' kettőről igen egy czikkely alatt szóll a' természet históriája.

Olasz országban vevé inkább Olaszunk a' tevéjét folytatá Sándorházy Ur, mert ott sokkal könnyebben juthata hozzája, mivel Toscanában Pisa városához közel egy San Rossore nevű falusi jószágon egész teve csordát tart az Uraság, 's ottan egynek egynek az árra 60 pengő forint körül szokott lenni. Az első teve párokat e' helyre már néhány századdal elébb a' Johanniták vitézi Szerzetének egyik Priora szállította, még a' keresztes háborúk idejében 's azolta ott a' tenger partokon szabadon két száz is tanyázik, mindazonáltal az említett jószág körül dologra is fogják őket.

Külömben oda illik, oda való ez a' különös, jámbor, hasznos, ez a' koplalást és szomjuságot tűrni tudó, ez a' csupa áldozatnak teremtetett állat, a' hol a' nap reggeltől fogva estig hevíti a' levegőt, a' hol a' szem körül néz 's fenn csak felhőtlen száraz eget, alatt a' földön csak elsütött homokot lát elborzadva, a' hol a' kívül enyhítő árnyéku fák helyett imitt amott csoportban szárazon bogáncskórók zörgenek, a' hol a'

belső eltikkadást felelevenítő kútfőt forró fű-
vénnyel homlítja-bé a' szélvész, a' hol az
illy sivatagba rekedett, szomorún csapja üsz-
ve kezét elhagyattatásában, ide teremte az
Isten az embernek megmentésére, 's a' tarto-
mányokat tartományokkal üszvekötő eszközül
a' tevét 's bizonyítja ezzel is mindenfelé lévő
bámulatos gondoskodását, hogy főbb mun-
kája az egész kerek földnek meglakhassa tá-
jait 's egymásra ne fusson 's egymást a' von-
szóbb tanyáju földért halomra ne üldösse.
Az a' föld fijam, melyet festék, Arábia, az
úgy nevezett pusztá homokos Arábia, Ásiá-
ban Meccától fogva Ómánig beljebb a' ter-
mékeny tengerpartokon, 's Persiának egy jó
része Ispahántól fogva Tatár ország hatá-
ráig, hát még Lybia és Zahara Afrikában!
Mi forgathatja ezen tartományok között is
a' pénzt? mi élesztheti mesterségeiket? Csak
a' kereskedés. De hogy űzhetnék ezt teve
nélkül, mert olly pusztákon semmi más állat
meg nem él! Hanem üszve állanak társaság-
ba a' kereskedők, megrakják csapat tevéjüket,
egyre egyre 8—10 mázsát tévén, 's minthogy

ez az állat napjába 16—20 mértfüldet is elüget hosszú 's talpas és egészen olly homokhoz való lábával, hamarább álthaladnak a' sivatagokon. Mint a' hajó a' tengeren úsz, úgy szalad ez keresztül a' pusztákon, 's azért is nevezék *földi hajónak*. 'S ha fáradoz, egy kis síp, egy kis dob, a' mit szeret, megint neki iramtatja. Melly elrendelés! Mivel pedig előre tíz napra is meg tud töltözködni étellel és itallal, mennyi nyereség a' kereskedőknek, ott is siethetniek, a' hol a' terheiket 's magokat vivő baromnak enni úgy se adhatnának, az ők tulajdon számára felkötözött enni 's inni valójokat pedig leszedhetvén hátáról, fogadót ott üthetnek-fel magoknak, a' hol őket az éhség utól éri. 'S mikor még így jól laktok után szegénnyt le is vágják! — mert neki egy ütődik gyomra is lévén, nem csak négy mint minden más kérődző állatnak, nálunk ökörnek, tehénnek, egy ütődik is mondom, melly tulajdonképpen a' több napokig való szomjuság eltűrése végett víztartójául szolgál 's abban a' víz olly tisztán, olly szag nélkül marad-meg, mint

akkor volt mikor beszörbölte, midőn sehol az úton körül belől forrásra nem akadnak, a' szomjuság pedig a' rekkenő melegben majd csak nem megöli őket, mit tehetnek egyebet? legszeretettebb állatoknak is vérét veszik 's neki esnek nagy epedve a' maga számára elrendelt kútjának.

O, de már ezt nem tenném, mondá Dénes sajnálkozva.

De, említém fiam, folytatá az Atyja, minémü végső inségben vetik-ki azt a' víz tartó gyomrát. Ne adja Isten, hogy valaha szomjan való halás fenyegetsen, bizonyosan másképpen beszéllel. Vettük volna útunkat Kecskemétről Izsáknak, keresztül csapva a' homokon, képzeted támadott volna Arabia és Zahara sivatag pusztájiról. Megyen az ember ki Kecskemétről, vagy inkább a' szőlőken túl mász a' homokban miptegy két órányit, 's körül és megint körül néz mindenfelé és csak eget csak egyedül homokot lát, úgy a' mint az Isten teremtettsé kék ég boltozatja a' földre rá terül, egy szál fa nincs, egy talpalatnyi gyepe nincs, csak egy

torony csuccsa se vigasztal távolban, hogy az ember gondolhatná, ott zöld világ is van, ott majd meggördül a' szekér, nincs nincs mondom csak egy nyomorú csárda is, hanem csak a' sok homokbuczka, 's a' szél bétemette régibb kerékvágás el el vész! Egyszer voltam azon az úton fiam életemben, te még akkor a' világon se valál, de soha nem is hittem volna külömben, hogy Magyar hazámban még a' pusztá Arabiának is legyen kicsinyben képe, mivel kivált a' Duna folytában ez a' sivatag homok majd szinte fenn Ócsától le Hajósig eltart, Pest Vármegyében, hanem-hogy némelly helyeken csakugyan termő és zöldellő fülddel is elegyítve. Most képzeld, midőn a' tevés kereskedő csoportok, több napig megtartó homokos pusztákba vetődnek, talán útat tévesztenek, 's vizek nincs, akkor mit tegyenek? Hiszen mondám ez az állat egészen nekik van áldozva. Ifjú korában jó izün megeszik husát is, szőréből kűntűsnek valót szűnek, nálunk is tölek van a' teve szőr matéria, teje nyalánkságokul szolgál, csontjaiból 's vizelletéből az úgy neve-

•

zett szalmiákat készílik, mellynek az arany-
 olvasztás, portobák 's választó víz csinálás
 körül van haszna, ganéjjából tűzeket gyúr-
 nak lábaikkal mint nálunk az ököreből, te-
 hénéből 's a' fátlan tájakon azzal nem csak
 tüzelnek, hanem az Arabs a' hpl szénát
 szalmát nem kap, ágyul magának és lovának
 aljat is vet belőle elébb üszve morsolván,
 és melly sokáig vehetni pedig csak egynek is
 hasznát! Elél 40—50 esztendeig 's tartása
 mi? néha egyedül tüvis és bogáncskóró. Ha-
 nem szoktatni kell, mint nálunk is a' lovat,
 ökröt hasznavételére. Már esztendő korában
 a' míg még mind szopik, a' borjúnak hasa
 alá hajtogatja lábait gazdája 's a' földön he-
 verni úgy kényszeríti, teréhvel megrakja 's
 mikor azt megszoká még többet tesz reá,
 jókor szoktatja koplaláshoz is, 's. felnőtt
 korában az úton, ugyan elébbi megjámborí-
 tásához bízttában bánik vele. Ez a' bonfordi
 állat nagy megterheltetését is csak tűri mint
 a' szamár, koránt se vadulna úgy neki mint
 nálunk tán a' bika, — mikor már nem bír-
 ja, akkor — csendesen nyög. Errenézve ma-

gam is azt mondom, hogy a' betyár és rest Arabs kíméllőbben bánhatna vele, de az igaz mértéket az effélékben is csak a' művelt szív tudja megtartani, azért nemesíti az embert a' nevelés.

Egyet szinte elfelejték fíjam felőle, pedig nevezetést: a' mocsár vagy folyó víz szelét egy kis mértföldnyire is megérzi, 's akkor, ha szomszárja ingerli, rohanva fut.

Azoknak a' bolond kis majmoknak, szólla mostan Dénes, tudom nem lehet annyi hasznokat venni, úgy - é bár édes Atyám?

Igazad van, felele Sándorházy Ur. Inkább mulatságra valók. Már azokat nyilván Afrikából kapta az Olasz. Ott és másutt, a' hol vannak, mint Ásiában is, éppen bohóskodásaiknál fogva kerítik őket a' lépvesszőre. Az embernek ez a' fürge csintalan majd négy lábu, majd négy kezü hóbori állat mindent utánna csinál, de minden ész, minden meggondolás nélkül, mert annyi benne koránt sincs mint a' kutyában, hanem csupán vérében lévő utánnazó indulatból. Ki megyen hát néhány Indus, Malabári, Ceyloni, Congói, Senegali, Gam-

brai lakos, (kis olvasó, már rég nem kérdeztelek, hol vannak ezek a' tartományok?) a' majmok tanyájára, 's közel hozzájuk sárga piros topánkát húznak vonnak-fel lábaikra, hogy azok őket jól láthassák, megint levetik, hamar eldugják 's helyettek belől enyvezetteket hagynak ott, 's elfutnak, lebuknak, elrejteznek. Alló, rohannak a' kis oktondi fa-jankók a' színes lábbelihez, bele rakják lábaikat, azok szőre az enyvbe ragad, 's ugrálnak, nyakra főre bukva henteregneek. Elé most a' cselvetők, pórázra guzsra fűzik őket, 's akárhogy nyikognak szabadulni akarva, mert a' szilaj tekergést nagyon szeretik, menniek kell, Olasz kézre kell nekik kerülni veres frakkba bújniok, 's némellyikének végre Kecskeméten is komédiáznia. De akárhogy járja tánczát, csak a' hottól való félttében teszi, mert egészen soha meg nem szelődül, 's majomra ugyan senki se bízza teljesen magát. Fogják őket másképpen is rászedve.

A' majomnak többféle neme van, de én csak átaljában beszéllek neked rólok 's egy-

ről-kettőről, ha meg nem untad még fijam szólla Sándorházy Ur.

Dénes egyenesen pillanta édes Atyja szemé közé, 's azt monda igen vígan: nem én, kedves Atyjám, szeretem a' bohókat, bár csak nekem is volna egy.

Hm! felele Sándorházy Ur, öszvevesz nétek. Il-dik Fridriknek, annak a' nagy eszüi Burkus Királynak, (megholt 1786-ban,) vala egy, melly neki sok multságára szolgált, gyakran ingerkedett vele. Egyszer a' majomnak duzzana kedve, ő akará maga hogy a' Király vele játszodjék, de az éppen Wolf filozofiája olvasásában vala elmerülve, kinyitott ajtaju belől fülő kemenczéje mellett 's hagyj békét monda neki a' Király. Hanem a' majom azt nem értvén, csak unszolta a' Királyt. Ej, kiálta ez reá, lódulj most, 's jót koppinta Wolf könyvével a' majmon. Haragosan vonta ez magát félre asztal alá, vagy hová 's leste Fridriket. Fridrik elgondolkozttában egészen megfelejtkezik a' majomról, leteszi könyvét ülő székére 's más szobájába megyen. Elé a' majom, neki a'

könyvnek, bé vele a' kemencze lángjai közé. A' Király jó, könyv nincs, 's majma a' kemencze ajtaja előtt vihog, bémutat az oda küldött filozofusra 's tipeg-tapog örömében, hogy a' Királyon 's könyvén bosszuját állhatá. Mit volt tenni Fridriknek, kaczagta a' bohó állatot, 's játéknak eredett vele.

Már ez rendes, mondá nevetve Dénes, hát még édes Atyám?

Még egy orang-outangról beszéllek valamit, folytatá ez, el nem fáradtan fija kedvéért. Az orang-outang szólla, leginkább hasonlít az emberhez, mert azt vetted észre hiszem ezen is, melly úgy gondolnám az úgy nevezett *mandrill*, mivel orczája viola színű, hogy az embernek, a' majmok némelly alkotásaiban 's forogtokban mintegy nevetséges mássai. Indus nyelven: orang-outang annyit is tesz, mint vad ember. Párisban egy különösen megjámborítottat egész egy nyáron által lehetett látni, ott vizsgálta-meg Buffon, (megholt 1788-ban) az az eleven előadásu nagy Természet-buvára, 's ezt írta felőle, ha így mingyárt könyv nélkül min-

denre jól emlékezném: az az orang-outang mindég egyenes derékkal felállva járt; fel alá sétált azokkal a' szobában, a' kik nézésére mentek, 's kezét nyújtotta nekik kivezetésre mikor elhagyák; asztalhoz ült, asztalkendőjét kibontotta, azzal ajakát megtörülte, ételét kalánnal és villával vivé szájához, italt magának egy pohárba maga töltött, findzsa után ment, azt is asztalra tette; belé nádmézet eresztett, theát töltött, várta míg meghül, 's mind ezt a' legkisebb unszolgatás nélkül, gazdájának csak bizonyos jeleire és szavaira vitte véghez. Senkit ez nem bánta, sőt bizonyos kíméléssel járt a' körülötte állók mellett. Megevett csak nem mindenfélét, de érett és száraz gyümölcshez csakugyan legörömetesebb nyult, megitta a' bort is, hanem ha tejet, theát vagy egyéb édes italt kapott, azt ezekért még is abban hagyá. Mindenek felett szereté pedig a' *bont* vagy czukros-süteményt és nyalánkságot 's aligha az nem ölé-meg, mert kiki nyújtott neki ollyant 's mejje megromlása miatt körülömben is szüntelen hurutolván, a' rákövet-

kezett télen, mellyen Londonba vitték, ott hamar kiadta páráját.

Illyen machinai fél emberré teheti hát, a' tanítás az orang-outangot, mellynek szemé szája órra ajaka olyan mint az emberé, csakhogy orczája lapos, kezei hosszúk ; fején haja ; egész testén, fülét, keze és lába fejét 's hasát mejjét kivéve szőrös, — de tübbet erről, 's egyéb nevezetességeket a' más majmokról, hogy' lopnak társaságban dinnyét, hogy verekednek a' Négerekkel, 's a' t. akkor tanulj-meg, mikor majd egy kisség nagyobb korodban az egész természet históriáját raskogtatód fejecskébe. Most én ennyivel is eltértem feltételemtől, melly szerint azt kívánnám, hogy állatok, növények 's ásványok felosztását rendjét ugyan elmondja elébb Tanítód előtted, de azután sorra csak arra oktasson legelsőbszer, a' mit már körülötted láttál, mert azok minéműségeknek megtanulása jobban ingerli az elmét, mint a' láthatlanokról való beszéd, 's ezeket hasonlításnál fogva akkor veheted szélyesebben eszedbe, mikor az előtted lévőkről tulajdon

szemeid által is tisztábban ítélhetsz. Azonban hiszen most se szegtem volna meg szándékomat, mert ez úttal is általad már látott állatokról beszéllettem, ezeket meg majd a nálunk lévőkhöz hasonlíthatod.

O édes kedves Atyám, még a' medvéről is mondjon valamit kéreng ele Dénes, — de te kis olvasóm, ugyan valld-meg, ha kérted volna é te is, minekutánna már ennyit beszéle, vagy már bizony meguntad volna? Azt kell itt említenem, hogy már itten Dénesék jól túl jártak Örkényen 's valamint e' helységben, úgy az előtt is holmi közben eléadta magát, a' mi a' beszédet félbe szakasztatá, mint egy kis hidegsült evés, mert Dénes ozsonnára megebüle 's a' hidegsült után még a' tegnapi pogácsából is eléveve egyetkettőt. Mire mondom a' medvéről való beszédre került a' sor, már az Ócsai utnak szinte felén jára a' jó Örkényi kocsis, a' ki Sándorházy Urat készen várá, 's a' kivel tehát hamar is befogatott és helyben ott alig időze egy fertály órányit, míg az ifjú legény kocsisnak nagy apjával néhány szót váltá,

kit Dénea egészen körül állt 's galamb fejérségü haját és szakállát, mellyet a' 86 esztendő's öreg beretválkozásbeli baj miatt a' mai szokás ellen is meghagyott, minduntalan vizsgálata. 'S ott járván utazójink a' hol említém, azt vetem ide még, hogy már az este is közelíte őket setétségével béborítani, mert a' bájlón világító tült hold a' hónapnak mindenkor küzepe táján tűnik-elé nagy kerek tányérával, most pedig Junius elején lévén az idő, az uton elkésző csak a' vékony ujságra szokott feltekintgetni kereső szemeivel. De Sándorházy-Ur nem tarta az elsetétüléstől, lám úgy adatá magát által két két stacionyi lóváltó helyein mindég, új négyesnek, mint a' hogy az Ácsi parasztok tesznek egy idő olta Bécs felé. Jól haladtak 's a' kis Dénessel való beszéd, közbe közbe egy kisésg volt megpihenéssel mind a' kettejének mulatságára is folydogálhatott.

Tréfásan mondá tehát a' kérengelő Dénesnek, hogy vallyon a' mormogó barna medvét is megszerette-é? 's mivel úgy látja, igen, szól valamit még arról is, azonban

még előbb azt ragasztá kérdéséhez, hogy talán csak nem jött kedve medvével együtt magát bezárni, mint Lord Byron, egy 1824-ben megholt nagy angol költő valósággal ifju korában mig iskolába járt, tevé. — Medve van, szólla Sándorházy Ur négy féle is: fekete, fejr, barna, 's a' jégi medve. A' feketét Európa és Amerika északi részeiben lehet találni, a' barnát átaljában a' havasok rengetégeiben, mint Magyar országon is leginkább Máramarosban; Erdélyben, Besztercze vidéken és Gyergyó-székben, a' fejr, ezek között imitt amott kerül-elé, a' jégi, egyedül az éjszaknak jegei közt lakik, a' tenger partokon. Ez a' legvadabb 's legnagyobb. Magassága néha 4 és $4\frac{1}{2}$ lábnyi, hosszúsága 10—12 lábnyi. Él hallal, tengeri kutyával nyáron, mellyeket a' partok körül fogdos, vagy utánnok a' tengerbe is béús, mert olyan hatalmas uszó, hogy néha a' tengerbe egy egész mértföldnyire is bélapiczkál, télen pedig, midőn a' víz jégthalmokká tornyosodik, düglött tengeri kutyába, cztalba kapdos, a' miket a' hullámok kihány-

nak, ha pedig ezt se kap, körül ordítja magát, 's jaj annak az éjszaki halásznak, a' kit éhségében elétalál, mert azt darabokra szaggatja 's megeszi. Hanem, millyen tartózkodtatást ada belé a' Teremtő! A' kit kerget, vessen eleibe valami ruha darabot, p. o. kesztyűt, 's az állat dühében is felkapja, azt vizsgálgatja 's az alatt az ember elfuthat előle, 's azután ordít hogy nincsen prédája.

A' fekete ezzel ellenkező természetű, kisebb is. Vad ugyan, de húst ritkábban eszik, pedig a' hús étele teszi az állatot vérengzővé, mint a' sast vércsét mérgessé, az embert indulatosabbá. Leginkább szeretné a' tejet, ha mindég kapná, és az erdőkben a' vad méhek odújából szedi-ki örömet a' mézet ha szerét ejtheti, 's azt annyira falva eszi, hogy verhetik, még se hagyja abba. Ez nem bántja az embert, 's békét hágy neki a' barna is, hanem ha nagyon meg van bosszontva vagy éhsége kényszeríti. Az ilyen medve hajtó Olasz keze közt néha inkább elvadult, rosszul való tartatása miatt, mert csak ő is inkább szeretne szabadon bújálni,

mint nyakán lánczot 's órrán vas zárt viselni. —

A' medve átaljában rest állat. Az a' morgása neki természete, ha erdejében jár is, megy megy 's morog. De restsége mellett is millyen jó mászó, egyszeriben fenn van a' fán. Étele már a' barnának ló, marha, jüh, szarvas, őz. Ezt azt lerántja hamarjába lábáról 's üli falja. Szürnyü ereje van, leginkább első lábaiban, a' mifélére azzal rá üt, az leszédül. Mondják, hogy az emberrel, mikor ez vadássza 's puskáját hijába süté rá, rendesen kap ültre. A' hátuljára áll, 's a' felemelt két első lábával áltszorítja 's ugyan hamis barát ülelését viszi rajta végbe. A' melly vadászt azonban akkor lelke el nem hágy 's jó két élü töre van elrejtve, oldalról keresztül dűfheti, de az ilyen ülelkezés ritka.

A' barna medve nálunk télen által barlangba búvik 's lábát nyalogatja csak, mert nyáron által 's kivált ősz felé vastagon megnő bőre alatt zsírja szalonnája, 's úgy jól elhíztában negyven napig se kell neki ele-

del. — 'S bezzeg nem szereti ez úgy a' társaságot mint a' majom, mert a' medve inkább csak egyedül kovályog, kivévén párosodása idejét. A' kis medve bocs alig nagyobb egy jókora patkánynál, mikor világra jő, vakon, béragadt szemmel, mint a' kutya kölyök, de hamar nagyobb lesz. Így fiatal korában a' husát is dicsérik, kivált a' feketének; talpa pedig a' barnának is jó ízű falatokat nyújt. — A' medve majd szinte addig nő mindég, a' meddig él, mert 15 esztendőskoráig lassanként nevedik. Bőrének, nézz csak hátra a' bakra, hogy veszi az ember hasznát, a' legjobb párnazsák és ló takaró; bunda prémnek meleget tart, matráczt is lehet vele tölteni. Zsirjával sok helyen úgy sütnék főznek, mint nálunk a' sertésével, vadászata tehát hasznos. És gondold, hogy lehet ezt is rászedni? Vadászója pálíukás mézet tesz-ki egy tálba olyan helyre, a' hol már az előtt való leskelődéseiből tudja, hogy megfordul, 's medvéjét rejtett helyén lesi. A' medve oda mormog, megkóstolja a' nyálankságot, de fel is habsolja, 's majd fejébe

hág a' pálinka, inába az ereje 's alvásnak dül — most a' vadász tüzet ad neki, vagy hurkot vet reá. Méz tehát mondtam a' gyengéje, 'édesség ad neki mérget, mint az embert is ez vagy ama gyengéje csálja törbe 's üli-meg. — Hanem tavasszal minden nagy csel nélkül meg lehet fogni a' medvét, mert akkor talpainak lehámlik a' bőre 's míg ismét neki vastagodik, sérti a' járás 's ekkor hamar megadja magát.

XXXIV.

DÉNES ÓCSÁTÓL FESTIG.

Látta-é kedves Atyám itt Ócsán is azt az öreg embert, kérdezősködék a' már eddig is többet látott, többet hallott Dénes, mint még Szegeden, midőn Ócsáról is neki neki suhogtatott ostorral már a' mezőn vivé kocsisok. A' szomszédban volt, én köszöntem neki 's olyan barátságosan nézett rám és fogadta Jól tetted fiam, felele Sándorházy, de én nem láttam. Illyen falu helyeken ládd, a' földmivelő emberek közt többszer találui

éltes embert, mint városokon és kivált az uri renden, mert a' szegényebb kénytelen-kelletlen kevesebbel is bééri 's vérébe inkább csak egyforma tápláló erő megyen mindég által, nem olyan sokféle elegybelegy, és levegőn van 's a' munka úgy tartja mindég tiszta ép mozgásban vérét, mint a' hogy' a' havasi vizet a' kőről kőre való forgás ízletessé teszi; ha tóvízként helytt állana, ez is poshadttá lenne. — Itt Pest Vármegyének, mellyben most járunk a' szélén, Bács felé, a' hol az említettem homok végződik, ugyanint Császártöltés nevű faluban, 1825-ben egy oda való földmivelő ember 123-dik esztendőös korában hala-meg. Hívták Rockenstein Lőrincznek. Ez soha, a' mi több, beteg se volt, hallása, látása mind végéig épen maradt, jó izüt evett és ivott mindég 's olly erőben és vidámon érzette magát, hogy még csak kevéssel halála előtt szülejében dolgoztában jó izüleg eregette kis pipájából dohányja füstjét. Eltemetvén első feleségét, egy másodikkal 70 esztendőös korában tartalakodalmat, 's még ezt is kiélte, hanem az

igaz , annál csak másfél hónappal tovább marada még életben, midőn guta ütése érte 's hirtelen elhunyt, mert az csak véletlen lepi-meg az embert 's gyakran igen hamar egyszerre elzsibbad és oda van , mint a' kit a' menykő ér. Rockensteinnak annyi idős korát a' helybeli Plebános is bizonyítja , a' minél fogva hinni lehet , mert nyilván Császártöltésnek , mellyben ez a' földművelő született is , azon időből meg van keresztelő könyve , 's abba akkor béirták. Ugy írják-bé ma is minden fiú és leány gyermek születése napját, esztendejét, minekutánna megkeresztelik , így vagy te is béirva , mint Sándorházy Dénes, Szegeden , fiam. A' kinek idejét az olyan keresztelő-könyvből meg lehet mutatni , az áll , a' ki csak gondolomra mondja , annak hinni már kétséges , annál is inkább , mivel gyarlóságai közül való az közönségesen az embernek , hogy az ifjabb örömet akarna idősebb lenni , az élet közepe felé lévő megint örömet ifjítaná magát , az őszbe csavarodott hetvenes nyolczvanosnak pedig az tetszik , ha még öregebbnek tartják , min-

denült hiúsága pillangóztatja az embert ideje körül. Azért nem igen hiszem én azt, hogy 1725-ben a' Bánátban valahol a' mint olvastam, egy ember 183 esztendő korában holt volna meg, de nem is kell ám egy könnyen mingyárt mindennek hitelt adni fíjam, ha nyomtatva van is, hanem elébb az okoskodó ésszel szükség üszve egyeztetni. Vegyük csak fel, annak az embernek 1542-ben kellett volna a' világra jőni, már pedig akkorbeli keresztelő könyve bizonyosan nem maradtott fenn helységének 's inkább hiszem nem is volt, de teszem, lett légyen, elveszett volna az a' Török idejében, midőn Buda hajdani várát az 1526-beli Mohácsi veszedelem után egész 1686-ig Basa lakta, 's kihajtatásakor az egész Bánátnak 3 Vármegyéje Temes, Torontal, Krassó, 's majd inkább Bácska annyira elpusztult, hogy az elébbeni ott volt Magyar lakosok helyét Svábbal és Rácczal kelle megnépesíteni. Csak azzal bizonyíthatta volna bé tehát az a' 183 esztendő ember, időssége annyi voltát, ha bizonyos más dol-

gokhoz köthette volna életének némelly szakaszát, mellyek kétségen kívül megtörténtek.

Hanem egyet mondok még is neked fiam, egy három százados életü emberről, 's ez igaz. Neve Hupazoli. Iskolát végzett ember volt ez, a' ki csak elébb feljegyzette születését később maga is. De hogy lehetett az? Ugy hogy 1587-ben született Casalában Olaszországban Martzius 15-dikén, 's megholt 1702-ben Január. 27-diken 115 esztendő's korában, tehát élt a' 16-dik, 17-dik 's 18-dik században, és így három századbéli Olasz ember volt úgy-é bár? Ifjú korában pappá lett, 's ment Skio szigetére, onnan 82-dik esztendejében mint Velenczei Consul Smyrnába. Ez soha bort nem ivott, csak vizet, soha nem dohányozott, keveset evett, de jól készült ételt, 's leginkább vadat és gyümölcsöt, soha vendégeskedésben nem volt, jókor fekiött, jókor kelt. A' templomba 's azután egyet sétálni mindennap ment. Esztendőnként vértisztítóval élt, de egyébbféle orvossággal soha se, mert beteg se volt. Emlékező tehetsége olly erejében maradt utolsóbb esz-

tendejiben is, hogy 90—100 esztendő s dolgokról úgy beszélt, mintha csak egy héttel történtek volna elébb. Századik esztendejében haja, melly addig megőszült, ismét feketélleni kezdett, 's még akkor 4 órányit is elgyalogolt napjában. 109-dikbe léptekor kihullottak a' fogai 's attól fogva csak levessel 's péppel élt, de 4 esztendő múlva, a' mi rendes, megint 2 nagy foga nőtt. Kőben holt-meg. Halála után 22 kötet kéziratjára akadtak, mellybe egész élte folyását leírta.

A' mint ezt mondá Sándorházy Ur, jobban egyenesett előre vetette szeméit 's ezt kiáltá: Ahol a' Sz. Gellért hegye fiam, né, — nézd a' hegyen Buda várát — az a' Nádor pálotája né, nézz csak jobbra, ottan terjed-el Pest, a' teren, a' két város közt a' nagy széles Duna, a' mint a' Nyulak szigetétől jó, a' mint a' régi Csepelnek megy 's nézz most még jobbra, ott van Rákos mezeje. Ho, édes Atyám, hol mind ez, kiálta-fel igazán Dénes, felugorva ülttéből a' kocsiban, úgy hogy az Atyjának tartani kellett 's néze, mind csak néze előre szünetlen mondogatva,

hogy ez az, e' meg amaz! Már most csakugyan vége leve a' hallgatásnak, 's látván Sándorházy Ur e' megelevenedését, abba hagyá beszédét, mert hiszen csak Buda, csak Pest vala Dénes szemében és szájában.

XXXV.

D É N E S P E S T E N .

Sándorházy Ur a' *Magyar Királyhoz* szálla Pesten, mivel Budán is lévén dolgai, oda ez a' nagy fogadó közelebb van, de a' sok vásári vendég miatt alig kapott szobát. Volt dolg Dénessel míg a' Soroksári utszán a' Kecskeméti kapun bé, az Urak utszáján végig, a' városi játszín előtt el a' Magyar Királyhoz értek, mert csak el elbámult a' kis utazó Pestet Szegednél sokkal pompásabb épületűnek találván 's minduntalan kérdezé, hogy ez amaz a' ház kié, egyik másik bolt miféle? Bezzeg fiam, mondá az Atyja mikor már a' vendégszobában megtelepedtek 's magát egy kisség kinyugtatni a' bőrkanapéra ült, lett volna csak egy pár levélhordó jól üsz-

veszokott galambunk, hím és nőstény együtt 's hoztuk volna el egyikét magunkkal, tűznők-fel valamellyik szárnyára gombos tűvel kifelé hagyván ennek hegyét a' levelet, melyet a' legvékonyabb selyempapirosra kellene írnom s bocsátanám-el innen párjához, egy óra alatt, de ha kettő lenne is belőle, könnyen megtudná édes Anyád 's két leánytestvéred szerencsés megérkezésünket; ha igaz, hogy az olyan postagalamb Arábiában a' hol egy Bagdadi Khalif 1225 előtt az ott még ennél is előbb megkezdett galambpostát nagy divatba hozta, egy egész nap 600 német mértföldet is áltrepült volna, melly fontos hasznavehetőségénél fogva 1450-ben Egyiptomban is az illy galambok számára megálló helyekül szintűgy tornyok voltak felállítva, sőt egy Európai városban is Harlemben a' belga háborúban 1573-ban éltek velek, 's őket napkeleten a' nagy Urak most is tartják. Ugy-é bár Dénes? ha volna olyan madarunk, tarka örvvel a' nyakán, mert az van neki, 's tollas veres a' lába, akkora mint a' fogoly madár? — de mivel nincs, ma este írok Anyád-

nak 's a' valamivel lassúbb postán küldömel, hanem neked is kell egykét rendet beléírni. Dénes ezt örömet megigérte. Hanem min csudálkoztok most Dénes magában? Azon, hogy az Atyjának olyan hű emlékező-tehetsége van, mellynél fogva már annyifélet elbeszélle neki, 's még pedig az esztendő számokat is! Eszébe juta t. i. Atyjának egyszeri mondása, hogy a' nagy emlékezet vagy vele születik az emberrel, vagy többszeri gyakorlással teheti azt úgy szölvén hívvé, 's mivel a' kis eszmélkedni kezdett fiú, azt vette észre magán, hogy az emlékezetnek ezen négy tehetségei u. m. a' szóra, dologra, helyre és számra való emlékezés közül, a' második és utolsó legkevesebbé van meg benne, azokban magát gyakorolni fogja 's Atyjának feltétele felől nem is szölvén, hanem majd azzal csak meglepi.

A' megérkezés után a' másod és harmad nap, Sándorházy Urnak inkább csak Pesten Budán tett látogatásaival telék-el, mellyek közül Dénest csak éppen egy helyre vivé, míg pedig a' több helyeken dolgait végzette,

addig, ismét egy régi tanuló pajtásához, hasonlóképpen Orvos-Doktorhoz adta, azt hívén, hogy annak gyermekeivel majd jól elmulatná magát. De abból nem igen sok leve, mert a' Szegedi fiú a' mint említve van, németül még nem tudott, a' Pestiek pedig a' magyart öszvevissza csak törtetve hányták, mivel Anyjok magyarul csak a' szükségesebbeket értette 's magyar Atyjok keveset lévén oda haza, úgy látszott, hogy az egykori magyar dajka-tartásnak kevés haszna lett. Vigyen el édes kedves Atyám monda azért este Dénes, vigyen-el holnap és azután is magával, mert azokkal a' gyerekekkel unom magamat, nem tudok velek beszélleni. Elég rendes, hogy magyar létekre magyarul nem tudnak, lám Uram Atyám azt mondotta egyszer, hogy Magyar országon lakni mint Magyar 's annak nyelvét nem tudni, visszás vagy nevetséges és szégyen is; mivel, ha ki megkérdi az ezen országban lakót, Magyarinak mondja magát 's mikor úgy szóllítják-meg, nem tud, ez olly visszáság a' min más nemzetbelinek el kell nevetni

magát, 's általjában magyar apának pedig magyarul jól nem tanítatni gyermekeit és így osztán Magyarnak magyarul nem tudni, szégyen. Hohó, fiam, szólla erre Sándorházy Ur, félre fordulva örvendező mosolyogtában, ki hitte volna, hogy az én Déneském így felkapja azt az okoskodást, hanem hiszen bár a' gyerekekbe mind belé oltódnék országszerte ezen érzés, mert így a' sok elegy nép között megszűnnék a' külömböző nyelvek miatt lévő köszörülődés. Elviszlek fiam el, holnap, semmit se félj magammal.

XXXVI.

DÉNES KÖNYVNYOMTATÓ MŰHELYBE
MEGY 'S MÁSHOVÁ, ÉS NÉHÁNY
MESTEREMBER MŰHELYÉBE.

'S másnap Sándorházy Ur a' Váczi utszán mene végig fijával. A' sok képet a' sok könyvet, a' még több ruha portékákat látá ebben jobbról balról Dénes, 's majd itt majd amott akara megállani 's a' képek előtt valóban meg is állá, inert azok Atyját is von-

•

szották. Azután ez, csak azért is bétére egy ismerős könyvárosához, hogy ott a' kis kíváncsi valamivel több könyvet lásson együtt, mint éppen az ő iskolai könyveiből álló kis könyvtárában. Huh! kiálta Dénes, midőn oda bélépék, szokott elevenségével, hát ez mind eladó könyv? Az ároznak tetszett a' szép tüzes szemü gyerek, mosolyodva fogadá Atyjával együtt 's ezt Kisfaludy Károly Aurórájával kínálá meg, mellyet örömmel meg is veve Dénesnek, hogy édes Anyja számára vigye haza magával.

Innen Sándorházy Ur a' Szerviták piaczára mene 's egy fiakkert kiálta-elé. Tudod fijam, mondá, mikor már benn ülének, hová viszlek most? legelőszer is egy könyvnyomtató-műhelybe, hadd legyen világos képzed arról, hogy a' könyv, mellyből az ember tanul, miképpen lesz betűkből üszveszedve.

A' mint bémene Dénes a' betűszedők szobájiba, elálmélkodott a' sok sok fióku ládákon, 's a' mint néz a' mint néz és látja, hogy miképp van egy-egy ívnyi kézirat a' szedő előtt hasított fába bécsiptetve, 's hogy'

jár annak jobb keze fiókból fiókba betük után hirtelen sebessen, még inkább álmélkodott. A' műhely tulajdonosa maga vezette Sándorházy Urat és Dénest 's ennek nyájasan kezdette a' munkát magyarázni. Nézze édes öcsém mondá, itt minden fiókba egy-egy nemű betük vagynak, ebben p. o. mind *b* van, amabban mind *f*, és így az *a*-n elkezdve az egész *abécze* sorban; ezen betűket pedig a' betűnetsző és öntő készíti, kiknek művészége megint más. — Most, a' mint a' betűszedő annyi írást, a' mennyi egy negyed, nyolczad vagy tizenketted rétű lapra megyen, betűnként kiszedett, azt egy hasádba köti eleinte csak spárgával, hogy szélytt ne dőljenek, 's ha már egy egész ívre valótképpen összevgyűjtögetett, akkor a' hány lapnyi lesz, annyi hasábot egy vas rázába szorít, hogy a' betük sűrűn mind jól össze-álljanak; ezeket most egy más nyomtató-legény megfestékezi 's reájok terít megáztatva egy ívnyi papirosat innen is tulról is az az mind a' két felén 's a' megfordított betük megfordítva nyomódnak-le. Ekkor osztán ha a' szedésbe

hiba csúszott-bé, az megjobbítatik 's az egészen tiszta értelműnek talált lapok a' sajtóba tétetnek, hol ott egy inas, egy feketítő hengert keresztül gördít rajtok, a' nyomtató legény pedig e' tiszta papirosat rájuk borítván bécsusztatja sajtója alá, azon egyet jót sodrít, négy-szegű táblájával keményen megnyomatja, száradni kiteszi 's majd a' papiros más oldalával ismét úgy bánik, és a' könyv ívei így lassanként mind elkészülnek, csak könyvkötőhez osztán velek, hogy az rájuk valami csinos kötést penderítsen. De jöjjön édes kis ücsém, szólla továbbá a' tulajdonos, nézzük-meg amott a' más szobában a' sajtót, mert az illyest jobb tulajdon szemmel látni, úgy tisztábban nyomúl az emlékezetbe. Dénes követte a' tulajdonos Urat és Atyját 's egyik szobából a' másikba menttében az tetszék neki amúgy kedveseskén, hogy a' tulajdonos nem tégette, mivel eddig-elé Szeged városában ismerői között mindenik csak ezt mondta neki, — te Dénes, te Sándórházy Dénes — ez pedig magázta!

Ezzel is többet láttál fiam, mondá mostan Sándorházy Ur, gyere már velem a' selyem fabrikába. És menének, dörögve a' köveken ki a' Királyutzán a' város' erdeje felé. Mindent úgy találá Dénes a' selyem fabrikában, mint a' hogy' Atyja még Szege-den eléadá neki, a' sok orsó pergése, a' sok szövő szék, 's a' sok Pesti fiú és leány gyerek, kik abban már nevendék korokban élelmeket megkeresik. Egyet fordula Dénes a' város erdejében is a' vasdrót függő hídát megnézni, de a' hol azt mondá neki az Atyja, hogy oda legmulatságosabb innepen délután szekerezni, mivel akkor ott több ember jár, 's a' lóbita 's a' fa-lovon kerengés akkor van ott divatjában. Onnan látván megint Dénes a' Szent Gellért hegyét tisztájában, oda kéredzett 's Atyja ezen mondással: nem bánom fiam legyen már ez az egész nap a' tiéd, oda utasította fiakkerét. Gyönyörködve bé tehát a' jól eső hí vességű nyárfa soron végig, sebessen a' szép nagy híd - útszának, de lassan a' 221 ölnyi hosszúságu Dunahídján, mellyen Dénes fel alá kandikált-ki a'

kocsiból a' szöke Dunára, majd fel a' Budai szőlők között, egyszer csak a' Szent Gellért hegye tetején voltak. Nézz alá víz menttében szőlla itt meg most megfordítva Sándorházy Ur, arra Szeged fijam lássd 's Dénes egyet sohajta édes kedves Anyjához. Azután körül néztek Budára Pestre 's a' Dunára le, most most vala Dénes felséges kilátásu helyen. Buda vára Pestről magas! innen ennek alatt!! A' Budai szőlők, a' város majorja, a' szép juhászné be szépen látszának! Igen szíves emberre találván a' csillagtorony Igazgatójában, az Sándorházy Ur kedvéért, de leginkább Dénes számára a' messzelátó csőt kihozatá 's azon most lenéze a' fiú általellenbe Pestre az invalidus vagy aggott katonák nagy épületének tornyára, látta azon az órát, a' kaszárnján lévő felírás betűjit, látta Vác városát jól, látott sok egyéb messze lévő tárgyakat, igen igen közelre Dénesnek egészen csak az órra eleibe hozattatva, a' mit ő nagyon megköszönt. A' többi csillagvizsgáló szerek magyarázását 's egyen kettőn keresztül csillagok 's hold nézését is, szőlla

nyájasan az Igazgató Ur, majd csak nagyobb korunkra hagyjuk? úgy-é bár, jó! Dénes, a' mire elértevén Sándorházy Ur az ényelgő tréfát, az Igazgatónak szemébe vágva mosolyga, hogy igen, — 's innen a' Nádor-Ispán gyönyörűn elrendelt kertjébe ment fijával, meghagyván a' fiakkernek, hogy az abból a' vízi város elejére szolgáló kimenetelnél várakozzék. Dénes töltözött az örömben. Kedves illatu virágok kecsegtették szemeit, enyhítő árnyékok hívták az alattok lévő csinos padocskákon való leülésre. Zsibongott alatt a' hídon a' vásári nép, fenn andalító csendesség a' kis tó mellett a' mohlepte kövek körül. Leüle Sándorházy Ur is a' melegben. Tehát fijam, szólla itt unád magadat két nap, de ugyan meghordozlak ma, el ne felejtsd a' mit már láttál 's a' hol voltunk, 's a' mit még látsz, és a' hol még leszünk. Megmutogató neki innen Pestnek nagyobb épületeit, mellyek a' Duna partján állanak, elmondá a' tornyokról mellyik miféle templom. Nem sokára ezután le 's kimene a' kertből vele, hová? — a' Császár feredőbe, hogy ott ha

egy kisség késő volna is már, egyszer'smind ebédeljenek, 's a' mint leszálla ott Sándorházy Ur a' fiakkerről, tüstént meg is rendelé. Az alatt megfutá Dénessel a' feredőket mind, nézték az igen tiszta vizü török meleg feredőt 's elmondogatá Sándorházy Ur, hogy ezen meleg feredőket itt régenten a' Magyarok, még az Árpád véréből eredt Királyaik idejében Felhévviznek hívták, 's rólok Budának is úgy, erre eső nagy részét; valamint az amarra a' Szent Gellért hegye alatt fekvőket Alhévviznek, későbbben pedig ez a' Felhévvíz, Király feredője névre változott, mivel a' mellette lévő 's hozzája tartozott malmok a' Királyéi voltak. Jött a' Török, szólla Sándorházy, a' mint az előtt is emlité Budára 's minthogy nagyon szeret mosódni 's vallása szerint kell is neki, változtatta ujjíttatta a' Király feredőjét, lám most is van török írás egyik ajtó felett, mikor pedig elpusztula innen szerencsésen, akkor eleinte ismét Király feredő nevet váltá, későbbben meg Császárit, mivel attól fogva olyan leve

Magyar ország Királya, a' ki egyszer'smind Császár is.

A' Császár feredőnél, egy külön szobában jól kinyugodta magát az ott jó izün ebédelt pár, mert tapasztalta lesz magán kis olvasóm, hogy fáradtság után tízszerre jobban esik az étel és nyugvás. Ozsonna táj felé, visszajöttében Sándorházy Ur Dénest a' vízivárosban egy esztergároshoz, egy kordoványoshoz, egy nyergeshez, egy posztócsinálóhoz vezette, hogy minekutánna Szegeden már kalapos és timár műhelyt látott, az említettek is lássa. Bé akarának menni egy szappanoshoz is, de Dénes az annak dolgozó helye körül lévő szag miatt különösen kapkodván az órrához és Sándorházy Ur is inkább szeretvén a' jó olaju szappant a' lugozónál, ennek megvizsgálása nélkül tért vissza a' Magyar Királyhoz, ma ugyan sokat látott fijával.

Szobájokban lelé Dénes azon híradást a' lóversenyezésről, mellynek megszerzését Atyja még reggel meghagyá a' pinczésnek, 's figyelemmel olvasgatá.

XXXVII.

DÉNES A' LÓFUTTATÁSNÁL.

'S hát ki van é tűzve a' zászló, Gyuri, így kérdezé Dénes a' legényeket, midőn ez másnap reggel a' szobába bélépett 's ő a' fejét ágyából hét órakor feldugta. Ki van, felele Gyuri, itt a' Duna hídjánál lobog 's mondják, hogy ma lófuttatás lesz. Édes Atyám, szólla Dénes az Atyjához, ki hasonlóképpen még az ágyban volt a' tegnapi sok járás után, de már ébren, künn van a' jel, tegnap azt olvastuk a' híradásban, hogy ha a' magyar színü, u. m. zöld, veres, fejér zászló ki lészen téve, lóversenyezés lesz, úgy-é bár elmegyünk hát oda? menjünk-el kérem. Sándorházy Ur egyet ásítva bicczen-tett igent fejével, 's Dénesnek elég volt, tudta már, hogy bizonyosan meglátja az nap a' hirlelt szép lovakat.

Fel tehát nem sokára ágyából, rendre magára vette köntösét,

Dénes nagyon szerette a' lovat, Szegedi pajtásaival többszer nyargalódzott is a' sí-

kon, 's most alig várta, hogy künn legyenek.

De az idő hamar telvén, egyszer csak azt vevé észre, hogy tíz óra felé már a Rákos mezeje szélén járnak az Üllői úton menve - ki 's itt és a Soroksárin az egymást érő kocsi, a seregenként menő gyaloglók, 's a paripán sebessen kiszáguldók, helyben pedig a pálya gyepen tele vagy negyvenhét lózsí, tele a zártszék mind 's körüskörül a tengernyi nép, mindüszve tizenhat ezer felé. — A pályakört tizenhét vékony és magas oszlop mutatá 's azokon a három színű zászlók lobogának, valamint a pályabíróság hajléka felett 's meg ennek általellenében egy-egy sugár oszlop tetején három-három öszvetüzött zászlócska patyolatját pattogtatá a szél. A pályabíróság hajlékánál egy nagyobb és egy kisebb harang vala felfüggesztve, a kis harang megcsendítése előszer a futtatás idejére emlékeztetett; mikor a nagyobbat meghuzta a pályabíró, a lovasoknak nyergelni kellett, ha pedig a kisebb és nagyobb harang együtt szóllott, akkor rajta lovas, neki kel-

lett mindenkinek a' lovát iramtatni. Volt több rendszabás is, egy ívnyi veres papirosra „*tudni valók*“ cím alatt kinyomtatva.

Dénes igen jó helyen ült Atyja mellett, jól láthatta onnan az Asszonyságok által készített, 150 darab arany értékű billik o-m o t vagy selleget, melly egy zöld posztóval bévont kerek magas oszlop tetején állott, egyik oldalán 3 csákós magyar csikós futtatásának ábrázolásával 's ez alatt ezen irással: *Pálya futások előmozdítására több Magyar Asszonyságok*, másik oldalán pedig Magyar Ország czimere, u. m. jobbról Tátra Fátra Mátra hegyein egy kis koronán a' ket-tős apostoli kereszt, balról pedig, Duna, Tisza, Dráva, Száva vizei 's feljül ezek paisán két angyal a' mint a' magyar koronát tartja. Ez vala azon napra, mellyen Dénes künn volt a' legszebb pálya-díj.

Mind ezekről Dénest előre tudósította az Atyja, mintegy lassan suttogva-el neki mások között ülttében, újjai közt egy nyomtatott napi-rendet tartván, mellyre a' versenyezendő lovak és uraik voltak nyomtatva, valamint

a' lovasok felső könnyű köntésének és sapkájának színe is. — 'S a' hogy' azután azon Urakat mutogató Dénesnek, a' kik ezen új hazai intézetet, a' Pesti lóversenyzést megkezdették; *klan*, *klin*, *klan* szól a' kis harang, majd nem sokára a' kettő együtt 's kevés idő múlva csak elérobban tizenhat lovas Dénes szeme előtt úgy, hogy a' vére is megpesdült belé a' mint őket elnyargalni látta 's kérdezé az Atyját, hogy ez mi dolog? Ezek paraszt gazdák, fiam, felele Sándorházy Ur, úgy látom ma ezek kezdik azon 75 darab koronás tallérért, melly az ő felserkentésekre több Hazafiak adakozásából gyűlt össze, 's a' mint jelentették magokat a' pályabírósnál, mingyárt készen is voltak a' futtatásra 's azért nem kelle másodszori harangozás is, hanem hamar a' kettővel adták értékekre az indulást; lám csak az itt közelebb lévő négy szegeletű második vastag oszloptól mint fél geográfiai mértföldnyire az az 2000 posonyi ülnyre szolgáló Indulótól iramodtak neki, 's annál többet nem is futnak. Még ezeket mondá Sándorházy, a' lovasok

már reá kanyarodtak általellenben is a' pályakörre, üte a' tizenhatnak jól előljárva tartott együtt, de egy lezuhant, a' kiról Dénes is elmondá előre: már bátya, te nem kapod a' 75 tallért, legény legyen a' ki itt futtatásnak ered 's lovat se hozzon minden potomot ide. Helyesen mondd fiam, szólla az Atyja, éppen azért is van ezen versenezés felállítva, hogy a' jutalom nyerhetése, ugyan csak erős tagu 's győző lovak nevelésére minél több méneses és ménesetlen gazdát tüzeljenfel. Míg így szólnak, míg így beszélnek Dénesék, mellettük pedig más szomszédaik, íme az előljárt öt közül hárma már a' háttároszlopon is belől yan, 's ugyan csak neki dőlve neki hajolva jönnek úgy hogy az egyik a' kalapját is elejté — jönnek 's hamar az egyik előre lövi magát közülek lován, elől dobog elől vág 's a' mint a' nyerőpont lineájába nyargal, az egész nézőség egyszerre minden kétségen kívül annak itélé a' 75 koronás tallért. Abban gyönyörködtek sokan, hogy ezek a' magyar legények csak úgy szórén is úgy megülik a' lovat mintha belőle

nőttek volna ki, Dénesnek azonban ezen csak elsiklott a' szeme, mert ő olyan ficzkót eleget látá már Szeged körül 's vagy kétszer maga is kerekedett már úgy fel lóra — hanem ő a' többit sajnállotta a' kik semmit se kaphattak. Szjah, de, mondá neki az Atyja, a' jutalom egy, fijam, az érdem egy, 's csak egyedül az érdemnek kell a' jutalmat kapni mindenkor, és mindenben, nézzd most nyujtja kezébe annak az embernek a' pályabíró. Dénes oda néz 's hallja egyszer'smind az ezen versenezés választottságának jegyzőjét azt kérdeni, hogy az a' nyertes ló hol nevekedett, 's mi neve? hallja Dénes azt a' feleletet is, hogy a' ló neve Siska 's a' ló Szegedi nevelés. Bezzeg ekkor, édes Atyám, édes Atyám, mondá tapogva örömében, az a' ló Szegedi nevelés, Szegedi nevelés, úgy hogy Sándorházy Ur maga is elnevette magát tapasztoló fiján a' mellette ülők pedig mingyárt gondolák, hogy az az eleven fiú bizonyosan Szegedi termés. Már most később meg kelle tudnia még az elébb történt feljegyzésből, mikor a' lovasokat össze írták, hogy Siska

gazdáját Molnár Józsefnek hívják, lovassa pedig Horvát István volt, 's mindég azok felé forogtak szemei. Örülj fijam, örülj, mondá később csendeszen neki az Atyja, de nehogy valaha ilyen földidséged kedvéért igasságtalan légy ítéletedben, midőn a' másutt született jót a' te hazádban eléjöttel összehasonlítod.

Most egy pár ménesbeli ló futott, 's azok után a' billikomért való versenkezés következett. A' billikomért! Eléállá *Cleveland* az izmos tagos szép szürke ménlő; eléjőve *Babieka* egy nem éppen szép tagu gindár metszett sárga, elé a' pej kancza *Tucker* 's még *Nelson* és *Belvoirina* és még más ketű, mind öszve 7. *Cleveland* e' mai előtt volt futtatáskor, melly Junius 10-dikén yala 1828-ban, u. m. ugyan ezen esztendőbeli Május 27-dikén 100 darab aranyat, Május 31-dikén ismét egy 100 darab arany értékű billikomot nyert, mellyet Gróf Károlyi István készítetett; *Babieka* győzedelme Május 27-dikén a' Gróf Festetics László adta, 100 aranyat érő billikom volt, mellyre köröskörül

Zrinyinek Szigeti kirohanása van feketén étetve. 'S Babieka, — némellyikét a' nézők közül talán még nevével is megnyeré képzeletében, a' ki tudá, hogy a' magas lelki Cid öt maurus királyt, mint Spanyol hazájának ellenségeit olyan nevű lován foga-el! *Tucker* a' Simmeringi gyepen Bécs alatt volt híres. Hallotta ezt Dénes, vette észre, hogy körülötte ki Babiekára, ki *Clevelandra*, ki harmadikra fogad, 's mintha neki is kedve eredett volna azon újdonna új tízessét, mellyet a' Kecskeméti elajándékozás után megint kapott, valamellyikre feltenni. Cseng a' harang egyszer, kong a' harang másodszor, viszik a' lovakat a' megint 2000 Posonyi ülnyit kijegyző Indulóhoz, 's meg van a' harmadik jeladás is, jönnek a' pályázók, a' nemesített vérűek, a' neki tanulttak, sebessen sebessen suhognak. Hogy Dénes kitudhassa, mellyik másik, az elsőbbek lovassának sapkája színét jegyzé-meg. *Clevelandé* kék, *Babiekáé* veres, és *Tuckeré* fekete. De csak hamar a' két első közt leve kérdés. Majd *Cleveland* elől, majd *Babieka*; majd együtt

mind a' kettő. Le lecsapja fejét Babiéka 's egyet egyet vet magán hátuljával mint a' nyúl, 's Cleveland maradoz, de Cleveland egyforma erővel küzd, nem változva halad, 's fejével megint elébb van Babiékánál. A' nézők várakozása hág, a' hol a' kék, a' hol a' veres sapka, mindennek ott járnak szemei. Közelít már, közelít már a' két diadalmas a' határ oszlophoz, mellyik leszzen nyertes? Mit? még Tucker is nyomban. Hajh, de Babiéka korbácsot kap már — Cleveland, Cleveland győz, kezdik sikoltani. Szegény Babiéka beteg is volt minapi győzte után, 's el is veszejtse hírét! Megint le a' fejével, megint szökdél és szökdél, de Cleveland egy irányjában marad; össze szorítja azonban erejét Babiéka 's a' nyerő pont lineájába pattan előre — Babiékáé a' hillikom. Az erős Cleveland is ott van, délczegen fú, de a' győztes, — Babiéka.

Csak nézzd fijam szólla Sándorházy Ur, melly szép erős szürke az a' Cleveland, Babiéka mellett, 's ennél a' többi együtt futott lovak között nincsen é sokkal formásabb? De

a' belső-erőnek az a' bizonyos izgatósága, az kerekedik feljül, mint Babiekában 's vész ez néha, csak győzzün. Vetted-é észre, mint-ha érzette volna ez a' két ló, hogy egymást üznie kell, — a' mint a' nemesb lelkü ember nem nyugszik, még koszorúja nincs.

Dehogy maradhatott volna most megint Dénes békével míg azt ismét meg nem tudá, hogy Babiekát Gróf Széchenyi István nevelte Czenken, 's most Gróf Károlyi Györgyé. Hanem kedves lova maradt a' mellett Cleve-land is, — kitudta hogy az Gróf Batthyáni Iván nevelése 's birtokában Gróf Keglevich Lászlónak van.

Az erre következett várakozás alatt Sándorházy Ur körül nézé csendesén a' sokaságot, az itt mozgó életet 's mélyen ürvende belsejében, hogy ezen új intézetet így láthatja. Be szép, mondá magában hasznosra vezető eszközt teremteni a' Honnyban! 'S ha az én kis olvasóm ezen örömét nem értené még most, magyaráztassa-meg magának — vagy szélesebb általlátásu 's tiszta lelkü olvasatója önnként fogja ezekben oktatui 's

belé csepegteti még gyermeki szívébe, hogy a' midőn majd felnő, mindennek kész legyen ő is elésegítésére a' mi csak kifejlődését élelmenetelét tárgyazza Magyar országnak.

Majd azután még a' gyepen két külön fogadás, egy kihívás, egy elegyes futtatás történt, de talán mind ezt, mind azt, hogy Dénes még meddig mulatott Pesten 's miként ment haza Szegedre, miképp adott-elé édes Anyjának mindent; és így, hogy' tartá-meg a' mit hallott a' mit látott, eszében, a' kis olvasónak máskor fogom elbeszélleni.

XXXVIII.

MAGYAR ORSZÁG NEVEZETESSÉGEIBŐL NÉHÁNY.

Károly szüléi Nyitra Vármegyéből télire Posonyba szoktak békültözködni 's nyaralni ki falura inkább csak Május vége felé, mert a' kis szép Theréznek, ki Károlynál 2 esztendővel volt idősebb, némelly asszonyi munkákban való tanítatása így könnyebben folyt. Károlyt a' Tanítója, egy Szabolcs Vármegyeri

derék ifjú ember, még otthon tanította most, 's leczkéjiből a' kis szép Theréz is mindég részesült.

Éppen Május elején végzé velek Magyar ország' földleirását, mert nem az a' felfordult módja volt neki, mint egy némellynek; hogy Európát Portugallián kezdette volna, 's a' tanulás folyamatja alatt minden más országot eltanított volna, csak a' Magyar nem, ez inkább az egész föld kereksege őt részének, azután legfőbbképp Európa tartományainak egy föld-golyóbison való megismertetése 's a' mathematicai földleirás fő rajza után mingyárt a' haza földje leirását vette-elé 's mind untalan azt mondotta Károlynak, hogy hazáját legjobban kell ismernie 's egyéb országok nevezetesebb, vagy silányabb létét ehhez kell neki mérni. Sőt ennél fogva a' Magyar birodalomhoz is legelőször Nyitra Vármegyével fogott, azután ment ennek szomszédaira által, 's később az egészen végig.

Ki kikérdezgeté most Károlyt Májuşi sétálgatásaikon, melyet majd a' 130 ülnyi

szélességű Dunán keresztül a' hídon által a' ligetbe, majd a' Vármegye háza 's Gróf Apponyi könyvtára mellett el, ki a' kapunál a' közel eső szőlők között tevének. Ültek egyszer egy ponkon, az egyik magasb szőlős gyümölcsfás hegy tetején, — jobbra Austriába néztek-bé Haimburgba vetvén szemeket, előttük alatt a' hegyek között a' Duna köszönté mind beljebb és beljebb jöttében a' Magyar földet, balra le Posony várának koromlepte pusztá falai mellett-el Győr felé pillantának-le a' teren, 's egyet fordulva, fel a' Kárpát hegyein 's Nyitra tája vidámkodtatá kivált Károly pillantásait. Gyönyörű ez a' vidéke itt Pososynak.

'S ha így elnézve a' Magyar föld jó darab részét, szólla Károly Tanítója, el tudna nekem mondani az én tanítványom annak nevezetességeiből néhányat, elkezdvén: e' Dunán inneni részen.

Miért ne felele Károly, a' ki mit tanult, azt mindég magával hordja, 's reá kezdett:

A' DUNÁN INNENI KERÜLETBEN:

Ím itt homorodik neki Posonynál a' Kárpát, 's békeríti éjszak felől Magyar országot, tulsó felén már Morva, Szilézia 's Galliczia van, — sőt lekanyarúl Erdélyig. Havasai Liptóban és Szepesben legmagasabbak. Az Eisthali tető a' közép tenger síkjánál, ejnye mennyik csak azok a' számok, pattínta itt egyet Károly ujjáival, tudom már, 8000 egynehány lábnyival magasabb, a' Lomniczi 7942, a' Hundsdorfi 7800 lábnyi. Nevezetesek azon tavak, mellyek a' Kárpátok oldalai között vagynak, mint

A' *Pribilina* tó, egy olyan nevű faluhoz 3 órányira. Hozzá jutni a' rettentő kősziklák miatt bajos. A' nap csak Augustusban tudja felengesztelni jegét. Mélysége mennyi csak?

Mintegy 200 ölnyi, mondá Tanítója. Az úgy nevezett Béla folyó víz, folytatá Károly ezen tóból szakad-ki, melly Hradeknél a' Vággal egyesül.

A' *zöld tó*. Kerülete mintegy 200 öl. Ebből ered a' Vág vize, 's olly nevezetesen,

hogy partjánál néhány száz lépésnyire a' föld alatt vész-el 's csak egyszerre bukkan-fel. .

A' Poprádi halas tó, tele hallal 's azok közt pisztránggal is. Ebből jó ki Poprád vize, melly a' Visztulába siet 's azzal a' Balt tengerbe.

A' Csorbai tó, egy hegycsucsnak kellő közepében.

'S egy más *zöld tó* vagy tengerszem, Késmárk mellett, 's a' *fekete tó* mindenik színéről úgy nevezve. Az e' körül lévő hegytetőről azt beszéllik, hogy annak csupján valaha egy olyan nagy veres rubin vagy karbunkulus volt, melly éjtszaka az egész tájéket és tavat világossá tette volna fényével, de azt egy szélvész lekapta a' tóba, vagy egy kecske pásztor lőtte volna le 's nem feleje, hanem a' vízbe esett. A' hegytetőt ma is karbunkulus toronynak hívják. De ez mese. Annyi igazabb lehet, a' mit írnak, hogy a' Tatra hegyén egy több ezerre becsült veres rubint találtak 's az a' Homonnai Drugetheké lett, de ezen nemzetség kihalván, a' kő Bécsbe a' Cs. Kir. kincstárba ment.

'S ezeken kívül még 8 nagy tó van a' Kárpátokon, monda Károly. Hanem Tanítója azt jegyzé-meg, hogy ez mind jól van ugyan, de a' magas fekvéseket is kellene tudni, mert benne még ez nevezetes. Azokat azonban Károly már elfelejté, mert annyira ügyelt szólla, a' három magasabb hegy csúcsra, hogy azon számok mellett ezeket is megtartani még nem tudta.

A' Poprádi halas tó, monda tehát neki megint Tanítója, 4510 lábnyival fekszik feljebb a' közép tengernél, a' zöld tó 4695, az ütös tó pedig, mellyet nem nevezte az én Károlyom 6121 lábnyi magas helyen van, 's tehát legfennebb.

Most egyebet monda Károly : Itt Posony Vármegyében *Detrekőnél* egy csepegő köves barlang van, mindenféle figurákkal, a' bemenetele könnyű, mert egészen ki van belől is egyengetve. Ehhez hasonló van *Demánván* is Liptóban.

Holicson Nyitra Vármegye szélén Morva felé jó majolika és angol kőporcellán fabrika van, mivel az ott lévő agyagban kevés ho-

mokkal mész és vas rész is egyesül, 's a' formán jól lehet forgatni gyurni, szárasztása-
kor pedig el nem pattog 's a' kemencze tűzé-
ben nagyon nem veresedik-meg. I-só Ferencz
Császár az alapítója, de az angol kőporcel-
lán tökéletesítését II-dik József Császár indí-
totta-meg. Hanem ehhez ide, mivel a' sok
épületek már itt vagynak Selmeczről és Mor-
vából Znaim mellől hoznak agyag és kő-
nemeket. Ember dolgozik ottan 76. A' min-
denféle edényből 1811-ben 200,000 forint
papiros pénz jött-bé. Holics a' Császáré. Van
itt még nevezetes juh tartás és ménés. Nem
messze hozzá Sasvár, karton fabrikával.

A' *Pöstényi* meleg feredő ismét Nyitrá-
ban éppen a' Vág vize partján van 's annak
színénél valami 3 lábnyival magasabb csak,
és ha a' Vág apad, ennek vize is száll, 's
megint azzal együtt nő, mindazonáltal zavar-
hatja eső a' Vágot, a' meleg víz még is tisztán
marad. Kűszvényt, gürcsüt, sebeket meg-
gyógyít. Gróf Erdődy birtok.

Trencsin Vármegyében pedig éppen
Trencsinen van, melly Gróf Illésházy jó-

szág, meleg feredő egy órányira a' Vágtól.
De nevezetesebb e' kettőnél

A' *Ribári* vagy *Szliácsi*. Zólyom Vármegyében, fekszik a' Zólyomi Magyar Kamara földjén. Forrása 6 a' Garan partján, 's mindenik más tulajdonsága. A' kelet-dél felé lévő legnevezetesebb. Mélysége kevésse kisebb 4 lábnyinál, széle hossza 4 lépés. Kávája van 's fa lépcsőken kell belé menni de nagy vigyázattal ereszkedni alább és alább a' vízbe, mert mindég fojtó levegő lebeg felette, mellynek legkisebb beszívása is szédítő, a' sok pedig megülő. Tübbnyire ezen levegő csak a' színe felett van a' víznek, vagy néhány hüvelyknyivel feljebb, 's ekkor nincs mitől tartani, de midőn magasabban hág, feltartott fővel kell benne lenni. Ha 2—3 lábnyira lebeg fenn, jobb máskorra hagyni a' feredést. Ezen változása az időtől függ. Ezekhez néhány száz lépésnyire van egy savanyu forrás, mellyből a' fojtó levegő olly nagy mértékben jó ki, hogy a' melléje vigyázatlanul lépőket a' mint beszívják, mingyárt

megfojtja. Madár repüljön rajta keresztül, kutya, juh menjen oda, vége.

Barsban vagyon a' *Vihnyei* meleg feredő Selmeecz mellett, ugyan ott a' *Szklénói*; Hontban a' *Szántói* 's *Magyarádi* savanyú vagy borvizek. — Úgy, bor mond a' Károly e' kerületben Vág Ujhelyen terem híres.

Zólyomban olyan cement rezes vizek fakadnak az *Urakvölgyében*, melyekben a' vas 3—4 hét alatt rézzé válik, 's abból többféle poharak, edények készülnek.

Liptóban, *Liptó - Ujváratt* vagy Hradeken nagy királyi épületek vagynak puska csők csinálására, melyekhez mingyárt az ott bőven találtató vas fordítatik, mikor a' munka foly. Kralován Zólyomban fegyverfabrika.

Mossóczy Zakariás, ki a' Magyar törvénykönyvet nyomtatásban legelsőbbszer kiadta, Nyitrán volt Püspök. Mellyik esztendőben csak? kérdé Károly. 1584-ben mondá Tanítója.

Pázmán Péter a' hatalmas magyar ékeszöllő ezen kerületben élt mint Érsek és Ország Primása 's Kardinál Esztergomban, va-

íamint Széchényi György, ki 2,200,300 pengő forintot fordíta jövedelmeiből közre.

Molnár Albert a' Soltárok és Biblia egyik magyarra fordítója és szókönyv-író Szenczen, Posen Vármegyében; *Bél Mátyás* Magyar ország hisztóriája 's földje leírása körül jelesen fáradozt tudós, Ocsován Zólyom Vármegyében született. *Balassa Bálint*, *Beniczky Péter*, *Kohári István* régibb magyar költők is e' kerületből valók.

A' kis olvasó miféle ide tartozó helyet tud Nógrádban, a' hol posztó fabrika van?

Zólyom városa körül több puskaapor malom, Vácson siketnémák intézete. Bács-Bodrog Vármegyében a' *Ferencz csatornája*, melly Monostorszegnél a' Dunát köti öszve a' Tiszáival Földvárnál, 's 47 mért-földnyi kerülőt tesz rövidebbé. Kezdték 1793-ban, végezték 1801-ben. Esése a' Dunától a' Tiszáig 27 lábnyi. Jár rajta só, fa, gabona 's egyéb.

Pestet Budát szépen általugrá az én Károlyom mondá itten Tanítója, de semmi, azok nevezetességei tudom, fejében vagynak,

(mit hiszen a' kis olvasó a' maga tulajdon fejről erre nézve?) csak tovább nem bánom röviden, máskor meg a' többbit.

A' DUNÁN TULI KERÜLETBEN.

Folytatá Károly vígan 's bátran, nagyon két nagy nagy tó a' Fertő és Balaton. Amaz Moson és Sopron Vármegyét vágja ketté, kiterjedése nem mindenkor egyforma, némelly esztendőben apad, némellyekben nő, a' mint száraz vagy esős idők járnak. Legnagyobb hosszúsága 5 mértföld, szélessége Balától, hol kénköves ferdő van, általellenbe 2, de Megyes és Ilmicz közt csak 1 mértföld. Mindég hullámzik. Mélysége 9—13 lábnyi. Egy homokdomb van benne száraz, néhány élő-fával Ilmicznek egy irányába. Vízének részei gáliczkő és konyhasó-savany és széksó, azért tavasszal mikor apad, Rákosnál, Megyénél 's Ilmicznél széksó marad hátrapartján, mellyet az emberek ott üszve seprenek 's vagy eladják, vagy marhájikkal nyalatják-fel. A' halak közül van benne: márna, kárász, ponty, csuka, fejrhal 's egyébféle,

hanem husok lágy 's mocsár izü, mert partjain sok a' mocsár, főképp nevezetes a' Hanság nevü körülötte, melly többnyire ingovány, ezek közt a' sok vízi madarak. (Mellyek azok kis olvasó?) 1749-ben a' Hanságon két halász egy vad gyereket fogott, melly 8—10 esztendő lehetett 's egészen mezítelen volt, bőre halpénzes. Vitték Kapuvárra hol a' hajduk gondja alá adatott. Eleinte csak fűvet, szénát, nádat 's főképp halat evett, 's még azután is, midőn kenyérhez és főtt étkekhez szoktatták, amazokat inkább szerette. Az inget, lábra valót későre szoktameg, 's mihelyt megengedték neki, egyszeribe ngrott a' Kapuvári vár-árkába 's uszkált 's víz alá bukott mint a' récze, fél esztendeig élt már ott, de beszélteni még se tanult meg. Azonban ekkor a' hajdúk nagyon kezdetek még is benne bízni, hogy lesz már esze, nálak marad, 's alig hagyák egyszer magára, elszökött — nyilván a' Rábába, többé senki se is látta. — A' Hanságon terem igen bőven az úgy nevezett kónyi gyökér is Kóny falu határában lévő tó partján, melly-

ből a' ki harap, halált harap. Mérges bürök ez, 's fa nagyságra nő-fel.

A' *Balaton*, Szala, Veszprim és Somogy Vármegye szélein és között. Hossza az újabb mérés szerint 10 német mértföld, legnagyobb szélessége $\frac{3}{4}$ mértföld Foknál, Tihanynál pedig, melly sziget benne 's ezen egy egész falu, csak 800 ölnyi. Régenten nagyobb volt, de újabb lecsapolása kisebbé tette, hanem ez által a' körülbelől lévő birtokok sok rétet, szántóföldet nyertek. Mélysége több helyen 6 ölnyi.

Belé foly a' Szala vize, belé a' partjai körül fakadó 9 forrás, és még 31 nagyobb 's kisebb patak, kifoly belőle a' Sió, Simon-tornyának a' Dunába. Ez is mindég habzik hullámozik. Van benne a' maga fenekén is néhány forrás. Vize tiszta, bozótjai között is. Hala igen sok 's azok közül a' fogas kiteszű, ezt egyedül a' Balatonban lehet kapni. Ennek szép fehér husa igen jó ízű, — én is nagyon szeretem, mondá mosolyogva Károly. Nevezetes benne még egy kicsiny keskeny fehér hal is, mellynek neve kard, ez

akkora mint a' héring 's mint az éppen olly temérdek csoportba tolyong néha néha egyik helyről a' másikra, úgy hogy a' víz színét elborítja, leginkább pedig Novemberben Tihanynál.

A' halászatok többnyire télen folynak, mikor a' Balaton befagy 's rajta lyukakat vágnak. — Foknál a' legtisztább szép vasport kapni, mellyben nagyító üvegen által gránát, rubin, amethyst, topáz drága kőmiét vagy részecskéit lehet észre venni. Porozónak igen jó. Partjain leginkább Tihanynál a' sok úgy nevezett kecske köröm, melly kővé vált csiga. De partján még Füred, 's mikor ezt mondá Károly, felugrott örömeiben, mert a' Füredi savanyú víznél 's is volt már Szüléjivel, 's őt folyt mulatságára jó ízün emlékezett, — a' partján van folytatá Keszthely is, hol Gróf Festetics György gazdasági iskolát állíta, a' mi most is folyvást tart, 's Élete vége felé 1817-ben és később néhány Magyar Író tiszteletére kertjében egész ásszel fákat ültetett.

Most felkele Károly Tanítója is gyönyörű ülőhelyekről 's haza felé jöttükben beszéllé még Károly, hogy *Bábolnán* Komárom Vármegyében királyi ménes van, *Borostyádkőn* Vasban, melly Gróf Batthyáni jószág, büdűskő bánya, 's ott, mikor jól utánna láttak 200 mázsát is kaptak hónaponta; *Tarcsán* ismét Vasban savanyú víz.

Bor a' Tarcsai és Füredi savanyú vízhez mondá tovább Somlyón, Sopronyban, Ruston, a' Badacsonon terem jó. Szegszárdon, Budán veres van.

Uj Szigeten Sárvár mellett, akkor Gróf Nádasdi Tamás jószágán nyomtattatta ki Erdősi vagy Sylvester János 1539-ben magyar grammatikáját, valamint az új testamentomot az ő fordítása szerint magyarul 1541-ben. — *Szigetvárnál* Somogyban ment bátran dicső halála eleibe Gróf Zrínyi Miklós. — *Nagy Vásáryban* most Gróf Zichy jószágon fekszik eltemetve Kinizsi Pál, melyet Mátyás Király alatt ő bírt. — Pesti Gábor, ki hasonlóképpen az új testamentomot fordította magyarra, melly 1536-ban jött ki Bécsben,

és Ezópus meséjit 's szótárt is írt, Székes-
Fejérváratt volt Kanonok. — Ányos Pál,
magyar elégiás költő Esztergáratt született
Veszprím mellett, — osztán a' híres muzsi-
kus Bihari János is túl a' Dunai volt.

Ennyi elég most, szólla Károly Tanít-
ója itt, elmosolyodva Bihari említésén, a'
többbit máskor folytassuk. Jövének, jövének
vissza 's már a' várasban. Felpillant Károly,
házoknál az első emelet ablakaiba 's kis né-
nikéjét látja-meg a' kis szép Therézt, a' ki
már leste őtet, 's onnan most reá lefenye-
getett. Fiú, hol jársz te olyan sokáig szól-
lítja-meg neki futva a' mint bélépett, már
rég vége az ozsonnának, hanem én eltettem
számodra részedet. Köszönöm néném asszony-
kának mondá Károly tréfásan, csak ide vele —
's leüle egy kisség fáradtan, 's fogta, szol-
gáltatni kezdé magát Therézkével. Hm, mon-
dá azután, ugyan jártam én ma szép kilátásu
helyen, 's mennyit mondtam - el Magyar or-
szág földleirásából! bezzeg nem tudja majd,
bezzeg nem tudja majd Theréz úgy mint én,

ha Tanítónk újra ismételi; — hanem ezt
Theréz Károlykának nem hívé.

XXXIX.

F E L O S Z T Á S.

Most még a' felosztást kis olvasóm, az
összeadás, kivonás, sokszorozás után.

Ha négy testvérnek 64 szem cseresznyét
ad az anyjok 's ezek egyenlően akarják ma-
gok között felosztani, hány szem jut egynek?

Nem sok jut egyre úgy-é bár, könnyen
felhabszolhatja.

Hát 30 krajczárt az a' négy testvér, hogy
oszt-fel?

Mellyik az *osztó* szám, mellyik az *osz-
tandó*, és mellyik a' *rész*?

Ha neked ingnek vagy átaljában feje-
réműnek való gyolcsot vesz édes anyád, 's
az egy vég gyolcsban, mellyet vett 54 réfnyi
van, 's azt egyetemben 117 forinton fizette,
hány forintba került réfe?

Ugy, igaz, hány garasból áll csak egy
magyar forint? egy német, egy vonás forint?

Nem felejtettük-é már el? Hány forint, és hány krajczár van egy körmücsi aranyban, hány egy császáriban? hány tizes, hány huszas van egy koronás tallérban? — Magyar országon már csaknem mindenütt megszűnt a' régi magyar forinttal való élés, közönségesen egy német vagy rhénes forint helyett csak röviden így mondjuk egy forint, de a' Székelyek Erdélyben még említik vásáraikban a' magyar forintot, vagy ha húsz garast számolálnak, melléje teszik a' forintnak ezt: egy német forint.

Hány német forintot tesz 15 magyar?

Három ember 7568 forinton osztozván, mennyit kapott mindenik?

Egy szőlőben termett 162 akó bor, került azon szőlő műveltetése 324 forintba, mennyiben van már most minden akó.

De megálljunk még, mellesleg legyen kérde, hány icze van egy posonyi akóban? mennyi egy cseber, egy antal? egy veder vagy egy kupa, egy kanta? egy messzely?

Hogy osztok-fel 899 forintot 59 krajczárt 32 ember között?

LX.

JANI ÉS BIRI KERTÉSZKEDNEK.

Esztendő mulya, a' kis olvasó előtt már isméretes Jani és Biri megint kertjekben valónak, kikelettel, de most édes Anyjok is velek, Báró Széplakyné, Erdélybén. Egy darab ideig a' dél felé felmelegedett Májusi levegőn, a' kert megtisztított útjain 's lugosai között sétálgattak. Ujjult zöldjekben díszeskedtek a' fák, a' kertből látszó vetések kellemetes színe, az egész környék neki vidámodott tekintete, a' kis pacsirtának a' levegőben csicszerikélése örömet gerjeszte benne. 'S még micsoda más madár vonta magára leginkább Jani figyelmét? A' fülemile. Sűrű bokros fák közül hangzott - ki ennek ígésző éneke, mintha ürvendett volna valaminek, mintha panaszkodt volna valamit? Édes Anyám, — Anyám édes, kéré sugva hirtelen Jani, az Anyját, midőn hozzája közelítették, lassan lassan, hogy el ne üzzük az én kedves fülemilémet, 's Biri te, fenyegete tilalmazva ujjjaival, ne hogy arra fuss. Valósággal mind

a' hárman elhallgatának 's Jani, csakhogy még kevesebbé vegye őket észre madara, a' bokor megé fészkelé magát. Azonban a' fülemile valahogy tovább illana 's látták a' mint repüle, a' kis színetlen külsőjü madár, lárma nélkül csendesen. Lám gyermekeim, nézzétek monda az okos Báró Széplakyné, melly figyelmet nem gerjesztő tetszékében vagyon az a' gyönyörű hang. A' tengelicz melly szép színű! 's csak czivog; a' páva melly büszke tollu! 's visítása fáj; a' kis viola elrejtezik 's illatja millyen jó; a' tulipán messzéről fitogtatja színzett leveleit, 's közel melly kelletlen! Be ritka a' szép külső 's igaz belső érdem együtt, vigyázatok, hogy ti a' kívül lévő tiszta csinos öltözettel, szívbeli jóságot 's nyájassággal lelki érdemet küssetek egybe. Tovább sőtáltkban Janinak 's Birinek is a' fülemiléről eléhozott kérdéseire, Anyjok ezeket monda: A' fülemile gyermekeim, ősz felé elmegyén tőlünk ugy tartják Ásiába melegebb éghajlat alá, Aprilis végével visszatér, 's a' híme két héttel is elébb, Fészkek alacson

helyeken, bokrok között, napkeletnek. A' nöstény négyet-ötöt tojik, 's míg ezeket kikölti, az alatt párja legszebben 's legtöbbit énekel, talán mintegy mulattatására. Ha kicsinyeik kibúnak a' tojásból, néhány hétig elhallgat az éneklő, mert azokat táplálják hangya tojással, pókkal, mivel ez az eledelük. Némellyike nappal, másika éjjel énekel inkább, 's gyakran kettő-kettő versenyt zengedez.

Oh, ha nekem volna egy, be szeretném mondá Jani, magam etetném mindenkor 's czifra kaliczkában tartanám.

Hadd-el fijam, szólla Báró Széplakyné, annyira szereti ez a' madár a' szabadságot, mint minden szebb tulajdonu állat, leginkább pedig az ember, hogy annak elvesztésén a' fülemile néha fogságában megmakacsodik, vagy szomorúságba esik, 's addig koplal míg vége. 'S kaliczka szép, étele kész, de csak fogság az neki. Én ugyan inkább szeretem őket a' szabadban hallgatni, hadd is legyenek így, a' mint nekik tetszik lenni. Gyönyörködtessek úgy az embert. Hollandiá-

ban úgy olvasám egyszer, 100 forint büntetés alatt van megtiltva a' fülemile fészek elpusztítása, 's a' végett, bogy ha valaki csak ugyan akar tartani oda haza szobájában, különösen egy az ő megfogásokra felszabadított embertől lehet egyedül neki venni. Kaliczkáját, a' ki nálunk is benne tartja, befedi, mivel homályban szeretnek lenni 's énekek nem fitogtatás, hanem úgy látszik, csupán önnmagoknak abban való gyönyörködése.

'S e' beszéd alatt a' Báróné a' veteményes ágyakhoz érkezék gyermekeivel, a' hol kertésze ásatott és veteményezett. A' kertész inasok közül egyik máshová lévén küldve, ott állá annak ásója a' földbe szurva 's Jani csak neki kapott, ásni akart, hanem nehéz vala az ásó a' legénykének. De az a' gondolatja jött, hogy ő is kertészkedni fog 's egy darab föld kizakasztásáért kérte édes Anyját, a' mire Biri is, kezét üszve verve azt mondogató kérengelve, az bizony jó lesz édes Anyám, szakasztasson-ki nekünk veteményes ágnak való helyet, de Janinak is külön,

nekem is külön, én az enyimet béültetem szép virágokkal, 's megmutatom hogy jobb lesz az én kertem mint Janié, 's erre meg ez hirtelenébe azt kiáltá, hohó, leány, csak virágoskodjál te, én dinnye magot vetek belé 's majd mikor a' szép görög dinnyének meglátja valaki piros belét, tudom, velem tartana inkább, mint tuba rósája szaglásával.

Anyjok kénytelen vala elmosolyodni Jani szeszélyeskedésén, 's próbára akarván tenni a' két vetekedő gyereket, hogy ugyan mire mennek, a' kertésszel mindeniknek egy egy kis szegletet jegyeztete-ki. De hol az ásó, hol a' gereblye és kis kapa is, az új kertész inas az új kertész leány számára? még előbb csináltatni kelle kisebbet nekik, mert különben, a' mint megkapá a' dinnye kívánsága Janit, mingyárt ásta volna neki a' földet 's talán egy hétre már meg is érleltette volna.

Másnap délutánra mindennel készen lett a' falubeli kovács 's olyan kéz ügyébe valón üttötte a' vas szereket egy faragó ember nyelbe is, hogy szintúgy jó izü volt a' könnyü csinos ásót kapát 's gereblyét forgatni. Munká-

nek tehát Jani és Biri, 's Anyjok oda viteté magának az egyik kerti padot, arra ült, kötügetett 's úgy nézte kertészkedő fiját és leányát.

Jani koránt se volt valami nápicz urfi, kit a' nagy uri puha nevelés csak olyan bicakló lépésüvé tett volna, sőt inkább piros posgás orcáján csupa egészség, szemeiben tűz látszott 's kis karjaiban már erő fejlődött - ki, 's most ugyan csak derekasan forgatta-fel a' földet ásójával. Azonban még is vagy háromszor is rákezdedt ezt mondani: ejnye be nehéz! legény! ugyan bajos! hanem ez csak csintalankodás volt, 's egy kisség tréfából Birit szeldelé vele, a' ki az igaz nem igen jól tudta a' földnek vetni ásóját, mert ereje és szokatlansága is e' munkához csak gyengécskén engedé. Oda oda néz Jani, 's látván hogy' kínlódik, gyere leány, monda neki, majd segíték én neked, és valójában Biri kertjében is ásott. Ez alatt a' Bároné inte a' kertésznek 's a' vele künn volt inasnak, 's most ezek is hozzá fogván, a' két kis veteményes ágy hamar fel lett ásva

is gereblyézve is, a' midőn most igazán a' veteményezés következett. Jani bétévé a' földbe dinnye magvait, de hogy még inkább annak rendje szerint folyjon a' munka, elévevé kapáját gödröket csinála 's azokba rakogatott, czukor borsó, hónapos retek magot; Biri pedig apró szekfüvet, két bokor rózsafát, salátát és káposzta palántot ültetett, a' kertész segítségével. Annyira elpepecselt a' két gyerek e' kerti munkával, hogy már a' nap is nyugvóban leve 's a' kis veszőkkel való körül fonást, vagy azoknak mind Jani, mind Biri veteményes ágya körül való letűzdelését a' mint akarták, Anyjok más napra halasztatta velek. Jani mintha csak úgy huzta volna az egyik lábát bé a' szoba ajtaján, de még sem akará mondani, hogy a' szokatlan munka hamar kifárasztotta volna, sőt inkább mikor lefekünni ment szobájába ezt mondá az Anyjával maradó Birinek, no 's Kis-asszony, leszen holnap reggel is még alvás, tudom hogy a' mai ásás miatt elaluszod a' reggelizés idejét.

Azonban Janin ez, most az egyszer magán történék-még. Felvetette ugyan szemét szokott felkelése idejekor, de szeszeregve fordult megint egyet jó meleg ágyában 's két karja és czomhja olly nehéz volt, hogy csak huzódott belé, 's az álom megint hamar elnyomta. Kopp, kopp, kopp, hallik egyszer az ajtón kívülről 's nem mingyárt ugyan, hanem néhányszori több kopogtatásra végre felébred Jani. 'S ki szavát hallja künn? Biriét. Fel fel az ágyból, álmos herczeg, mondogató vékony hangján, reggelid már meg is hül, én enyímet rég elköltöttem, az ebédlőben vagyunk, — 's ezzel Biri elfutott az ajtó-tól. Ejnye, leánya! morinogá Jani, törölvén szemeit, te engem szépen reá szedél. Fel hamar az ágyból most, 's egyszeribe talpán, egyszeribe küntüségben, mert hamar fel tudott ültözni, ebben is gyakorlott volt. Nem sokára az ebédlőben terne, hol Biri nagyon enyelgve fogadá, de a' mint ott megpillantotta édes Anyját, mingyárt eszébe juta, hogy Birit bizonyosan az verte-fel elébb, a' mi úgy is volt. Édes Anyám, mondá annak keze

megcsókolásakor, valakinek felköltése nélkül Biri még most is alunnék úgy-é bár? 's erre ő is Anyja is mosolyga.

A' tanulások végeztével, délest kert, megint kert. 'S mikor most a' kertész segítő embereihez közelíte Jani, sokkal szívesebben köszönt nekik mint máskor, mintha egy résznyiben pajtássokká lett volna, vagy jobban megtudá őket becsülni, mert érzé mi a' munka fáradtsága, azok pedig mindég dolgoznak 's azért hogy ő jó izüt ehessék az asztalnál az általok mívelt veteményekből. Anyja észre vevé ezen érzését Janinak 's nagyon megdicséré 's Birinek is mondá, hogy a' szegény dolgozó embert is mindenkor úgy nézzék, mint felebarátjokat és megbecsüljék.

A' kis kertész-pár vígan folytatá dolgát, még mindenik vetett ültetett valamit földecskéjébe, úgy hogy szinte nagyon is megtömék. Mit vethettek mit ültethettek Május elején, kis olvasóm találná-ki, ha tudja, mit mikor kell tavaszon kezdve egész ős kezdetéig kertben 's mezőn vetni ültetni, 's én osztán a' helyett meg azt mondanám-meg, hogy mit

csináltak fáradságok gyümölcseivel? Janinak valóban 3 szép görög és 2 szép sárga dinnyéje termett, ezzel ő a' kertben ozsonnát ülte, meghíván reá édes Anyját és Birit, sőt még a' szomszéd faluban lakó Fejérdy nevű Uraság fiját is Gyurit, a' ki neki barátoskája volt. A' borsót, káposztát, kalarábit pedig megfőzeté a' kis kertész-pár annak idejében azok mellé jó darab husokat és tészta néműt is készítetvén, 's ugyan kinek adák? Vacsorául téteték-fel a' kertész' segítő embe-
reinek 's arra a' faluból is, mellyet egészen Báró Széplakyék bírtak három öreg embert, és két szegény öreg asszonyt hívtak az udvarba, kiknek a' Bároné jó ízű bort is annyit adata, a' mennyi kellett és illett.

XLI.

KÁROLY FOLYTATJA MAGYAR ORSZÁGRÓL BESZÉDÉT.

Minekelőtte ehhez kezdenének igen szeretném, ha elmondaná a' kis olvasó, hogy a' Dunán inneni 's túli kerülethez külön kü-

lön melly Vármegyék tartoznak, mellyeknek nevezetességei közül néhányat Károly a' Posonyi szőlőskertek közt már elmondott.

Károlyal egy hét mulva a' Nagy-Szombati úton szekerezett-ki Tanítója, 's a' kocsiiban egész kényekre ültükben folytaták, menet és jövet előszer

A' TISZÁN INNENI KERÜLETET.

Rosnyóról mondá Károly, Gümürben, vagy 50 esztendő oltá nagy kereskedés terjedt-el a' mézzel, 50—60 kereskedő is megyen onnan Szeptemberbe Tiszán túlra, a' Bánátba, Erdélybe, 's ősveszedik a' mézet hordónként 's készül ott osztán a' jó viasz gyertya. Általjában ezen hegyes, felsőbb Vármegyékben több kézi mesterség, több kereskedés foly, mint a' Dunán és Tiszántúli helyeken, talán azért mert ezeknek itt kevesebb jó termő földjek van, vagy néhol éppen nincs 's a' magok eltartására nézve, mesterséghez és ide 's tova hozó vivő kereskedéshez inkább kell nyulniok. A' hol a' föld jó buzát terem, ott hamar felleli művelője élel-

mét 's egyébbre nem gondol, hanem ha egy előbbre látó ész tenné figyelmetessé, 's termékének könnyü eladása ingerlené. A' szükség szorgalmat fejt az emberből, a' bőség restté teszi. Helyes, mondá erre Károly Tanítója.

Ismét Gümör Vármegyében folytatá Károly, igen jó válogatott gyümölcs fák nevelése van divatban. 1796-ban szerzé ugymint a' *Jolsvai* iskola Igazgatója egy gyümölcsfa tenyésztő egyesületet üszve, 's 12-dik esztendőre azután már 67 tagja volt, a' kik azon a' földön, a' hol elébb semmi gyümölcs sem termett, 53 féle nemesebb almát, 53 féle körtvélyt, 15 féle szilvát, 12 féle cseresznyét mutathattak-elé. Terem azolta ott olyan nagy szemű cseresznye is, mellyből 17 egy fontot nyom. A' Balog vize menttében pedig vagy tíz falu határán a' mesgyék kő helyett gyümölcs fákkal vannak kijegyezve, 's mivel ez a' lakosok megegyezéséből történék, egyik a' másiknak fáját nem bántja, a' minél fogva szabadon is egész gyümölcsöző kertje van minden földbirtokosnak gabonája

•

mellett. — Bezzeg, szólla Károly Tanítója, ha az Alföld is így cselekednék fátlan terein! Pedig millyen jól esnék a' pusztán a' rónákon az árnyék a' gyümölcs! Tovább csak édes Károlyom. Gümörben van, mondá ez, a' híres *Agteleki* barlang, mellynek tulajdon neve Baradla, azon keresztül egy patak megyen belsejében, a' sok csepegő kő benne többféle figurákat formált, 's Tornában fakad napvilágra, olly sok mészhéscskéket hömpölygetvén, hogy a' benne lévő rákok azok által mintegy kőhéjjal huzódnak-bé. *Murány vára*, Szécsi Máriát és Gróf Wesselényi Ferenczet hozza ingerlő emlékezetbe; kikről Gyöngyösi István, Gümörnek 1600-nak végén Al-Ispánja hisztóriai versezetet készített. Legtöbb vasbánya és hámor Magyar országon Gümör Vármegyében van.

A' Szepességen esztendőnként 6 milliónyi réf gyölcs is készül, mert földje nagyon megtermi a' lent. Ennek egykori rengetegeit II. Geiza Király 1142-ben a' Német földekről behívott Szász eredetű német lakosokkal népesítette-meg elsőbbszer, hogy a' Kárpá-

tok között bányászkodjanak, mert azok inkább békességben maradt hazájokban, hol a' mesterségek már az előtt több századdal lassanként vagy Olasz országból által jövéen, vagy ott kerekedve támadozának, jobban értettek olyan munkához, mint az Ásiából itt a' művészibb Európában még csak 3 század oltá lévő Magyar, ki a' vitézségen és dúláson kívül akkor inkább csak az élet legmindennapibb szükségeit kielégítő mesterségekhez tudott. Másod ízben IV-dik Béla hívott-hé e' tájra Németeket 1240-ben, mert pusztává tevé a' Tatár a' Magyar' hazáját, 's lakos és művelő kelle belé.

Bár jobban a' Magyarok közé elegyítette volna a' bölcs Geiza a' Németeket, mert Bélának ugy kelle őket elfogadni a' mint jönni űk akartak ejté közbe Károly Tanítója, hogy a' mesterség üzése hamarabb vérébe cseppent volna így lassanként a' Magyaroknak, 's ne maradtak volna csak így külön szakasztva, mert hogy eltudta volna hamar fogadni bizonyítják Erdélyben a' Székelyek, kik közül később a' szükség éppen úgy készíte,

gyapott szövőket, kalánosokat, mint a' hogy a' Magyar felföld hegyei között a' sok posztó csináló, fazekas, timár, papiros készítő, egészen a' drótos Tótig van.

Ugy igaz, szólla Károly, a' Szepességen a' *Jarabinaí* Tótok olyan híres drótosok, a' kik lábas, fazék foldozás végett Tolnát Baranyát bėjárlák. És osztán a' tájatt a' híres Uj Lublóí savanyú víz, mellyet szélllyel is hordoznak valamint a' Bártfait Sárosból, a' hol érczes víz 72 helyen van. Már Sáros Vármegyében van Sóvár, a' hol egy 81 ölnyi mélységű bánya kútból minden 24 órában lovakkal, ökör bőrben 1600 akó sós vizet huznak-fel, 's abból a' sót kifőzik, úgy hogy esztendőnként onnan vagy 101,000 mázsa só kerül-elé. Sóvár az Udvari Magyar Királyi Kamaráé. Hat órányira ahhoz a' Peklini Urodalomban, melly ismét a' Kamara' birtoka, találtatik a' Veres vágás nevű hegyen a' világon a' legeslegszebb opál.

Visnyón, Borsodban fekete palakő van, melly lapos szeletekre hasadozván, igen jó

cserép és zsendely helyett házakat fedni. Eladása mázsa számszámra megyen, 's egy négy szegű ülre mintegy két mázsa kell. *Egerben* különösen palakő házfedők laknak, 's azok az egész országban szélytt járnak. — A' *Tapolcsáni* és a' *Diós Győri* vas, Magyar országon minden egyéb vasak között a' legjobb aczélnak. De Egret említvén, — annak várát Ruszkai Dobó István 2000 embernyi seregecskéjével 150,000 vagy még több Török ellen olly vitézül védelmezte 1551-ben, hogy a' Török szégyenkedve volt kénytelen visszavonulni. — Azonban 1599-ben megvette 's 1687-ig birta. Most is meg van benne a' régi török mecset épülete suta tornyával. Az Egri vörös bor híres; a' *Döbrei* dohány Hevesben hasonlóképpen. *Parádon* itt büdösköves savanyú víz van, 's nem messze ehhez timsó főzés. — Tornában nevezetes a' Szilicze nevű falu határán lévő jeges barlang, melly egy kis domború hegynek oldalában van. Ez a' hegy-oldal feljülről le 8 ölnyi mély, 8 ölnyi széles. A' barlang szájához menetel tehát

azzal általellenben van, csendes lankás völgyen jutni oda 's az a' rendes, hogy ha a' legrekkenőbb nyári napon megyen az ember nyílásához, minél lejebb tér, annál hidegebb levegő veszi körül; egészen alatt pedig kivált ha tovább mulat ott, vagy meleg téli ruhát is vitt legyen le magával, hogy azt felülthesse, vagy ugyan dolgozzék kezével lábával, vére felmelegítésén, mert a' kőszikla üregéből, a' mint a' víz ember deréknyi vastagságún lefolyna, úgy van megfagyva; Karácson és Vízkereszt tájatt pedig, mikor a' legdidergőbb hideg van, ebben a' víz mind felolvadt 's telelni, mintegy meleg akolba nyulak, rókák, denevérek, baglyok, hasitékaiba búnak, 's egész sereg szűnyog légy dongja nekik bátran ott musikáját.

Jászón, Abaújban, fejrrel csíkosvilágos kék márványt ásnak.

És Zemplin, melly nevezetes a' benne fekvő Hegyaljáról, hol 5 négy szegü mértföldön a' Bodrog és Tisza közt Tarczal,

Máda, Tály a' világszerte híres becses kapós 's mind Magyar mívelte asszú szőlő bort termi, a' minek neve közönségesen Tokajról terjedett-el, mivel ezen a' tájon az a' legelékkelőbb hely, 's földje hasonlóképpen jól megvallja a' bort, ha bár nem a' legelső nemeit is. A' Hegyaljához még több nevezetesebb boros hely számláltatik, mint Liszka, Tolcsva, Patak, Sátor-alja-Ujhely 's a' t. hiszen olly hosszan tart ez a' boldog hegység, hogy ha nem a' legbővebben kapja is meg a' termés, még is egy egy esztendőre lehet, Szirmay Antal szerint 240,000 akót számlálni. Ezen borok a' Miskolczi pinczékben legjobban elállanak; úgy igaz — Miskolczról szállván — ott szilva 's cseresnye fából igen vékony csinos pipaszárak készülnek. — *Szerednyén* Ungvárban nem különben híres asztali bor terem. — A' *Munkács*i vár Beregben igen emlékezetes, magának külön egész hosszú históriája van.

Ezen kerületben született Tinódi Sebestyén, Szikszón; Gyöngyösi István, 1620-ban;

Báró Orczi Lőrincz 1718-ban ; Gróf Gvadányi József Rudabányán Borsodban 1725-ben ; Ver-segi Ferencz Szolnokon 1757-ben ; Dayka Gábor 1768-ban ; mind a' hat magyar költő. Ebből való volt Engel , Wallaszky és Schwart-ner is. Mit 'írtak ezek ? a' kis olvasó kérdezze-meg Tanítóját. Károlyka tudta.

A' TISZÁN TULI KERÜLETBEN.

Folytatá Károly *Róna-széken* Mára-marosban Sziget mezővároshoz 3 órányira a' tengernyi kőso, mert az egész hegynek bel-seje és földnek alsaja csupa só, 's annyit vágtak már onnan ki, emlékezetet feljül ha-ladó idő olta, hogy szintűgy olyan nagy üregű magas széles boltozatok formálódtak , mint a' Posonyi Sz. Mihály templomának belseje. Egy ilyen üregbe a' munkások most sóba vágott lépcsőkön járnak - le, 's a' sok mécs, melly mellett dolgoznak, úgy csillog köröskörül, mint valamelly téli éjtszaka a' legcsillagosabb ég. Esztendőnként 500,000 mázsát is ásnak - ki innen ; *Szlatinán* 1805-

ben 900,000 mázsát ástak, *Sugatagon* kikerül 300,000, vagy több 's kevesebb, a' mint arra szükség van. Hozza osztán e' sőt a' Király számára való eladás végett szélytt az országban a' Tisza, melly Máramarosban ered. *Kobolya Polyánán* ugyan itt, a' sok vas; porcellánhoz alkalmas mész föld; a' sóbányák hegyeinek erdeiben sok vad bival, hogy bőruk a' só felhuzására az aknákból, mingyárt közel kapható legyen. Van e' Vármegyében gyémánt is, de csak az aljasa, elkopik reszelődik. Máramaros csupa hegyvölgy, és körüskörül, ki 's bé csak két szoros útja, Husz-nak és Kapnik - bányának. Savanyú vize több helyen, legnevezetesebb a' *Suliguli*. Lakosai többnyire Oroszok. Tutaly is sok jó-le fenyveseiből.

Ugocsa Vármegye Tornánál, melly legkisebb minden Magyar országi Vármegyék között, csak kevéssel nagyobb kiterjedésű. A' Tisza már itt nem rohan úgy, mint forrása hegyeinek lejtős völgyeiben: hanem inkább teren menvén halkabban folydogál. Itt már

megint terem bor. Rákja a' Batári folyóban egy egy lábnyi hosszúságu van.

Be szeretné mondá Károly itt közbe, ollyannak kicsípni az ollajából husát, 's a' földleirási nevek száraz elmondása után, ugy tartom a' kis olvasó se bánna, ha vacsorára ollyan Batári rákot kapna. Erdeiből Ugocsának olly vastag dereku bikkje és tölgye kerül-ki, hogy egyből egyből egész csónakot vagy a' mint ott mondják dombászt lehet faragni, 's azok között medve, hiúz, szarvas, őz, császár és fogoly madár.

Szatmárban *Nagy - Bánya*, régi pénzverő hely, mint Kürmücz és Szomolnok ejté ide ezt meghökkenve Károly, érezvén, hogy még a' hegytetőn kell vala említenie a' bányavárosokat. Nagy - Bányára is mondá hozott II-dik Geiza 1142-ben Szász bányamívelőket, de ma jobbára Magyar az itteni lakos, és arany 's ezüst bánya mívelő. Egykorban Szilágyi Ersébeté, Mátyás Király anyjái volt a' vára, mellynek most csak a' pora. Cserép edény készül itt sok; 's azon kívül

Mogyoróson, Szinnyér váralján; hol bor is jó terem. Üveg csürök 's papiros malmok is nevezetesekek vannak Szatmárban. A' *Fejér Gyarmati* dohány benne kelendő. Szilvája egész nádméz ízű jó édes, cseresnye fája erdő számra, be szeretnék egy olyanba belé futni, kivált most nem sokára, csatlá megint beszédéhez kívánságát Károly. Terem Szatmárban harmatkása is. Rendes benne a' *Csehi tó*, feneke felé a' vize hideg, a' színe forró. — Az *Ecsedi* láp olly nagy földet borít-el, mellyen elébb 9 falu feküdt; apasztják.

Szabolcs Vármegye bőven terem jó gabonát, híres görög dinnyét. Hala temérdek a' Tiszában. Salétrom az egész hazában nincs olly bőven mint itt. Egy részét Nyírségnek hívják a' felette gyapor nyírfáról, melly ott erdőket formál; de e' tájatt nem olly termékeny, mert a' hol nyírfa van, ott szikár a' föld.

Biharban, Debreczen és Nagy-Várad között nagy széksavas tó, mellyekből, Kis Pércs, Hosszú Pályi, Derecske 's a' t. körül

széksót szednek. Elegyítetvén az fagyúval, abból készül a' híres Debreczeni fehér szappan. Fa itt sincs, mint általában a' Tisza jobb és bal partján fekvő Vármegyékben, kivévén azon részeket, mellyek fel a' Kárpát vagy Erdély kezdődő hegyei felé dőlnek, mivel másutt ez a' táj a' Tokaji hegy csucsnál kezdve egyenesen le az egymással találkozó Tisza és Duna felé Péterváradig mind csupa térség, 's jobbra és balra onnan Pestig és Temesváron alólig, közbe véve a' Hajdu városokat, a' nagy és kis Kunságot és Jászságot azon egy elterülő sík föld, fát pedig inkább csak halmos hegyes bérczes táj nevel. 'S a' hol tehát fa nincs, ott szalmával nád-dal tűzekkel tüzelnek. Mi az a' tűzek? kis olvasó? Biharban a' *Szalontai* sertés külön faj, a' körül éppen dombok között nagy erdő is lévén, abban olly nagy makkolás történik, mint Szatmárban a' Gombáson, hol makk idején 30,000 sertésnél is több csemceg és hízik. Biharban úgy, mint a' több térmezejü jó füvü e' táji Vármegyékben a'

sok gulya , a' magas nagy szarvu űkrök , mellyek pénzért Bécs alá mennek. — *Nagy-Várad* mellett a' Félix bányai meleg ferdő , és a' tájatt márvány kő. — *Debreczenben* négy híres országos vásár. — Funácza nevü falu határában , több üregü barlang , mellynek boltjai köveiről mindég szivárog 's cseppegdel - le víz és meredtten hosszában a' földig lefagy. Sok kővé vált állat és ember - csontra akadni benne.

Békésnek is igen jó a' buzája , de kenye - re még sem olly jó ízü mint a' Debreczeni 's Miskolczi. Itt van mocsárok körül , mint Csongrádban is a' kócsag , a' minek tollúiból a' magyar kalpag bokrétája készűl , a' millyen nekem is van kicsiny , édes Atyámnak pedig nagy nagy , mondá Károly. *Füzes-Gyarmat* körül a' sár rétek között sok tekenős héka , turfa. Mikor Tessedik Sámuel Békésbe *Szarvasra* ment lakni , annak egész kerek nagy határán csak egyetlen egy fűzfa állott , de Tessedik buzdításaira , ki Szarvason gazdasági iskolát kezdett , annyira , fa-ültetéshez fogott

a' nép, hogy ma már szép gyümölcsösök és szőlő kertek díszlenek ottan. Itt a' legesleg nagyobb falu, tán egész Európában is, u. m. Csaba, 20 ezer egynéhány száz lakossal. Ezen falut 1715-ben B. Harrucker kezdette, lakókat belé felső Magyar országi Tótok közül szállítván, kik azolta itt már nagy részént Magyarokká váltak.

Szegeden Csongrádban tobák fabrika, fenyítő - ház, kereskedés dohánnyal, gyapjával, gabonával.

Csanád Vármegye csak 3 mezővárosból, 6 faluból áll, pusztá 30 benne, mindenütt csak földművelés.

A' *Ménesi* veres édes asszú szőlő bor Arad Vármegyében terem, de nem csak egyedül Ménesen, hanem a' Gladovai, Uj Paulisi, Gyoroki, 's más hegyeken, csakhogy ezek mind Ménesi név alatt kelnek-el. A' Paulisit kivéve, e' szőlőket mind Oláh műveli. Érdeklő táj ez külföldben is, ott Világos vára, de omladékában! Károly ezt egész megindulással mondta; e'zébe jutta neki Szilágyi Mihály esete.

A' Bánátban mondá rá sebesebben Temes Vármegyében, *Omoron*, *Dentán*, *Uj Pécselt*, *Gátalján* riskását is természetnek. Annak földjeit a' Berzava folyóból víz csatornák által öntözik. Egy ris szem után 30—35 szál is kél. Szalmájából úgy nyomtatják ki lovakkal, mint a' rozst, buzát, árpát, lencsét az alföldön. — Gyapottat 1783-ban kezdett Náko Kristóf Sz. *Miklóson* tenyésztetni, 's azolta többen is folytaták, de még nem jött olyan jól divatba, mint a' selyem tenyésztés. A' Bánátban Krassó Vármegyében *Dognácskán* termés arany is van, ezüst réz között *Oraviczán*, *Moldován*; czement víz *Szászkán*, ón hasonlóképpen. Ferenczi István, magyar képfaragó, az Oláh illyriai ezered kerületében *Ruszka* hegyén éppen Erdély határánál jó fejr márványt talált 's Budai műteremébe munkájához azt hordatja-fel. Ugyan ezen földön van *Méhádia*, hol a' Cserna vize jobb partján 8, a' balon pedig 2 meleg feredő buzog elé. Ez mindenik olly forró, hogy 13—15 minutá-

nál tovább senki se maradhat benne. Igen gyógyítók. Félni kell a' Bánátban a' Kolumbácsi szunyogoktól, mellyek a' Duna bal partjáról Szerviaából a' Kolumbácsi kősziklás hegyek hasadékaiból, tavasszal kétszer háromszor is olly nagy sereggel jönnek, hogy szinte a' napot elsetétítik, 's ló, juh, szarvas marha órra lyukába ragaszkodván, azokat megvérezik, 's csipések helyére egyet tojnak, melly a' marhát bődülésig ingerli, 's abban forró hidegbe esvén, el is vész. Jöttök idején, nagy szalma kupokat kell meggyújtani, hogy ezek füstje elhajtsa; 's a' marha csupasz részeit keserű főtt üröm vízával meglocsolni, ezt nem szeretvén nem szállják-meg.

Ezen kerületből való, így végzé Károly, Erdősi vagy Sylvester János Szinnyér-vár aljáról; Károlyi Gáspár, Nagy Károlyból; Bocskai István, Kis-Marjáról; Bessenyei György, Berczelről Szabolcsban; Dugonics András, Szegedről; Révai Miklós, N. Sz. Miklósról; Szentjóbi Szabó László, Otto-

mányról Biharban; Csokonai Mihály, Debreczenből. Kik voltak ezek kis olvasó?

'S Károlyt mind ezek elmondása alatt csendesén hallgatá végig Tanítója, semmit sem emlékeztetvén az elhagyottra, hanem csak látni akará mik maradtak-meg fejében, mert úgy gondolta a' mit magától ád-elé, azt már bizonyosan tudja. De hogy az elmaradottakat is vissza hozogassa eszébe, otthonn 3 ízben tartott ismétlést, mellyen a' kis szép Theréz is mindég jelen volt, kin most látszott még, hogy nem hijába nem hitt a' minapi ozsonnakor Károlynak, mert bizony többfélét hozaelé, a' min Károlyka esze elsikamlott. Olyan jó emlékezete is vala ennek a' szép kis Theréznek, hogy az embert gyakran meglepte vele. De mivel csak el elhallgatott az ármányos leánya, többszer nem hitte Károly, hogy az őt utól érne.

A' kis olvasónak talán Tanítója fogja elmondani, a' Magyar országi nevezetességek közül itt elmaradottakat, p. o. hány Vármege van Tiszán innen és túl, hány szabad kir. város van Magyar országon, micsoda helye-

ken vagynak főbb iskolák, melly országok tartoznak a' magyar koronához, hány millió ember lakja a' Magyar Király birodalmát, mi csoda országokba ér az utazó ha kelet, nyugot, dél, éjszak felé megyen a' magyar földről? 'S e' kérdéseket alkalmaztatja Erdélyre is. És ha a' kis olvasóval ezeket ő is sétáltában teszi, annak az teste egészségére és esze gyakorlására nézve is valamivel talán hasznosabb lesz, mint ha csak ugrálna künnjártában mint a' szarka, vagy olyan hallgatva dűczögne és csak néha néha kottyanna egyet, mint a' nagy fekete kánya. Úgy-é bár?

Isten hozzád, kis olvasó. Tartsd magad a' 136-dik lapon említett exament magaddal, 's ürvendj ha mindent megtanulál, a' mi e' könyvben van, de, ha semmi se ragadt volna belőle az eszedbe — ugyan nem szép volna.

Isten veled. Nagyot nőjj. Légy nemes indúlatu.

SÁNDOR
LEOPOLD FERDINÁND
AUSTRIAI CSÁSZÁRI,
MAGYAR
ÉS CSEH ORSZÁGI
KIRÁLYI FŐ-HERCZEGNEK.

ELŐFIZETŐK 'S ALÁÍRÓK.

I.

ELŐFIZETŐK.

BUDÁN,

AZ IRÓNÁL.

<i>Rákosi</i> Boros János, a' Magyar Kir. Hely- tartó Tanácsnál Titoknok 's több N. Várm. Tábla-Birája	1
<i>Cserneki és Tarkói</i> Gróf Dessewffy József, több N. Várm. Tábla-Birája	1
<i>Széki</i> Gróf Teleki Imre, Cs. K. Arany Kulcsos	1
<i>Ifjú</i> Gróf Zichy Alfred	2

KÁSZONYI JÁNOS ÁGENSI SEGÉD URNÁL.

<i>Lászlófalvi</i> Eördögh Aloiz, N. Szabolcs Várm. Fő-Jegyzője	5
<i>Nagy-Váti</i> Porkoláb Dániel, Tábla-Bíró 's Kir. Táblai hites Ügyvéd	1

DEBRECZENBEN,

ERCSEY DÁNIEL, PROFESSZOR ÉS TÁBLA-BÍRÓ URNÁL.

<i>Décsey</i> Ferencz, Tábla-Bíró	1
<i>Daróczi</i> Bálint, Tógás Deák	1
<i>Ercsey</i> Dániel, Prof. és Tábla-Bíró	1
<i>Erdélyi</i> József, Professzor	1
<i>Fényes</i> Lajos, Perceptor	1
<i>Gangol</i> János, Tógás Deák	1
<i>Hajdu</i> József —	1
<i>Halmágyi</i> Lajos, Tábla-Bíró	1
<i>Hatházi</i> István, Ujfalusi Iskola-Mester	1
<i>Jancsó</i> Lajos, Tisztartó	1

*

Kerek György, Tógás Deák	1
Kerekes Ferencz, Professzor	1
Kis Ujszállási Ref. Ekklesia	1
Laky László, Szenátor	1
Lovasy István, Perceptor	1
Lónyai és Vásáros-Náményi Lónyai János, több N. Várm. Tábla-Birája	3
Lendvai Lajos, Tógás Deák	1
Márton József, Predikátor	1
Poroszlai Fridrik, Szenátor	1
Sípos Károly, Tógás Deák	1
Szilágyi Lajos — —	1
Ujlaki Sámuel — —	1
Ujj Mihály — —	1
Zákány József, Professzor	1

RÉV KOMÁROMBAN,

A. Szopori NAGY PÁL, EV. PREDIKÁTOR URNÁL.

A' Tisztelendő Ur maga	1
A' Rév Komáromi Evang. Iskola	1

MISKÓLCZON,

TÓTHFALUSY KÁROLY, ORVOS DOKTOR URNÁL.

Losonczi Farkas Károly, Tábla-Bíró	1
Horváth József, Bárány Miklós Özvegye jó- szágainak Inspector	1
Ifj. N. Kún János	2
Mocs Sámuel, Patikárius	1
Szabó János, Orvos-Doktor 's Magyar Ország Szemorvosa	2
Szücs Sámuel, Tábla-Bíró	1
Tatár József, Tábla-Bíró	1
Árvai Török Sándor	1
Tóthfalusy Károly, Orvos-Doktor	1
Zatrogth Dániel, Orvos-Doktor	1
Vadnay Gábor, Tábla-Bíró	1

P E S T E N,

KÁRÓLYI ISTVÁN, ÜGYVÉD URNÁL.

Gyömőrei Gyömőrei Károly Tábla-Bíró . . .	1
Károlyi Gyula	1
Spányi András, Tábla-Bíró 's Kir. Táblai- Ügyvéd	1
Waltherr László, Tábla-Bíró 's a' Károlyi Grófok Levéltárnoka	1
Ruszek József, Hahóti Apát, Keszthelyi Plébá- nós és Esperest, 's a' Kerületbeli Fő Iskola Igazgatója	1
Bogyai Lajos, Tábla-Bíró	1
Beke Kristóf, a' Davideum Igazgatója Vesz- prémben	1
Vajky György, Felső-Örsi Prépost és Plébános	1

P É C S E T T,

FARKAS JÓSEF, THEOLOG. PROFESSZOR URNÁL.

Előre fizettek kilenczen	9
------------------------------------	---

S Z O M B A T H E L Y E N,

BITNICH LAJOS, PROFESSZOR URNÁL.

Előre fizetett	5
--------------------------	---

S á t o r A l j a U J H E L Y E N,

Csabai DÓKUS LÁSZLÓ, ZEMPLÉN VÁRM. FŐ-JEGYZŐ
'S TÁBLA-BÍRÓ URNÁL.

A' Fő-Jegyző Ur maga	2
Fúji Fáy Ferencz, Tábla-Bíró	1
Szirma Besenyői Szirmay József, N. Zemplén Várm. Másod Al-Ispánja	1
Vajai Bárány Vay Miklós, Cs. K. Arany Kul- esos, N. Zemplén Várm. Első Al-Ispánja	2

**

VESZPRÉMBEN,

**BEZERÉDI BEZERÉDY MIKLÓS, PÜSPÖRI SZ. SZÉKI
JEGYZŐ URNÁL.**

Előre fizetett öt 5

II.

A L Á Í R Ó K.

B U D Á N,

A Z I R Ó N Á L.

<i>Ifjú Gróf Apponyi Gyula Párisban</i>	1
<i>Kőröszegi Gróf Csáky István, Cs. K. Aranykulcsos, M. Kir. Helyt. Tanácsos, Szepes Várm. örökös és valóságos Fő-Ispán</i>	1
<i>Ambrus Mihály, a' M. Kir. Helytartó Tanácsnál Concipista</i>	1
<i>Tolnai Gróf Festetics Albert János, Cs. Kir. Aranykulcsos, Kapitány, József Austr. Cs. 's Magyar Kir. Fő Herczeg és Nádor-Ispán Fő Udvari-Mestere, valós. belső titkos Tanácsos</i>	1
<i>Pribéri és Vuchini Jankovich Antal, Cs. Kir. Aranykulcsos</i>	1
<i>Buzini Gróf Keglevich Gáborné, Szlavniczai Gróf Sándor Mathilda</i>	5
<i>Buzini Gróf Keglevich Gyula</i>	1
<i>Bogszegi László Ferenczné Szűcs Jozéfa</i>	2
<i>Lang János, Gróf Sándor Mórincz Fiskálisa</i>	1
<i>Medgyesi Bárá Mednyánszky Aloiz, Cs. Kir. Aranykulcsos</i>	1
<i>Gróf Pejachevich Péter, Cs. Kir. Aranykulcsos</i>	1
<i>Temerini Gróf Szécsen Miklós, a' Magyar. Udv. Kamara Al-Elölülője, valós. belső titkos Tanácsos, Ns. Posega Várm. Fő-Ispánja</i>	2
<i>Semsei Semsey Jób, Cs. Kir. Aranykulcsos, a' Magyar K. Udv. Kamaránál Tanácsos</i>	1
<i>Ifjú Gróf Széchényi Imre</i>	1
<i>Szegedy András Grammatica Professzora</i>	1

Széki Gróf Teleki József, Cs. Kir. Aranykulcsos, Kir. Tábla Bárója, Ns. Csanád Várm. Fő - Ispánja	1
Vásonkői Gróf Zichy Lászlóné, Sárvári Felső Vidéki Gróf Széchényi Mária	1
Vajai Vay Abrahám, Cs. Kir. Aranykulcsos, Ns. Borsod Várm. Első Al-Ispánja	1
Vermes István, Professzor	1

KÁSZONYI JÁNOS ÁGENSI SEGÉD URNÁL.

Borsody András, a' M. K. Helyt. Tanácsnál Ingrossista	1
Bors József, hites Ügyvéd, Tábla-Bíró 's Adózók és Szegények Ágense a' M. K. Helyt. Tanácsnál	1
Ináncsi Ebeczky Imre, a' M. K. Helyt. Tanácsnál Számvevőség Consultora	1
Elek Mihály	1
Hubói Hubay József, Kir. Táblai hites Ügyvéd 's Tábla-Bíró	1
Hideg Ábrahám, Kir. Táblai hites Ügyvéd	1
Regliczei Báró Luzsénszky József, a' M. K. Helyt. Tanácsnál Számvevő Tiszt	1
Futásfalvi Lukács Károly, a' Magyar Kir. Helytartó Tanácsnál Cancellista	1
Némethy András, ugyan ott Concept. Practicans	1
Kecskeméthy Mihály, a' Mélt. K. Helyt. Tanácsnál Registratori Segéd	1
Berniczei Kmosko Elek, a' M. Kir. Helyt. Tanácsnál Concipista	1
Krajnyik Imre, ugyan ott Concept. Practicans	1
Szatthmáry József, Tábla-Bíró 's a' Magyar Kir. Helytartó Tanácsnál Ágens	1
Tasnádi Szűcs Ábrahám, hites Ügyvéd, Tábla-Bíró, 's a' Kállay Nemzetség Ügyei Igazgatója	1
Szilasi és Pílisi Szilassy József, a' M. Kir. Helyt. Tanácsnál becsületbeli Titoknok	1

Tornay József, a' Magy. Kir. Ud'v. Kam. Levél- táránál Registrans	1
Venturini József, a' Magy. K. Helyt. Tanács- nál Számverő Tizsts. Ingrossista	1

KOLOSVÁRATT,

<i>Bölöni</i> FARKAS SÁNDOR, KORMÁNYSZÉKI CANCEL- LISTA URNÁL.	
Aláírtak huszan	20

PÁSZMOSON,

<i>Széki</i> GRÓF TELEKI FERENCZ, CS. KIR. ARANY- KULCSOS URNÁL.	
Aláírtak tízen	10

TEMESVÁRATT,

<i>Neboyszai</i> BOGMA ISTVÁN FŐ SZOLGA-BÍRÓ, SZÁM- VEVŐ 'S TÁBLA-BÍRÓ URNÁL.	
Aláírt kettő	2

F O G L A L A T.

	lap.
1. Sárkány bocsátás	7
2. A' selyp Ádám	13
3. Három fogért három falu	21
4. Némelly találmányok	22
5. Három tréfás kérdés	33
6. Egy kezetlen Franczia ügyessége	33
7. Hogy' kell a' következő számokat ki- mondani?	34
8. Hat féle mesterember	38
9. Külömbbféle jelek által való beszéllés	39
10. Péter mestersége	45
11. Mit fog Imre csinálni?	47
12. Kérdések	49
13. A' már többé nem selyp Ádám megkér- dezi Atyját	50
14. A' magyar helyesírás	54
15. Ténta csinálás	56
16. Az ijedékeny Biri	59
17. Miért kell ezen elbeszéléseket olvasni?	68
18. Dénes egészen uj köntöst kap	69
19. Számvetés négy neme. Öszveadás	83
20. Tíz kérdés	84
21. A' nyilazó Béla	85
22. Némelly gyermekek karaktere.	
1. János karaktere	91
2. Juli karaktere	93
3. Bálint karaktere	94
4. A' szeretetre méltó Rósi karaktere	98
5. Dani karaktere	101
6. Kati karaktere	103

	lap.
23. Kivonás	108
24. Példabeszédek	110
25. A' piros tojások	114
26. Mesterségek 's találmányok a' Magya- rok között	120
27. Lajosnak némelly szavakat megmagya- ráz Nevelője	128
28. Sokszorozás	136
29. A' kis Dénes Pestre utazik Szegedről Atyjával	141
30. Dénes Félegyházán toborzót lát	150
31. Dénes az esőről, szivárványról, vil- lámról hall az Atyjától holmit	154
32. Dénes Kecskeméten majmot, tevét, és medvét lát	162
33. Dénes tovább utazása 's Atyja taní- tásai	167
34. Dénes Ócsáról Pestig	191
35. Dénes Pesten	197
36. Dénes könyvnyomtató műhelybe megy 's máshová, és néhány mesterember műhelyébe	201
37. Dénes a' lófuttatásnál	210
38. Magyar ország nevezetességeiből néhány A' Dunán inneni kerületben	220
A' Dunán tuli kerületben	223
39. Felosztás	236
40. Jani és Biri kertészkednek	238
41. Károly folytatja Magyar országról be- szédét	247
A' Tiszán inneni kerület	248
A' Tiszán tuli kerület	250

Österreichische Nationalbibliothek

740073105

Österreichische Nationalbibliothek

17103073105

